

DENG

SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık Ticaret

Limited Şirketi Adına

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ömer MAVLAY

Yayına Hazırlayan

Ahmet BULUT

YAZIŞMA ADRESİ

Kurtismailpaşa 5. Sok. Fırat 5 Apt.

Kat:1 No:2

Ofis/DİYARBAKIR

Tel: (0412) 223 89 23 / 228 05 08

Faks: (0412) 223 89 23

E-mail: info@demanu.com.tr

evinyayin@yahoo.com.tr

ISSN: 1302-7964

TEMSİLCİLİKLER

İSTANBUL

Taksim Yağhanesi Sok.No: 10 Kat:1

Beyoğlu-İSTANBUL

Tel: (0212) 256 38 37

HEWLÊR

Tel: 009647504456108

ALMANYA

Postfach: 131831, 4245

Wuppertal/ALMANYA

Faks: 00-49-202-9743594

E-mail: demanu.almanya@yahoo.de

İçindekiler

Naverok

Merhaba2

Değişim süreci ve görevlerimiz
Mesud TEK3

2012'DE EŞİĞİ ZORLAMAK
Celal ÖZGÜR9

Akıl Tutulmalarının Sonuna mı?
Mazhar KARA.....13

PSK "Yeni Anayasa Kürt Sorununun
Eşitlik Temelinde Çözümünü ve
Türkiye'nin Demokratikleşmesini
Sağlamalıdır"20

Bir Soykırım ve Asimilasyon Projesi
Olarak 1934 İskan Kanunu
Ali Haydar KOÇ24

Kakayi Dini (Yarsan)
Felekeddin KAKAYİ35

"Li Suryeyê tekoşîna milletê me, bê
rawestan dom dike, ta ku mafên xwe
yên rewa bi dest bixin" Elî Şemdîn50

Rewşa Kurdên li Suriyeyê
Şehmus HEMO.....53

"Biz Komisyon Olarak Suriye'deki
Kürtlerin Hak Taleplerine Destek
Olacağız" Kenan KIZIL55

Sürgünde Bir Belgesel Roman:
"Yezidin Kızı" ve Yezidiler
Mehmet BAYRAK.....59

Merhaba

Uzun bir aradan sonra 85. sayımızla yine beraberiz.

Egemenler, sömürgeciler halkımızın temel hak ve özgürlüklerini gasp ederken, ülkemizi sömürge statüsünde tutup talan ederken, halkımızın yarattığı engin görkemli kültürünü, dilini yok etmeye çabalarken en çok da düşüncenin üretilmesi ve paylaşılmasını engellemeye çalıştılar.

Sömürgeci yalan ve çarpıtmayı deşifre etmede, topluma gerçeği sunmada, ulusal bilinci yaygınlaştırmada, özgürlük yolunu işaret etmede, düşüncenin üretilmesi ve paylaşılmasında yayıncılığın belirleyici önemi ortadadır.

Kürtler her vesileyle, inatla, ağır bedeller pahasına, mayınlarla dolu bu alanda ustaca yol aldılar ve Kürt yayıncılığını, onurla bu güne taşıdılar.

Sömürgecinin kanlı-kirli karanlığını aydınlattılar.

Deng Dergisi de Kürt yayıncılığı alanında çok saygın ve etkili bir yere sahiptir.

Kökleri çok daha derinlerde olsa da 23 yıldır yayını sürdürmektedir.

Deng Dergisi sadece sömürgeci inkâr ve çarpıtma politikalarına karşı durmadı, Kürt kültürünün, sanatının, tarihinin görkemli örneklerine; Kürtçeye sayfalarını ayırdı. Aynı zamanda güncel politik konulara, Kürt halkının özgürlük mücadelesinin teorik gereksinimlerine cevap oldu.

Kürt sorununun adil ve eşitlikli çözümü için düşünce üretimi ve paylaşımının zemini oldu.

Sorunun gerçek boyutlarıyla, sağlıklı zeminlerde, ulus-ülke gerçekliğimiz, hak ve özgürlüklerimiz çerçevesinde tartışılması, sömürgecilerin, tuzaklarına karşı uyanık olunması yayın politikamızın esası oldu.

Ne yazık ki bu gün de Türkiye’de, Kürt meselesi ancak bombalar patladığında, insan cesetleri havalarda uçuştığında hararetleli tartışmalara konu olmaktadır.

Sorunun, 20 milyonluk bir ulusun temel hak ve özgürlükleri zemininde tartışılmaması çeşitli provokasyonlarla ötelenmekte, şiddet ve “terör” parantezinde tutulması için çabalanmaktadır.

Kürtler adına siyaset üretenler bu durumun aşılması için bilinçli, cesur politikalar üretmedirler.

Kürt siyasetçilerinin, yeniden yapılanma sürecinde olan Türkiye’de, yeni anayasa tartışmaları yapılırken süreci etkileyen, Kürt sorununun alt kimlik, azınlık hakları ve ya bireysel haklara indirgenmesine karşı durulması, ulus ve ülke gerçekliği üzerinde tartışılabilmesi için tüm güçlerini seferber etmeleri gerektiğine inanıyoruz.

Elbette ki siyasetçilerimiz, değişen dünya dengelerini, Arap coğrafyasında, Ortadoğu’da meydana gelen değişimleri iyi okumalı, giderek ısınan ve güçlü çatışma sinyalleri veren İran - Batı gerginliğinin olası sonuçlarını ve bunun bölgeye, Kürt meselesine etkilerini de iyi hesap etmelidirler.

Kürt sorunu ulusal bir sorundur ve artık tüm parçalarda daha görünür bir durumdadır.

Dün Güney Kürdistan’da elde edilen kazanımlar giderek genişleyip kökleşirken, Suriye’de halkımızı da sömürgeci zulüm altında tutan Baas rejimi çatırdamakta, Kürt halkı da özgürlüğün kapısında durmaktadır.

Dünyadaki değişim süreci Doğu Kürdistan’ı zulüm ve sömürü cenderesinde tutan İran Molla rejiminin de kapısına dayanmıştır.

İnanıyoruz ki Doğu Kürdistan’daki halkımız da bu değişim sürecinde temel hak ve özgürlüklerine kavuşacaktır.

Kuşku yok ki Ortadoğu’da, özellikle de Türkiye’de Kürt halkı aleyhine oluşmuş ve bu gün çatırdayan, değişim rüzgârlarıyla sarsılan statükonun çökmesi halkımızın lehinedir.

Kürt siyaseti, toz duman içinde yolunu şaşırmamalı, tuzaklara düşmemelidir.

Kürt halkının gelecek yüz yılını etkileyecek kanlı satrançta hamlelerini yüksek bir bilinç ve sorumlulukla yapmalıdır.

Deng Dergisi olarak Kürt halkının karartılmaya çalışılan özgürlük yolunu aydınlatmak amacıyla küçük bir kıvılcım olma çabamızı sürdürüyor, tüm okurlarımızı selamlıyoruz...

Arif Sevinç
Deng Dergisi
Genel Yayın Yönetmeni

Değişim süreci ve görevlerimiz

■ İran-Batı gerginliği çok kritik bir noktaya doğru ilerliyor. Savaş tamtamlarının sesi giderek yakınlaşıyor.

■ ABD'nin Irak'ı terketmesinin üzerinden günler geçmeden, Bağdat'taki iktidar savaşı bugüne değin hiç olmadığı kadar alavleniyor, başta intihar eylemleri olmak üzere terör saldırılarının sayısında patlama yaşanıyor.

Mesud TEK

Suriye'deki gösteriler, giderek bir iç savaş haline geliyor.

AK Parti hükümeti giderek devletlûlaşıyor. Kürd sorununun çözümü ve demokrasinin güçlenip kökleşmesine yardımcı olacak adımlar atma yerine, 1990'lı yılları anımsatan söylemleri yineliyor. Kürd sorununda, bugüne kadar başarılı olmadığı gibi sorunu daha da karmaşık hale getiren "güvenlik" anlayışına yöneliyor. Demokratikleşmeye hizmet edecek ve aynı zamanda yeni anayasaya ilişkin tartışmaların verimli olmasına yardımcı olacak yasal değişikliklerin yapılmasını yeni anayasaya endeksliyor, bir başka ifade ile erteliyor, yan çiziyor.

Türkiye ve Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmeler, biz Kürdlerin oturup süreci soğukkanlı bir biçimde değerlendirip gerekli sonuçları çıkartmamızı zorunlu hale getiriyor.

Suriye Kürd Ulusal Meclisi'ni oluşturma süreci ve sonraki politikaları, biz Kuzeyli Kürdler için önemli derslerle doludur. Derslerin başında değişim sürecinin kalfalarda daha önce oluşan tüm önyargıları yerle bir ettiğı gerçeğı gelmektedir. 3-5 ay öncesine kadar bölük pörçük olan, birbirine selam dahi vermeyen, birkaç birlik ve cephe oluşturan Suriye Kürd ulusal güçleri, Suriye'deki halk hareketinin dayatmasıyla tüm ön yargılarını bir kenara bırakarak Ulusal Meclis çatısı altında bir araya geldiler. Bununla yetinmediler, daha önce oluşturdıkları birlik ve cephe-lerin dağıtılması ve Meclis'e katılması konusunda karar aldılar.

Bölgenin kaderi kısa dönemde Suriye'de belirlenecek

Değişim süreci, iletişim teknolojisindeki dev gelişmelerin sonucu olarak büyükçe bir köy haline gelen dünyayı etkisi altına almış bulunuyor. Sürec kendini ABD ve Güney Amerika'dan, başta İspanya ve Yunanistan olmak üzere bir çok Avrupa ülkesiyle, Ortadoğu ve Yemen'e kadar uzanan coğrafya yaşanan halk ve emekçi hareketlerinde gösteriyor. ABD ile Güney Amerika ve Avrupa'nın bazı ülkelerindeki kitle eylemlerinde genel olarak ekonomik ve sosyal haklar talep edilirken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da kitleler dikta rejimlerinin yıkılmasını, özgürlük ve demokrasi istiyorlar.

Özcesi, tüm dünyada insanlar eskisi

gibi yaşamak istemiyorlar, özgürlük ve demokrasi ile daha iyi bir bir yaşama olan özlemlerini değişik biçimlerde dile getiriyorlar.

Kuzey Afrika'da esen değişim fırtınası nisbeten sakinleşmiş gibi görünse de mücadele alttan devam ediyor. Çatışma bu kez, hükümetlerin değişmesini yeterli görenler ile değişim sürecinin devam ettirilmesini, eşitlik ve adaletin tamamen sağlanmasını isteyenler arasında sürüyor. Mısır, Tunus ve Libya'da amansız bir iktidar mücadelesi gündemde. Özellikle Libya'da yaşanan mücadelenin aşiretler arası savaş halini alması olasılığı bir hayli yüksek.

Hüsnü Mübarek diktatörlüğünü deviren kitlelerin, Mübarek diktatörlüğü yerine askeri vesayet sisteminin ikame edilmesine razı olma-

dıklarını göstermek amacıyla gerçekleştirdikleri "İkinci Tahrir" in de ortaya koyduğu gibi, kitleler kısmi değişikliklerle yetinmek istemiyorlar, özgürlük ve demokrasi gibi temel taleplerinde ısrarlı davranıyorlar.

Değişim süreci Suriye'de fırtınaya dönüşmüş durumda. Suriye'deki halk hareketi günden güne bir iç savaş haline gelirken, giderek yalnızlaşan BAAS rejimi de katliam halini alan uygulamalarla ömrünü uzatmaya çalışıyor.

BAAS rejimine karşı mücadele eden ve başlangıçta dağınık olan Suriye muhalefeti de toparlanıyor. Son olarak Kahire'de yapılan görüşmelerde Suriye Ulusal Meclisi, Suriye İcra Meclisi ve Suriye Kürd Ulusal Meclisi'nin işbirliği

yapma kararı almaları ve bu doğrultu çalışma başlatmaları da bunu gösteriyor.

Suriye'deki temel değişim ve demokrasi dinamiklerinden birisini oluşturan Kürdler, Kürdistan Bölge Başkanlığı'nın teşviki ve desteği ile tarihlerindeki en büyük ve kapsamlı birliğini gerçekleştirerek Suriye Kürd Ulusal Meclisi'ni kurdular.

PKK yönlendirmesindeki Partiya Yekitiya Demokrat-PYD ve birkaç küçük grup dışında tüm Suriye Kürd örgütleri ile bağımsızlar ve aydınları içinde barındıran Kürd Ulusal Meclisi'nin, Suriye'nin ve bölgenin şartları göz önünde bulundurarak hazırladığı programı ve talepleri gerçekçidir. Suriye Kürd Ulusal Meclisi, Suriye'nin demokratikleşmesini talep ediyor. Kürd sorunun çözümünün, bu ülkenin sınırları içinde kendi kaderini tayin hakkının tanınmasıyla mümkün olduğunu söylüyor. Meclis, demokratik muhalefet ile birlikte hareket etmeyi hedefliyor, BAAS rejimi ile tek başına görüşmeyi reddedip, görüşmelerin tüm muhalefet tarafından ortaklaşa yürütülmesini istiyor. Ki bu talepler ve politikalar doğrudur ve desteklenmeyi hak ediyorlar.

Suriye Kürd Ulusal Meclisi'ni oluşturma süreci ve sonraki politikaları, biz Kuzeyli Kürdler için önemli derslerle doludur. Derslerin başında değişim sürecinin kafalarda daha önce oluşan tüm önyargıları yerle bir ettiği gerçeği gelmektedir. 3-5 ay öncesine kadar bölük pörçük olan, birbirine selam dahi vermeyen, birkaç birlik ve cephe oluşturan Suriye Kürd ulusal güçleri, Suriye'deki halk hareketinin dayatmasıyla tüm ön yargılarını bir kenara bırakarak Ulusal Meclis çatısı altında bir araya geldiler. Bununla yetinmediler, daha önce oluşturdıkları birlik ve cep-

helerin dağıtılması ve Meclis'e katılması konusunda karar aldılar.

Bir diğer önemli ders ise, birliğin genişlemesi ve tüm kesimleri kapsaması için gösterilen esnekliktir. PYD, Meclis'in oluşturulması çalışmalarına katılmasına rağmen, son anda yer almaktan vazgeçti. Nedeni ise PKK'nın Suriye BAAS rejimi ile canlanan ilişkileridir. PYD, PKK politikalarına uygun olarak şu anda BAAS rejiminin yanında yer alıyor, O'nunla işbirliğini sürdürüyor. Tüm bu olumsuz tavır ve hareketlerine karşın Kürd Ulusal Meclisi PYD'ye karşı onu kazanmayı hedefleyen bir politika yürütüyor.

Türk devletinin Suriye'ye yönelik politikası, Suriye'deki muhalefetin politikalarına ters ve aykırı değil. Kürd Ulusal Meclisi'nin talepleriyle de... Başlangıçta BAAS yöneticilerinden baskı ve sindirme eylemlerine son vermelerini, reformlar yapmasını, demokrasiyi gerçekleştirmesini isteyen Türk hükümeti, bugün yöneticilerin iktidarı terk etmesi gereğinden bahsediyor. TC gibi bölgenin önemli bir ülkesinin bu tavrını, Suriye'deki muhalefete önemli bir destek olarak okumak gerekir.

Öte yandan, Türk devletinin bu tavrı başta ABD olmak üzere batılı büyük devletlerin bölgeye yönelik politikalarından bağımsız değildir. Afganistan ve Irak deneylerinden dersler çıkaran söz konusu devletler, bölgeye yönelik politikalarını hayata geçirmede TC'yi önemli bir müttefik olarak görüyorlar.

Türk hükümeti ise, Güney Kürdistan Bölgesi'nin yanısıra özerk ya da otonom bir Suriye Kürd yönetiminin oluşmasını kendi çıkarlarına ters buluyor. Bu nedenle, kendisine yakın olan ve desteklediği Müslüman Kardeşler Örgütü vasıtasıyla Suriye'nin geleceğinde söz sahibi olmak ve etkin ko-

numa gelmek istiyor. Suriye Kürdleri-
nin bu ülkedeki statüsünün Türkiye'nin
zararına olmayacak biçimde belirlen-
mesini hedefliyor.

Suriye'deki halk hareketi, Orta-
doğu'daki siyasi dengeleri kökten de-
ğiştirme potansiyelini de içinde
barındırıyor. Çünkü Suriye BAAS dik-
tatorlüğünün yıkılması, bölgedeki sta-
tüyü, siyasi ilişkileri belirleyen
eksenlerden birisinin, İran-Suriye-
Hizbullah ekseninin dağılmasını da bir-

**Kuzeyli Kürdler olarak
ilk yapmamız gereken, de-
ğişim sürecinin ön plana çı-
karttığı legal, siyasi mücadele,
sivil toplumu ve kurumlarını
güçlendirmek, sivil itidarsızlık
gibi çağdaş mücadele biçimle-
rinde kararlı olmaktır. Geli-
nen aşamada silahlı
mücadelenin Kürd davasına
zarar verdiğinin bilincine va-
rarak, Kürd sorununun ba-
rışçıl ve diyalog yolu ile
çözümünde ısrarlı olmalıyız.**

likte getirecektir. BAAS rejiminin
yıkılmasıyla birlikte, nükleer enerji
programı nedeniyle uluslararası abluka
altında olan İran'ın, bölgedeki yalnızlığı
giderek artacak, Suriye kanalıyla
İran'dan lojistik destek alan Hizbul-
lah'ın Lübnan'da var olan etkinliğini yi-
tirecektir. İran İslam rejiminin göğsünü
Suriye BAAS diktatorlüğüne siper et-
mesinin başlıca nedeni budur. İran'ın,
Suriye'ye yönelik politikaları nedeniyle
başta Türkiye ve Suudi Arabistan

olmak üzere körfez ülkelerini tehdit et-
mesi söz konusu eksenin korumaya yö-
neliktir.

BAAS rejimi sonrası sıranın kendi-
sine geleceğini bilen İran rejimi, kaçıl-
ılmaz sonunu geciktirmek için her
yola başvuruyor. İran'ın PJAK bahane-
siyle Güney Kürdistan topraklarına sal-
dırısının nedenleri arasında, Güney
Kürdistan Bölgesi'nin Suriye'deki geli-
şmelere ilişkin tavrına, özellikle de Su-
riye'deki Kürd örgütlerini birbirine
yakınlaştırma çabalarına duyulan tepki
bulunuyor. Bir başka temel neden ise
ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesiyle
oluşacak boşluğun doldurulmasıyla il-
gilidir. İran'ın "ABD sonrası dönemde
Irak ve Güney Kürdistan'da bensez den-
klem kurulamaz, meydana sadece ABD
ve yörüngesindeki Türkiye'ye bırak-
mam" mesajıdır.

Bunun yanı sıra İran İslam rejiminin,
kontrolündeki öğrencilere Tahran'daki
İngiltere Büyükelçiliği'ni işgal ettirme-
sindeki başlıca hedefi, Batı'ya "size
huzur vermeyiz" mesajının yanı sıra,
İran halklarını şimdiden dış sorunlarla
meşgul etmektir.

Özellikle Ortadoğu kamuoyunda "Şii
Cephesi" olarak adlandırılan, Rusya,
Çin ve Kuzey Kore tarafından da az-çok
desteklenen İran-Suriye-Hizbullah ek-
seni bölgede var olan statünün devam
etmesinden yanadır. Bölgedeki bir
diğer eksen ise Suudi Arabistan, Katar
ile Türkiye'nin başını çektiği ve Körfez
ülkelerinin içinde yel aldığı eksenidir.
Kamuoyunda "Sünni Cephesi" olarak
bilinen ve ABD başta olmak üzere Batılı
ülkelerin desteğini arkasına alan bu
eksen de bölgedeki statünün temelden
değişmesini istemiyor.

"Arap Baharı" da dahil, Ortado-
ğu'daki siyasi gelişmelere yönelik tavrı,
bu iki eksen arasındaki ilişkiler, gergin-

likler ve çatışmalar ile İsrail'in bölgedeki güvenliği sorunu tarafından belirleniyor.

İran, Suriye, Irak ve Türkiye gibi bölgenin önemli devletlerinin yönetimi altında yaşayan biz Kürdlerin gözü kapalı her iki eksenenden birini desteklemesi doğru değildir; Kürd davasına herhangi bir katkısı olmaz. Ama bilmeliyiz ki Zaloğlu Rüstem de değiliz ve üçüncü bir eksen oluşturma gücümüz de yok. Bölge halkları ve onların demokratik ve ilerici güçleri arasındaki ilişkiler de, böylesi bir güç odağını oluşturmaktan şimdilik uzak. Bu durumda Kürdler için "ne yapılmalı" sorusu kadar "ne yapmamalıyız" sorusu da önem kazanıyor.

İki eksenenden birini gözü kapalı desteklemek, yapmamamız gerekenlerin başında geliyor. Bu açıdan PKK çevresinin, bölgede ABD ve Türk sömürgeciliğine karşı İran-Suriye-hizbullah ekseninden yana tavır koymaları, Suriye'de BAAS rejimini desteklemeleri Kürd davası için çok tehlikeli bir stratejidir. Türkiye'de, yeni anayasa yapılmasının gündemde olduğu, barışçıl, legal siyasi mücadeleyle, sivil itaatsizlik eylemleriyle başarı elde etmek için şartların düne nazaran daha da arttığı bir dönemde, PKK'nın "devrimci halk savaşı stratejisini" gündeme getirip hayata geçirmesi, Ortadoğu'daki siyasi gelişmelerden, iki eksen arasındaki çatışma ve çekişmeden bağımsız değildir; Kürd davasına büyük zararlar veriyor, barış ve diyalog taleplerinin daha yüksek sesle dile getirilmesinin önündeki engellerden birisini oluşturuyor.

"İslami değerler", anti emperyalist söylemler, "ABD ve Türkiye sömürgeciliğine karşı mücadele" adına İran ve Suriye gibi "kaybedenler kulübü"ne aday olan devletlerin yanında yer almak veya

almayı savunmak, Kürd özgürlük hareketine yapılacak en büyük kötülüktür.

İsrail karşıtlığı da yapmamamız gerekenlerin ilk sırasında bulunuyor. İsrail'in Filistin halkına yönelik uygulamaları elbette tasvip edilemez, karşı çıkılmalıdır. Bu nedenle tüm parçalardaki Kürd demokratik güçleri her zaman Filistin halkının haklı taleplerinin yanında olmuş, desteklemişlerdir. Ne yazık ki Filistin özgürlük hareketi için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Kürdler olarak, uluslararası arenada, Ortadoğu'da küçük bir devlet olmaktan daha fazla şeyi, ekonomik ve siyasi gücü ifade eden İsrail'in güvenlik kaygılarını da dikkate almalıyız, onu denize dökmeyi amaçlayanlara, Yahudilere karşı nefret söylemlerini yükseltenlere karşı olmalıyız. Bilmeliyiz ki, bazı Arap milliyetçileri ve fanatik Müslümanlar gibi İsrail karşıtlığı biz Kürdlere bir şey kazandırmaz, aksine kaybettirir.

Yapmamız gerekenlerin başında ise, Kürdistan özgürlük ve demokrasi mücadelesini dünyayı saran ve sarsan değişim hareketinin bir parçası haline getirmek geliyor. Bunun için değişim sürecini iyi okumalı, sürecin ortaya çıkarttığı değerlere sahip çıkmalı, sürece uygun mücadele biçimlerinde kararlı ve ısrarlı olmalıyız. Toptancı mantığını bir kenara bırakıp her gelişmeye yönelik olarak, sözkonusu gelişmenin değişim süreci ile olan ilişkisini ve Kürdlerin genel çıkarlarını göz önünde bulundurarak tavır almalıyız.

Kuzeyli Kürdler olarak ilk yapmamız gereken, değişim sürecinin ön plana çıkarttığı legal, siyasi mücadele, sivil toplumu ve kurumlarını güçlendirmek, sivil itaatsizlik gibi çağdaş mücadele biçimlerinde kararlı olmaktır. Geline

aşamada silahlı mücadelenin Kürd davasına zarar verdiğinin bilincine vararak, Kürd sorununun barışçıl ve diyalog yolu ile çözümünde ısrarlı olmalıyız.

Örgütlü mücadele, bu işlerin başı- rısı, Kürd özgürlük hareketinin değişim sürecinin bir parçası haline getirilmesi için olmazsa olmazlardandır. Bu ve Kürd sorununu "PKK-Devlet parente- zinden çıkartmak için güçlü alternatif- ler oluşturmak da görevlerimiz arasında bulunuyor.

Hiç kuşku yok ki bu görevleri yerine getirirken yurtsever güçler, kişi ve ku- rumlar arasındaki iş ve güçbirliğini gö- zetmek, kalıcı, Kuzey Kürdistan'ın şartlarına uygun ve tüm renklerin ken- dini ifade edebileceği ortak mücadele platformaları oluşturmak önemlidir.

Suriye'de BAAS rejiminin sona yak- laştığı, İran'ın içinde bulunduğu cende- renin daha da sıkıştırıldığı, ABD

sonrası Irak'ta Şii-Sunni çatışması bi- çiminde kendini gösteren iktidar kav- gasının giderek kızışıp Kürtleri de kapsama riskinin arttığı, tarihsel süre- cin ABD ve Batılı güçlerin desteğini al- maya aday Güney Kürdistan-Türkiye ve Sunni ittifakını gündeme soktuğu bir dönemde, tüm parçalardan Kürd ulu- sal demokratik güçlerin iş ve güç birliği daha elzem bir hale gelmektedir.

Kuşkusuz bu noktada istenilir olan kalıcı bir yapının oluşturulmasıdır. Kürdistan Bölge Başkanı Mesud Barza- ni'nin önerdiği **"Kürdistanlı Partiler Konferansı"** kalıcı bir yapının oluşturu- lmasına yönelik ilk adım olabilir. Hiç bir yurtsever siyasi yapının dışarda kal- mayacağı bir konferansın toplanması için çaba sarfetmek ve fedakarlık yap- mak da görevlerimiz arasında bulunuyor.

Ocak 2012

2012'DE EŞİĞİ ZORLAMAK

Ağırdan ilerleyen süreç

Türkiye'nin son on yılını reform on yılı olarak nitelendirmek abartı değil. 1999 yılında Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edildiği tarihten bu yana, Türkiye'nin gündemi, reform çabaları ve bu yön-deki beklentiler tarafından belirlendi. Geçen on yılın ilk yarısına damgasına vuran esas olarak AB süreci oldu.

Celal ÖZGÜR

2000-2005 yılları arasında AB aday üyelik çerçevesinde demokrasi yönünde irili ufaklı bir çok adım atıldı. İdamın kaldırılması, OHAL'in son bulması, Kürtçe yayın vb adımlar bu dönemin icraatları arasında sayılır. Ordu içindeki illegal yapılanmalar ve askeri darbe girişimlerine karşı yürütülen operasyonlarda, eğer AB desteği ve motivasyonu olmasaydı bugün ulaşılan noktaya varılamazdı. AB sürecinin oluşturduğu itici enerji zamanla azalsa bile onun Türkiye'nin geçen on yıl içinde kabuğunu kırmasındaki etkisi inkar edilemez.

Türkiye'nin son on yılının ikinci yarısına damgasını vuran esas olarak İkinci Körfez Savaşı'nın Irak'ta yol açtığı gelişmeler dizisidir. İkinci Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın federal yapılanması ve Kürtlerin daha öce elde ettikleri fiili statünün federal bir yapıyla tamamlanması bölgede tarihsel bir değişime kapıları hiç olmadığı kadar araladı. 2005 yılında Başbakan Erdoğan'ın Diyarbakır'da Kürt sorunu ile ilgili yaptığı konuşma, Irak'ta

yeniden oluşan dengelerin etkisinden bağımsız bir gelişme değildi. Daha sonra olup biten bütün gelişmeler, Türkiye'nin Iraktaki tarihi gelişmelere uyum sağlama kaygısının bir sonucu olarak gelişti. 2009 yılında başlayıp değişik adlarla anılan açılım süreci, aynı dönemde TRT şes'in açılması, Kürt sorunu bağlamında yaşanan tartışma ve diyaloglar, Irak Kürt hareketinin Türkiye'ye yansması olarak okunabilecek gelişmelerdi. Türkiye'nin ağır aksak yaşadığı değişim ve dönüşümde iç faktörlerin, Kürt halkının ve öteki demokrasi güçlerinin 90 yıla varan büyük çaba ve fedakârlıklarının payı küçümsenemez elbet. Ancak Türkiye son on yılda daha çok dış etkenlerin etkisiyle ve yeni dünya ve bölge koşullarına uyum sağlama kaygısıyla bir reform politikasına yönelmiş, söz konusu değişim ihtiyacı içselleştirilmediği, güçlü bir siyasi irade ile desteklenmediği için güdük kalarak arzulanan dönüşüme yol açamamıştır.

Geriye dönüp son 10 yıla baktığımızda geçmişte hiç olmadığı kadar Kürt sorununun konuşulduğunu ve bu yöndeki çabaların gündemi işgal ettiğini söylemek mümkün. Geçen on yıllık süreçte Kürt sorununa ilişkin birçok tabunun kırıldığına şüphe yoktur. Konunun üstündeki sis perdesinin bir hayli aralandığı da...

Son tahlildeki tablo şudur: Bir yandan gıdım gıdım ilerleyen bir açılım, öte yandan sürecin ağır ilerlemesinden kaynaklanan bıkkınlık ve giderek umutsuzluğa varan bir ıstırap.

Çünkü geçen dönemde harcanan onca çabaya, yaşanan gürültü ve patırtıya rağmen Kürt sorunu esas olarak olduğu gibi duruyor. Kürt halkının gasp edilen temel haklarını iade etmek bir yana, bu sorunun çözümü için olmazsa olmaz asgari düzeyde bile adım atılma-

makta ısrar edildiği ortada. Kürtçe yerleşim yerlerinin iadesi gibi görece kolay konularda şu kadar tutuk davranan bir anlayışın Kürt sorununda nasıl daha köklü adımlar atacağı herkesin merak konusu doğal olarak.

Kürt sorununa ilişkin bıkkınlık, çekilen eziyet ve umutsuzlukların nedeni açık; sorunun özüne ilişkin olarak bir arpa boyu yolun gidilememesi.

Derin devletle hesaplaşmanın sınırları

Türkiye son 5-6 yılda derin devlet içindeki yapılanmalarla benzeri görülmemiş bir hesaplaşma içine girmiş durumda. Ergenekon, Balyoz ve öteki darbe girişimleri bağlamında devlet içindeki çetelere karşı yürütülen büyük bir mücadele söz konusu. Son on yılda ordunun üst kademesinde yer almış askeri kadronun büyük bir bölümü gizli örgüt kurma ve darbe hazırlığına teşebbüs suçlamasından dolayı içeride tutuklu bulunuyor. 26. Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un tutuklanması ise askeri vesayetin kırılması yönünde önemli bir gösterge sayılabilir. 12 Eylül 2010 kısmi anayasa değişikliği ile geçici 15. maddenin kaldırılmasından sonra 12 Eylül darbesinin mimarı ve 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile eski Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya hakkında darbe yapmak suçundan dava açılması bir başka önemli bir gelişme.

Söz konusu çabaların Türkiye'nin normalleşmesi, ülkenin askeri vesayetten kurtularak demokratikleşmesine katkıda bulunduğuna kuşku yoktur. Sorun, söz konu yargılamaların Kürt sorununa çözüm üretme çabalarının bir parçası olarak gündeme gelip gelmediği sorundur. Darbe girişimcilerine karşı başlatılan yargılama sürecini esas anlamlı kılacak olan konunun bu

boyutudur. Bu bağlama oturtulamayan yargılamaların Türkiye bakımında geçmişle köklü bir hesaplaşmaya dönüşmeyeceği, iktidar etrafında sıkışan bir bilek güreşini aşamayacağı açıktır.

Şu nokta unutulmamalı; Kürt sorununun ortaya çıkartan derin devlet ya da onun içindeki illegal yapılanma ve çeteler değil, devletin bizzat kendisidir. Kürt sorununa ilişkin 90 yıldır yürürlükte olan inkar ve zulüm politikaları; derini, kabuğu, legal ve illegal yüzleriyle devletin resmi politikasıdır. Derin devletin ya da darbe dönemlerinde ordunun yaptığı, sorunu daha da azdırmak ve derinleştirmek olmuştur. Oysa inkar ve baskı politikaları 90 yıl boyunca kesintisiz devam etti ve hala da sürüyor. Ergenekon davasında 'Fırat'ın doğusu'na gidilmemesinin gerisindeki esas neden budur. Çünkü Ergenekon Batı'da, devlet içinde bir illegal örgüttür, aykırıdır, son aşamada rutin olandan bir sapmadır. Devletin uzun vadeli çıkarları bakımından bu sapmanın düzeltilmesi, bu aykırılığın giderilmesi gereklidir ve bu da anlaşılır bir durumdur. Oysa Ergenekon, 'Fırat'ın doğusunda bir sapma, bir aykırı değil, devletin bizzat kendisidir. Başka bir deyişle devletin Kürdistan'daki tezahürüdür Ergenekon. Zaman zaman yapılanların dozunun kaçırılmış olması başvurulmuş uygulamaların devletin geleneksel Kürt politikasına aykırı olduğu anlamına gelmez. Yapılan her şey derini ve sivil ile yasal bir prosedür içinde hayata geçirilmiştir. Ağar, Çiller, Karadayı üçlüsünün 1990 yıllarındaki Kürt politikasında rutin dışı bir boyut söz konusu değil. MGK'nda tespit edilen bir politikanın devletin politikası olmadığı söylenebilir mi? Ergenekon yargılamalarının Fırat'ın doğusuna, Kürdistan'a uzanamamasının, kimsenin Çiler, Ağar

ve Demirel'e dokunamamasının nedeni budur. Bu dönemi sorgulamak devleti sorgulamak anlamına gelir ki, bu koşullarda böyle bir şey mümkün görünmüyor.

Kenan Evren ve öteki darbeciler hakkında dava açılıyor, bu elbette olumlu. Oysa 12 Eylül darbesinin gerisinde otoriter, ırkçı ve militarist bir ruh ve zihniyet var. Bu ruh ve zihniyet 1924 Türkiye devletinin kuruluş ruh ve zihniyetinin kendisidir. Kenan Evren'i yargılamak önemli, ancak esas olan darbelerin içinde saklı ruhu sorgulamaktır.

Devlet eşitlikçi çözümünden uzak

Geçmişle topyekûn bir hesaplaşma Kürt sorununa ilişkin köklü bir politika değişikliği olmadan yapılabilecek bir şey değil. Tersine de geçerli. Kürt sorununun eşitlikçi çözümü geçmişle, geçmişin uygulamalarıyla kapsamlı bir yüzleşme ve hesaplaşmayı gerektirir. Onca olup bitenlere rağmen devlet şu anda Kürt sorununun eşitlikçi çözümünden uzak duruyor.

Sorunun çözümü bakımından bir engel olarak gösterilen, ya da hesaplarına geldiği için öyle gösterilen Türk kamuoyunun, gerçekten sorunun çözümü için bir engel olduğunu düşünmek için hiç bir neden yok. Türk toplumunun egemen güçler eliyle ırkçı şoven yargılarla zehirletildiği doğru. Ancak, çözüm yönünde güçlü bir siyasi iradenin çıkması halinde, çözüm çabalarının Türk kamuoyuna takılacağı gerekçesi doğru değil.

Kürt sorunu bağlamında esas sorun, Türk siyasetinin, ya da siyasi gücün bu konuda henüz aşamadığı haysiyetsizlikten kaynaklanıyor. Bütün göstergeler Türk kesiminin henüz Kürt sorununda eşitlikçi bir çözüme hazır olmadığı yönünde. Kürt sorununa iliş-

kin görece farklı ve zaman zaman iyi niyete yorumlanabilecek açıklama ve tutumlara rağmen, gerçek budur. Uniter devlet yapısından vazgeçmeye, devletin Türkçü niteliğini değiştirmeye, iktidarı Kürt halkı ile eşitlik temelinde paylaşmaya Türk siyasi güçlerinin gönlü elvermiyor şu aşamada.

Şu anda yapılan şey, daha çok sorunun etrafında dönüp dolaşmak, palyatif adımlarla sorunun ateşini düşürmek ve onu yakıcı bir sorun olmaktan çıkartmak gibi görünüyor.

AKP'nin izlediği politika bunun ilk ve son örneği.

AKP, artılar- eksiler

AKP bir yanıyla devletçi ve geleneksel bir çizgiyi sürdürüyor. Kürt sorununda eşitlikçi bir çözümünden yana olduğuna ilişkin somut bir politikası olmadığı gibi, bu yönde bir söylemi de yok. Bu tablo içinde Ak Parti'nin Kürt sorununu çözebileceği iddiası, gerçeklikten tümüyle uzak bir beklenti. AK Parti'nin şimdiye kadar izlediği politikanın merkezinde silahları susturmak ve elbette sorunun can yakıcı niteliğini ortadan kaldırmak var. Hatta mümkünse zamana yayarak bir sorun olmaktan çıkartmak...

Öte yandan pragmatik niteliğiyle AK Parti bu konuda diğer bütün siyasi partilerden daha az kattı ve giderek esnek denilebilecek bir parti. AKP, olaylar ve gelişmeler karşısında manevra yapabilir, elastik, reel davranabilecek bir niteliğe sahip.

Bu yönüyle AK partinin diğer konularda olduğu gibi Kürt sorununda beklenmedik ataklar geliştirmesi şaşırtıcı olmaz. Özellikle de dünyada ve bölgede baş gösterecek gelişmelere bağlı olarak AK Parti'nin hızlı dönüşler yapabileceğini unutmamalı.

Şimdi bir yanda 90 yıllık geleneksel

inkar ve asimilasyon politikasının taşıyıcısı bir AK Parti var karşımızda. Öte yandan da çözüm bakımından hesaba katılabilecek tek parti yine odur.

Yeni anayasa önemli, fakat...

Yeni anayasa yapımının birçok açıdan önemli olduğuna kuşku yoktur.

Her şeyden önce Türkiye'nin temel yapısal sorunlarını ve sistemin yapısını tartışılır hale getirdiği için. Söz konusu tartışmaların dönüştürücü bir etkisinin olacağı kaçınılmaz. Yapılması halinde yeni anayasanın her şartta mevcuttan birkaç adım ileride olacağı beklenebilir. En iyi durumda, yeni anayasa Kürt sorununu başta olmak üzere diğer temel sorunların çözümünü için elverişli bir zemin oluşturabilir.

Salt bu nedenlerle de olsa yeni anayasa yapım sürecini önemsemek ve olabildiği kadar etkilemek gerekiyor.

Başka bir ifade ile yapılacak yeni anayasanın Kürt sorununa eşitlikçi bir çözüm getirmeyeceğini önceden bilerek davranmalı.

Yeni anayasadan sihirli çözümler beklenemez elbet. Yeni anayasanın içeriğini Türkiye'nin mevcut güç dengeleri, kamuoyunun duyarlılığı, Kürt siyasi güçlerinin etkinlik derecesi belirleyecek. Bütün sayılan faktörlere rağmen yeni anayasa konusunda da son sözü söyleyecek konumda olan AK Partidir. Yeni anayasanın yapılıp yapılamayacağı, yapılırsa içeriğinin nasıl olacağı konusunda AKP'nin tutumu tayin edici olacak nitelikte.

Bu tablo içinde 2012'de eşiği aşmak pek kolay görünmüyor, ancak daha çok mücadele ile eşiği zorlamak ihtimal dahilinde. Tabi beklenmedik bölgesel gelişmelere bağlı olarak içerideki dengeler değişmezse.

AKIL TUTULMALARININ SONUNA MI?

■ Yakın tarihte yaşadığımız toplumsal travmaları, acı olayları anlamak ve anlaşılmasını sağlamak için bireyin iç dünyasını tanımlamakla işe başlamak ne kadar doğrudur, böyle bir bilimsel yöntem var mıdır bilmem. Ancak bana öyle geliyor ki yaşadıklarımıza ve yaşayacaklarımıza renk veren, geliştirip biçimlendiren, ana merkez iç dünyasıdır. Yani bireylerin korkuları, kaygıları, sevgileri, öfke ve nefretlerinin toplamıdır.

Mazhar KARA

Yakın tarihte yaşadığımız toplumsal travmaları, acı olayları anlamak ve anlaşılmasını sağlamak için bireyin iç dünyasını tanımlamakla işe başlamak ne kadar doğrudur, böyle bir bilimsel yöntem var mıdır bilmem. Ancak bana öyle geliyor ki yaşadıklarımıza ve yaşayacaklarımıza renk veren, geliştirip biçimlendiren, ana merkez iç dünyasıdır. Yani bireylerin korkuları, kaygıları, sevgileri, öfke ve nefretlerinin toplamıdır.

Sosyal gruplar, kümelerin kaygıları, korkuları ve öfkeleri ortaklaşarak köklü bir kültüre dönüşünce tekin olmaktan çıkar. Bununla bağlantılı olarak gelişen toplumsal olayları, bireylerden, toplumdan, toplumun sosyoekonomik sosyokültürel ve sosyo psikolojik yapısından, onun düşünsel donanımından

arı değerlendirmek yanlıştır. Hele hele bunu, olayların geliştiği tarihsel kesit içerisinde topluma siyaseten önderlik edenlerin marifetlerinden ibaret saymak ve bu şekilde ele almak kusurlu bir yaklaşım, kelimenin tam anlamıyla indirgemeci bir değerlendirmedir.

Kusurlu toplumların kusursuz liderleri olması düşünülemez. Yani aldatanlar kadar olmasa da, aldatılanlar da kusurludur.

Toplumsal kusurlar, kusurlu bireylerin kusurlarının toplamından ibarettir. Kendisini gözden geçirmek üzere başkaların aynasına bakmaya korkan bireyler ve toplumlar kusurlu toplumlardır. Kötü niyetli güçler, toplumları, toplulukları sosyal, kültürel ve sosyopsikolojik açıdan tanımladıktan sonra, o toplumları uygun reçetelerle rahatlıkla yönlendirebilir, manipüle ederek istediği istikamete doğru amaçları doğrultusunda devindirebilirler.

Emperyalist güçlerin giriştikleri toplum mühendisliği faaliyetleri süreçlerinde toplumları amaçlarına hizmet edebilecek, işlerine yarar, hedeflerine uygun bir sosyopsikolojik, sosyo kültürel güç haline getirmek için sıkça bu manipülasyon yöntemine baş vurdukları biliniyor.

Bir ülkede, bir sosyal yapı içinde dengeyi sağlayacak, bir birini bütünlenecek, muhaliflerin mücadelesi yoksa o ülkede özgür iradede, özgürlükten bağımsızlıktan söz edilemez. Toplumun demokratik denetiminden yoksun güçler, toplumlar, devletler demokratik yönetsel süreçleri işletemez, demokratik bir yönetim gerçekleştiremezler.

Zira, insanoğlu, öz benliğini, ruhsal dengesini dış uyarılar olmadan, kendi gözlem imkânları ile değerlendirme,

yorumlama ve çözümleme yetisinden yoksundur. Evrenin, doğanın dengesi dahi zıtların birliği gerçeği üzerinde biçimlendiği bilinir.

Diğer bir değişle kişi, kendi iç dünyasını, bunun dışı vurumu, somut yansıması olan davranışlarını izleme ve objektif olarak değerlendirme yeteneğine sahip değildir.

Bireylerin türlü korkuları, onların kendi düşünsel ve ruhsal imkânları ile ruhsal derinliklerini tanımlamak ve anlamlandırmak üzere içsel bir yolculuğa çıkmalarına engeldir. Bu nedenledir ki, kişinin kendi ruhsal derinliği kendisi açısından tam bir kör noktadır. Bireyin kendi donanımlarıyla orayı aydınlatma imkânı yok. Bu kör kuyuyu aydınlatmak için dış uyarıcılara, ışık kaynaklarına gereksinim duyar. Hata gereksinim duymasına karşın bunu pek istemez. Çünkü her bir birey kendi karanlığı içinde mutludur. Bu nedenle de dış uyarılardan, ışık kaynaklarından pek hoşlanmaz.

Kendi kör kuyusu içinde mutlu mutlu yaşayan insanoğlu başkaların gizlerini, karanlık kör kuyularını ve bu kör kuyular içindeki devinimi hep merak etmiştir. Bu merak insanoğlunun diğer bilimsel alanlarda olduğu gibi psikanaliz alanında da büyük bilimsel çabalara sürüklemiştir.

Bugün için, bu derin kör kuyuyu aydınlatacak olan bilimsel çalışmaların vardığı aşama önemsenecek boyutlardadır. Psikanaliz alanında boyutlanarak sürdürülen çalışmalar önemli bir bilim, bir disiplin alanına dönüşmüş durumda.

Bilimsel bilgiyi hem üreten hem de tüketen toplumlar, psikanaliz alanında üretilen bilgileri hayatlarının her alanında; sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda kullanmakta, bundan

ciddi anlamda faydalanılmaktadır. Bu bilgilerden bireyler kadar sosyal kümeler ve sosyal, siyasal kurumlar da kusurlarından arınmak üzere faydalanmaktadır. Daha önemlisi, yukarıda da belirttiğim gibi, biliniyor ki dünyayı yönetmeyi kendine görev bilmiş emperyalist güçler toplumları istediklerini yapmaya hazır topluluklar haline getirmek için de bu bilimsel verilerden ciddi bir biçimde yararlanmaktadır.

Dünyamızın güney yarımküresine doğru gidildikçe, diğer bilimsel alanlarda gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte psikoloji alanında yürütülen çalışmaların daha da zayıfladığını görüyoruz.

Üretimi kısıtlı olan toplumların tüketimleri de kısıtlıdır. Bu sadece meta üretimi için böyle değil. Aynı zamanda bilim, bilimsel bilgi ve bununla koşut ilerleyen teknoloji için de geçerli.

Değer üreten, bilimsel bilgi üreten toplumların ilerleyişini doğru algılamamızı güçleştiren de kör kuyumuza tutulan ışıktan duyduğumuz rahatsızlık olmalı. Hâlbuki orada, o kör kuyumuzda kopan fırtınaların kaynağını oluşturan kutsal dogmaları-mız aydınlatılmadan rahata erme şansımız yok. Ancak bundan, aklın ışığından kaçış yok. Bu çağda üretilen bilimsel bilgi üretildiği yerde kalmıyor. Hızla metaya dönüşüyor ve asrın yarattığı serbest pazar sistemi içinde bütün dünyaya yayılıyor. Hızla yayılan bu ışıltıdan bütün dünyayı sarıyor. Bana öyle geliyor ki, akıl tutulmasının da sonuna doğru geliniyor. Ancak bu aşamaya gelene değin insanoğlu bu karanlık labirentler içinde çok acılar çekti, çok acılar üretti, çok hırpalandı, örselendi, örseleniyor.

Bu kör noktanın çoğu zaman bireyi aştığını görüyoruz. O, giderek ortak kültürel kaynaklardan beslenen toplumların ruhunu da kapsamı içine alarak geliyor ve toplumum ortak kör kuyusuna dönüyor.

Grup ruhu, takım ruhu, ulus ruhu vb. ortak duygu durumlarından söz etmek mümkündür. Belli bir sosyal, siyasal grubun oluşturduğu kültürün, ruhunun esrik dogmatizmi içinde biçimlenen bireyler, istisnaları bir yana bırakırsak mensubu bulunduğu gruba eleştirel yaklaşmaz. Birey, orada, o kör kuyunun içinde rotayı acıya kıran olumsuz algıları, olumsuz duygu durumlarını görme, onları yorumlama değerlendirme konusunda da kördürler.

Diyebiliriz ki, içi boş hamasetin derin manipülasyonu içinde devinen siyasal gruplar da, kendi konumlarını objektif bir biçimde gözden geçirme değerlendirme yetisine sahip değiller. Bu yetiye sahip küme elemanları dahi, işletilen derin manipülasyon nedeniyle süreçle bu yetilerini kaybederler. Bu gerçeği herkes kendi hayat hikâyesi içinde izleme şansına sahiptir. Başka da kanıt aramaya gerek yok sanırım.

Biliniyor ki, böylesi durumlarda, grupların, cemaatlerin, kültür kümelerinin kendi mevcut yapılarını olduğu gibi koruma güdüsü ile içe kapanırlar. Kendi kör kuyularına saklanma çabaları ile kendilerini korumak ve kendilerine benzemeyen ötekileri etkisizleştirmek üzere büyük bir çaba içine girerler. Korunma güdüsü ile işletilen böylesi kaotik süreçlerde tam bir akıl tutulması durumu yaşanır.

Aklın keskin neşteri ile biçimlendirilmemiş ilkel duyguların tesiri altındaki sosyal, siyasal gruplar,

Seksen yılı aşkın bir süredir devam eden diktatöryel dönemlerin ardından Türkiye’de aklın aydınlığı toplumu daha kapsayıcı, daha derinden sarmalamaya başladı.

Serbest piyasa süreçleri içinde büyük bir hızla dünya sathında yayılan bilgi karanlıkları iyiden iyiye kuşatıyor. Doksanlı yıllarda tümüyle derin devletin karanlık yönetimi altında acıyla inleyen toplum bugün, karanlık devlet yapılanması ile büyük bir hesaplaşma sürecine girmek istiyor. Bu yönden mesaj veren siyasi partileri büyük bir coşkuyla destekliyor. Topluma bu yönlü vaatlerde bulunan iktidar partisini destekleyen yığınlar bu sürecin zikzaklarla, gelgitlerle de olsa devam etmesini istiyor.

bendini aşmış azgın sular gibidir. Önüne geleni acımasızca yıkar geçer. Geçtiği yerlerden hazin manzaralar bırakarak.

Aklın ve vicdanın ürettiği değerler dizgesini bir yana bırakırsak. İnsanlık tarihi bu hazin manzaraların toplamından ibaret olur.

Medeniyetler çatışması olarak da ifade edilen din, mezhep, aşiret, tarikat, sosyal ve siyasal sınıf, küme, grup; giderek şehir, kasaba köy ve mahalle milliyetçiliklerinin ürettiği tarihsel kavgaların, savaşların insanlık tarihinde bıraktığı hazin manzaralardan oluşmuş kötü mirası, bu savımızın somut kanıtı olarak almak olasıdır.

İnsanlık tarihinin karararlık labirentlerinin oluşmasında bu akıl tutulmasının rolünü bir yana bırakırsak, daha bir asrını tamamlayamamış Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tarihinde yaşanmış acı olayların kaynağında da bu akıl tu-

tulması durumu var. Tabi ki bu yer-yüzü cenneti içinde açlığı, sefaleti, türlü geriliği yaşıyor olmak da bu akıl tutulmasının doğal bir sonucudur.

Burada, bu acı olayları kronolojik olarak saymak, sonuçlarını değerlendirmek niyetinde değilim. Ancak, Dersim Katliamının gündeme gelmesiyle birlikte yeni tartışmalar başladı. Uygur(!) bir toplum, homojen bir ulus devlet yaratmak üzere büyük bir mücadele ile iktidara gelenler, hedeflerine ulaşmak için her türlü yol ve yöntemi haklı ve meşru sayan bir ruh ve bilinç sarmalı içine girdiler. Muhalefetin, dış uyaranların etkisiz olması nedeniyle rahatlıkla ve fütursuzca ilerlemeye devam ettiler. Şeyh Sait, Koçgiri, Zilan, Dersim, Maraş, Çorum ve Sivas vb. katliamları kanıksayacak kadar körleşmiş bir toplum yarattılar.

Dersim ve öncesinde yaşananları yeterince araştırılamamış, “hakikatleri tam olarak bilinmeyen “uzak bir tarihte tezahür etmiş” olması nedeniyle bir yana bırakalım. Fakat Sivas’ın dumanları tütmeye devam ediyor. O, tartışılmayacak kadar açıktır ve çok yakın bir tarihte, daha 1993 yılında olmuştur. Yirmi birinci yüzyılda, güpegündüz, insanlığın gözleri önünde yaşanmıştır. Sivas olaylarını akıl tutulmasının somut, çarpıcı bir örneği olarak değerlendirmek mümkündür.

Madımak’ın önünde toplanan binlerce kişi, içerde cayır cayır yanan insanların ölümünü Allahüekber nidaları ile ibadet edercesine, derin bir huşu içinde, yanan insan etinin ağır kokusu içlerine çeke çeke izlediler, desteklediler. Hatta yangının içinden çıkanları linç etmeye çalıştılar. Bunu birkaç terörist, birkaç, birkaç kaçkın, birkaç meczup değil, bin-

lerce kişi birlikte gerçekleştirdiler. Zira cumhuriyet öncülerin elerine verdiği ideolojik, politik pusulalara devinen, insanları diri diri yakan bu gürüh için ötekileri öldürmek bir ibadettir. Vatani ve milleti koruma, dini ve mezhebi koruma en büyük görevdir, ibadettir. O an kendi kör kuyusu içinde devinen o güruhu ayıltmak pek mümkün değildir. (Onları ayıltma niyetine ve çabasında olan kimsecikler de olmadı ya) Onlar o an kendilerini şanlı, şerefli büyük bir medeniyetin çocukları, haklı, adil ve üstün görüyorlardı. Yananları ise kâfir, bölücü, gerici, terörist, şaki ve meczup olarak değerlendirmekte, aşağılamaktaydılar. Bu durumda onların arzuladığı, önemsedığı ve uğruna çabaladığı tek şey vardır; o da, ölü sayısını biraz daha artırmak... Her ölü onların kahramanlıklarının mertebesini biraz daha artıracaktır. Bunun için "muhtaç oldukları kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!"

Görülüyor ki, bu kör kuyu, bu kanlı girdap zehrini kuru, yalın bir kan ve iman milliyetçiliğinden almaktadır.

Bu kan ve iman milliyetçiliği, yirmi birinci yüzyıl başından bu yana her bir kanlı diktatörün yarım asrı aşkın yönetimde kalmasını sağlayan iktidar iksiri de olmuştur. Yaratılan kör kuyuda, kitleleri bu iksir ile beslemek pek zor değildir.

Ancak büyü bozuldu. Bu iksirin sırası çözüldü. Artık her sıradan dünyalı bu hamasetin anlamını öğrendi. Rönesans ile başlayan, engizisyon karanlıklarını delerek günümüze ulaşan aklın ışıkları tüm yeryüzünü kuşatmış durumda. Artık dış uyaranlar öyle bir güçlendi ki uzun süreli akıl tutulmaların yaşanmasının zeminini iyiden iyiye daralttı.

Seksen yılı aşkın bir süredir devam eden diktatöryel dönemlerin ardından Türkiye'de aklın aydınlığı toplumu daha kapsayıcı, daha derinden sarmalamaya başladı. Serbest piyasa süreçleri içinde büyük bir hızla dünya satında yayılan bilgi, karanlıkları iyiden iyiye kuşatıyor. Doksanlı yıllarda tümüyle derin devletin karanlık yönetimi altında acıyla inleyen toplum bugün, karanlık devlet yapılanması ile büyük bir hesaplaşma sürecine girmek istiyor. Bu yönden mesaj veren siyasi partileri büyük bir coşkuyla destekliyor. Topluma bu yönlü vaatlerde bulunan iktidar partisini destekleyen yığınlar, bu sürecin zikzaklarla, gelgitlerle de olsa devam etmesini istiyor. Ne yazık ki mevcut iktidarın dogmalarla örülü ufkı, vizyonu, çağı daha doğru, daha bütüncül kavrama kabiliyetinden yoksun oluşu nedeniyle yetersiz kalıyor. Bu kabiliyetsizlik ilerlemeyi yavaşlatsa da süreç işliyor. Aklın aydınlığı santim santim her alanda ısıldıyor. Daha açık söylemek gerekirse AKP reformları yavaşlatsa da, derin devletle giriştiği mücadeleyi demokratik normlardan taviz vererek kazanmaz. Sistemi demokratikleşmedikçe, saydamlaşmadıkça; şeffaflaştırılarak yeni bir anayasa ile toplumun demokratik denetimi altına alınmadıkça bu mücadele anlam kazanamaz. Yani sistem evrensel hukuk normları temel alınarak onarılmadıkça, generallerin tutuklanarak çeri alınmaları anlamsız kalacaktır. Toplum bunu görececek, değerlendirecek kadar aklın ışıklarından yararlanma yetisine kavuşmuştur çünkü. Karanlık bir girdaptan bir diğerine geçmeyi özgürlük sayacak kadar kör değildir artık.

Çünkü kör kuyu aydınlanıyor. Bütün dünyada algılar hızla değişiyor. Halklar, toplumlar ortak değer-

lerde, ortak hedeflerde birleşiyor. Afrikalı göçmenlere öfkelenen, dünyasını onla paylaşmak istemeyen Avrupalıya da, Afrika'da, Asya'da yarım asır süresince iktidarda kalan ve gidince yerine oğlunu, kardeşini bırakmak isteyen diktatörlere de dünyanın her yerinden yükselen büyük bir tepkinin eş zamanlı oluşması bu nedenle olsa gerek.

İnanılmaz bir hızla ilerleyen bilişim ve iletişim teknolojileri bilgi ve kültür transferlerini saniyelere indirdi. Bu sayede yeryüzünü her bir köşesinde yaşayan farklı uluslardan, farklı kültürlerden, farklı medeniyetlerden insanlar aynı anda aynı şeyler hakkında düşünüyor, konuşuyor. Çoğu kez ortak arzular, özelemlerde de buluşabiliyor. Aklın ürünü olan yenilikler karşısında aynı derecede heyecanlanabiliyor. Dünyanın dört bir yanında yaşayan insanlar ya da toplumlar, topluluklar birbirinin yüzüne ayna tutma ve yüzlerine tutulan aynalarda kendini değerlendirme ve gözden geçirme şansına dünden daha çok sahiptir. Bu nedenle de artık hiçbir toplum kendi kör kuyusu içinde mahkûm edilemez.

Bilimsel bilginin ve bunun ürünü olan teknolojinin böylesi baş döndürücü bir hızla yayılması kuşkusuz kapitalist sistemim geliştirdiği serbest piyasa şartları sayesinde. Ancak bu gelişmeler kapitalist sistemi de derinden dönüştürecek sosyal, siyasal ve kültürel gelişmeleri de beraberinde getirmektedir. Bu gerçekler ışığında bakıldığında, "kapitalizm kendi mezar kazısını kendisi yaratacak" tezi hayli gerçekçi duruyor. Kapitalimim klasik tanımını baz alındığında, özellikle de son çeyrek yüzyılda yaşananları kapitalizm sonrası bir toplum forumuna ait yeni bir kültürün şekillenmekte olduğunu

söylemek mümkündür.

Arap baharı olarak da isimlendirilen ve beraberinde birçok diktatörü alaşağı eden gelişmeler de hızla yayılan bu aydınlığın ürettiği süreçlerin bir sonucudur. Bu arada Kürt siyasal çevreleri de bu kavramı pek sevdi. Kimileri "Kürt Baharı" kavramını kullanmaya başladı bile. Eğer bu "bahar" karamı ile aydınlanmayı, ayılmayı kast ediyorlarsa haksız da sayılmazlar. Zira Kürt siyaseti de eski alışkanlıklarından, tahrip edici, ufaltıcı, örseleyici siyasal kültüründen uzaklaşmanın sancılarını yaşıyor. Dünya, diktatörlerinden kurtulmak

Dünyada itibar sahibi, sözü dinlenir, saygın bir ülke olmanın birinci şartı; iç barışını adil bir biçimde sağlamış, evrensel hukuk normlarını, demokratik değerleri referans alarak ülkesindeki bütün sosyal sorunları çözmüş, üretim ve bölüşüm ilişkilerini mümkün olabilecek oranda adil bir hukuksal zemine oturtmuş olan ülke yaratmaktır.

üzere ağır bedeller öderken, Kürtlerin kendi diktatörlerini yaratmayı özgürleşmenin olmazsa olmazı gibi değerlendiren siyasal yaklaşımları, birçok Kürt siyasi çevrelerince daha bir cesaretle, kararlılıkla eleştiriliyor, mahkûm ediliyor.

Denilebilir ki, Mısırda Mübarek gitti, yerine Müslüman Kardeşler geldi, Libya'da da öyle oldu, diğerle-

rinde de ve Suriye’de de öyle olacak...

Orta Çağda sosyal hayatı bir bütün düzenleyen kilisenin etkisi kırıldıktan sonra Hristiyan Demokrat Partiler ortaya çıktı. Ancak bu partilerden yeniden eskiye dönmeyi arzulayan, seküler siyasetten uzaklaşanlardan hiçbiri başarılı olmadı. Siyasal İslamcı partilerin de kaçınılmaz olarak varacağı yer burasıdır. Aklın aydınlığı altındaki dünyada başka türlü olası değil. İstisnalar olabilir. Ancak kaideyi bozma gücü ve kudretinin oluşması için gerekli olan enerji kurumaya yüz tutmuştur. Dünyamız şartlarında bu gibi kaynakların yeniden canlanması, akıl dışı dogmaların insanlığı yeniden etkisi altına alması zordur.

İnsanlık, ortaçağın karanlıklarını aştıktan sonra birinci emperyalist paylaşım savaşının ardından yüzyıla yakın süren bir sosyalist sistem deneyimini de yaşadı. Avrupa Birliği ürecini yaşamaktadır. Diğer yandan İslam coğrafyasında yaşanan, yaşamakta olan acılardan çıkarılan dersler, çıkarılması gereken dersler var.

İnsanlığın uzun tarihsel serüveninden de anlaşıldığı gibi bireyler, toplumlar, halklar ne haklarından, ne özgülerinden ne de ekmeklerinden ödün vermeden yaşamak istiyorlar.

Kendi ülkesinde, aklını ve vicdanını birlikte harekete geçirerek adil, özgürlükçü, barışçıl, demokratik bir yönetim anlayışını benimsemeyen hiçbir siyasi güç uzun süre iktidarda kalamaz.

Dünyada itibar sahibi, sözü dinlenir, saygın bir ülke olmanın birinci şartı; iç barışını adil bir biçimde sağlamış, evrensel hukuk normlarını, demokratik değerleri referans alarak ülkesindeki bütün sosyal sorunları

çözmüş, üretim ve bölüşüm ilişkilerini mümkün olabilecek oranda adil bir hukuksal zemine oturtmuş olan ülke yaratmaktır.

Bu da, yaşanan bu akıl tutulmasının neden olduğu kanlı girdabın dışına çıkmak, çağımızın referans alınması gereken evrensel normları ve değerleri temel rehber sayarak gelişmelerin rotasını aklın ışığında yeniden saptamakla mümkün olabilir.

Aslında, çoğulcu, demokratik sistemlerin iktidar ve muhalefetleri ve bütün siyasal rakipleri, yazı ve düşün dünyaları, gelişen böylesi kaotik süreçlerde birbirine ayna tutmak konusunda mükelleftirler.

Muhalefetin, bilim ve yazı dünyasının aslı görevi de budur.

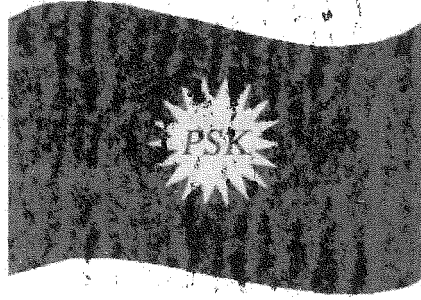
Başka türlü bu derin kör kuyunun aydınlanması mümkün olmaz.

Ancak iktidarıyla, muhalefetiyle aynı karanlığı, aynı geriliği yaşayan toplumların kendi yüzlerine ayna tutma kültürleri olmadığından değişimleri, çağa ayak uydurmaları hayli sancılıdır, zordur. Onlar, kendi ışıklarını kendileri üretmediklerinden dolayı, dışarıdan gelen aklın ışıklarından ürkmektedirler. “Ötekiye ait olan her şey kötüdür, tehlikelidir ve bizi yok etmeye ayarlıdır” peşin kabulü ile aşırı tepki üretirler.

Ancak, eğitim imkânlarından iyi bir biçimde faydalanan, dünya ile birlikte, dünyanın ortak geleceğine, hayata, kültüre, siyasete, aklın ışıkları ile yaklaşan bireylerin çoğalarak yaşadığı günümüz dünyasında, akıl tutulmalarının azalacağını düşünmek abartılı bir iyimserlik olabilir mi? Bu sorunun cevabı tartışmaya muhtaçtır.

Mazhar Kara
karamazhar@gmail.com

YENİ AYNAYASA KÜRT SORUNUNUN EŞİTLİK TEMELİNDE ÇÖZÜMÜNÜ VE TÜRKİYE’NİN DEMOKRATİKLEŞMESİNİ SAĞLAMALIDIR

■ Türkiye’de ilk kez “sivil bir anayasa” yapılma süreci başladı. Bu sürecin Türkiye’nin temel sorunlarının anayasal çerçevede çözüme kavuşturulduğu bir sonuca ulaştırılması, öncelikli olarak objektif ve samimi olmayı, gerçek anlamda geleneksel bakış açısını terk etmeyi, çağdaş, demokratik ve sivil yaklaşımı esas almayı gerektirir.

Bilindiği gibi, Osmanlı devletinin çok uluslu çok ülkeli, çok dinli ve çok kültürlü yapısı üzerinde şekillenən Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş öncesi Kürtlerle varılan mütabakatın aksine zorla “tek ulus” yaratma projesine girişerek Kürt halkının temel hak ve özgürlüklerini

gasp etmekle kalmadı, ağır bir inkar, imha ve asimilasyon politikasıyla varlığına kaşt etti.

Tüm “anayasalar” devletle toplumu oluşturan farklı kesimler arasında bir sözleşme olmaktan ziyade, toplumu zaptırdı altına alma, bir avuç egemenin

istek ve arzuları doğrultusunda zorla şekillendirmenin başarısız araçları ol-
dular

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Kürt me-
selesinde izlediği şiddet politikaları
bir yandan ırkçı, faşist zihniyetin kök-
leşmesine, militarizmin güçlenmesine
yol açarken öte yandan ekonomik
alandaki geri kalmasına, demokratikle-

**Türkiye'yi demokrasi konusunda ik-
male bırakan, çağdaş değerlerin ha-
yata geçirildiği saygın bir ülke
olmasını engelleyen bir diğer neden
ise, toplumun Jakoben bir anlayışla
tabandan tavana doğru biçimlendiril-
mesidir. Bu biçimlendirmede başta as-
keri vesayet olmak üzere yargı ve
yüksek bürokrasi belirleyici rol oynadı-
lar. Bugüne kadar yapılan anayasa-
larda vesayet sistemi korunup idame
edilmekle kalmadı aynı zamanda ana-
yasal güvence altına alındı.**

şememesine, başta komşuları ile
olmak üzere tüm çağdaş dünya ile sü-
rekli bir gerilim halinde kalmasına
neden oldu.

Kürt sorunu dün de bu gün de
Türkiye'nin en temel sorunudur. Tüm
diğer sorunların temelinde yer alan,
onları etkileyen ve mutlaka çözüme
kavuşturulması gereken bir sorun-
dur.

Kürt sorunu adil bir çözüme ka-
vuşturulmadan gerçek anlamda de-
mokratikleşmeden, çağdaş bir ülke
olmaktan bahsedilemez

Geçmişten bu yana yürütülen oya-
lama, kandırma, şiddetle bastırma
yöntemlerinin "çözüm" olmadığı
açığa çıkmışken yapılması gereken
cesurca davranmak, sorunu dünya-

daki benzer sorunların çözümünü de
dikkate alarak çözmektir.

Kürtler azınlık değil, ülkeleri Kür-
distan'da yerleşik, çoğunluğu oluşturan
ve Ortadoğu'nun en eski ve büyük
uluslarından biridir.

Çözüm de bu gerçek üzerinde şe-
killenmelidir.

Türkiye'yi yönetenlerin sorunu dil-
lendirirken "Üniter devlet, tek ulus,
tek dil, tek bayrak..." söylemi ile va-
racakları yer ancak eskinin tekrarı-
dır.

Kürt sorunu "anayasal vatandaş-
lık", "alt kimlik", "azınlık hakları",
"bireysel haklar" gibi parantezler
içinde çözüme kavuşturulamaz.

Sorun ulusal bir sorundur, adil ve
eşitlik temelinde çözümlenmelidir.

Bunun biçimi iki cumhuriyetli fe-
derasyondur.

Anayasa, yeni, sivil çağdaş ola-
caksa öncelikle Türkiye'nin en
önemli sorunu olan Kürt sorununun
çözümünün kanallarını açmalıdır

Çok uluslu çok dinli, çok kültürlü
toplum yapısına rağmen Türklüğün
ve İslam'ın Hanefi mezhebinin esas
alınarak tekçi ve otoriter bir zihni-
yetle kurgulanan anayasalar ve ona
bağlı olarak inşa edilen idari sistem,
kurumlar, eğitim ve kültür politika-
ları, siyasal, kültürel ve toplumsal so-
runların çözümsüz kalmasında,
yaşanan gerginlik ve çatışmalarda be-
lirleyici olmuştur.

Türkiye'de, dini ve etnik çatışma ve
gerginliklerin sönme erdirilmesi, tüm
etnik ve dini grupların barış içinde
bir arada yaşamaları isteniyorsa, yeni
anayasanın, öncekilerden farklı ol-
ması zorunludur.

Yeni anayasa Türkiye'nin çok ren-
kli yapısını inkâr etmemeli, aksine
tüm dini ve etnik grupların varlığını
itiraf eden, uluslararası sözleşmelerin
de işaret ettiği tüm demokratik hak ve

özgürlüklerini güvence altına almalıdır.

Türkiye'yi demokrasi konusunda ikmale bırakan, çağdaş değerlerin hayata geçirildiği saygın bir ülke olmasını engelleyen bir diğer neden ise, toplumun Jakoben bir anlayışla tabandan tavana doğru biçimlendirilmesidir. Bu biçimlendirmede başta askeri vesayet olmak üzere yargı ve yüksek bürokrasi belirleyici rol oynadılar. Bugüne kadar yapılan anayasalarda vesayet sistemi korunup idame edilmekle kalmadı aynı zamanda anayasal güvence altına alındı.

Cumhuriyet tarihinin vesayet rejimi tarihi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkiye'de vesayetin silahlı güçler tarafından ikame edildiği ve hayatın her alanını, yargı, basını, üniversite ve benzeri kurumları etkisi altına aldığı, her on yılda bir yapılan askeri darbeler veya müdahalelerin vesayet sistemini kökleştirdiği de bir sır değil.

Bu nedenle, Türkiye'de demokratikleşme sürecinin başarısı ve Kürd sorunun barışçıl çözümü vesayet sisteminin sona erdirilmesini gerekli kılıyor. Bunun için yeni sivil anayasanın ve öteki yasa ve tüzüklerin militarist kayıt ve bağlardan kurtarılması gerekmektedir.

Türkiye'de değişim sürecinin başarıyla sonuçlanması, ülkenin demokratik ve çağdaş bir hale gelmesi, küreselleşme süreciyle birlikte önem kazanan hukuk devleti, toplumsal adalet, insan hakları, düşünce ve ifade özgürlüğü, her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kimlik ve kültürlerin kendilerini özgürce ifade edip örgütlenmesi, şeffaflık gibi değerlere sahip çıkılıp hayata geçirilmesine de bağlıdır.

Yeni Anayasa bu alanlarda çağdaş

ve demokratik ölçüler temel alınarak hazırlanmalıdır. Yeni anayasada özgürlükler 'ama'lar ve türlü kayıt ve kaygılarla sınırlandırılmamalı, yöneticilerin ya da yargıçların keyfine bırakılmamalıdır.

Yeni anayasa "olağanüstü şartlar, ülkenin birlik ve bütünlüğü, artan dış tehditler" ve benzeri bahaneler ile temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına kapalı olmalı, aksine özgürlüklerin genişletilmesi esas alınmalıdır. Yeni anayasada temel hak ve özgürlükler uluslararası belge ve normlar temel alınarak belirlenmeli; anayasa, yasaların hazırlanması sürecinde, uluslararası belge ve normların temel kaynak olarak alınacaklarına vurgu yapılmalıdır.

Düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğü konusunda, ülkenin birliği ve bütünlüğü gibi kavramlar bir tarafa bırakılmalı, terörü, nefreti, kini, ötekine düşmanlığı öngörmeyen her türlü fikre özgürlük ve örgütlenme hakkı tanınmalıdır.

Yeni anayasa, insanların inançları ile yaşam biçimlerini belirlememeli, bu alan kişilere bırakılmalıdır. Anayasa, eksiksiz bir inanç özgürlüğü sağlamalı, hiçbir dini inanca vurgu yapmadan, farklı inançlara sahip olanların bir arada kardeşçe yaşamalarını sağlayacak bir yapıda olmalıdır. İnanç özgürlüğü çerçevesinde, din dersleri zorunlu olmaktan ve devletin kontrolünden çıkarılmalıdır. Devleti inanç alanının dışına çıkartmak için, yeni anayasada Diyanet İşleri Başkanlığı ve benzeri bir başka kuruma yer verilmemelidir.

Anayasa, her dini kesimin işlerini düzenleyecek, harcama ve giderlerini karşılayacak bir düzenlemeye gitmesine uygun bir yapıda olmalı; devleti yalnızca inanç özgürlüğünü güvence

altına almakla, kamu düzeninin gerekleri bakımından denetim yapmakla görevlendirmelidir.

Yeni anayasada yargı ve kurumları, hiçbir ideoloji temel alınmadan ve devleti, siyasi iktidarı korumakla görevlendirilmeden ve uluslararası normlar referans alınarak tarif edilmelidir. Yeni anayasada, yargının bağımsız ve tarafsız olmasını, siyasi iktidara, vesayet kurumlarına hizmet yerine adaleti sağlayacak bir yapıya kavuşmasını sağlanmalıdır.

Yeni anayasa, engelliler başta olmak üzere, kadın ve çocuklara pozitif ayrımcılık yapılmasına cevaz verecek bir yapıda olmalıdır.

Sonuç olarak yeni anayasa;

“Ama”larla, “lakin” ve “fakatlar” la özgürlükleri kısıtlayan değil genişleten;

Vesayet sistemini güçlendiren değil dışlayan;

İdeolojik olmayan;

Devleti değil insanı koruyan;

Dini, etnik ve kültürel farklılıkları inkâr eden değil, onları kabul edip haklarını teslim eden;

Kürt sorununu eşit ve adil bir çözüme ulaştıracak olan federal bir çözüm modeliyle çözmeyi içeren;

Kürt halkının kimliğini tanıyan,

Çağdaş ölçülerde örgütlenme özür-lüğünü içeren ve partimiz ile Kürt ve Kürdistan isimli partilerin serbestçe örgütlenebilme olanağını sağlayan,

Kürtçenin resmi dil olmasını ve Kürtçe eğitim ve öğretimin her düzeyde güvence altına alınmasını içeren,

Yeni bir anayasa yapılmalı,

En önemlisi de böyle bir anayasa için, tüm kesimlerin yeni anayasa sürecine özgürce katılmalarının sağlanması gerekir.

15.01.2012

PSK

Kürdistan Sosyalist Partisi

Bir Soykırım ve Asimilasyon Projesi Olarak 1934 İskan Kanunu

Türk unsurun çıkarları adına (1913) Kürdistan'da zorunlu göçertme ve soykırım planlamaları yapan İttihat ve Terraki yönetimi, Kürtlere yönelik cinayetlerde sınır tanımayan Teşkilatı Mahsusa tarafından denetlediği "İskani Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti" ile "Aşairi ve Muhacir Müdüriyeti Umumiyesi" gibi kurumlar aracılığıyla 1913'ten sonra etnik temizlik niyetiyle Kürtler hakkında etüt çalışmaları başlatmıştı.

Ali Haydar KOÇ

Diktatör Atatürk döneminin değişmeyen İçişleri Bakanı ve ittihatçı iktidar döneminde Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli bir üyesi olan Şükrü Kaya, gerek 1913 ve sonrasında ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarında Kürtlere yönelik yapılan bütün etnik temizlik faaliyetlerinin uygulanmasında önemli roller üstlenmişti.

1913'te sonra yapılan etüt çalışmaları sonucunda hazırlanan raporlara göre Kürdistan'dan nüfuz sahibi Kürt aydınlarının, Kürt şeyh, seyit, imam, ağa, bey ve hangi Kürt aşiretlerinin, planlı bir şekilde hangi Kürt bölgesinden/vilayetinden, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Anadolu vilayetlerine nasıl ve nerelere kabileler halinde tehcir edilecekleri tespit edilmişti.

Yapılan bu planlamalar çerçevesi içinde Mayıs 1916'dan sonra Kürtlerin vatanlarından tehcir edilmesi talimatı başta teşkilatı mahsusa yöneticileri olmak üzere Kürdistan'daki vilayet valiliklerine bildirilmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni tehciri için Kuzey Afrika bölgeleri seçilirken, Kürtlerin ise müslüman Araplarla ve göçertilen Ermenilerle işbirliği yapabileceği kaygısıyla Batı Anadolu'ya sürülmeleri daha uygun görülmüştü.

İttihatçı yönetim tarafından 1913-1918 yılları arasından Kürtlerin yok edilmesi için düşünülerek, gerçekleştirilen tehcir ve soykırım planlamaları, Türk ırkçılığını esas alarak kurulan Türkiye Devleti tarafından olduğu gibi devam ettirilerek, Türk milli egemenliğinin üstün çıkarları düşünüldükçe, 1925-1940 yılları arasında etnik temizlik niyetiyle Kürdistan'da soykırımlar gerçekleştirilmiştir.

Kürdistan'da, Türk idari yapısını hakim güç haline getirebilmek için, cumhuriyet döneminde yani tek parti (CHP), tek şef (diktatör Atatürk) ve tek bir ırkın (Türk) milli çıkarları esas alınarak, etnik temizlik niyetiyle, Kürt ulusunu zorunlu göçertmelere tabi tutan iskan kanunlarının çıkarılması da öngörülmüştü.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları, Anadolu ve Kürdistan'da Türk uluslaşmasına, Türk unsurunu hakim ulus yapabilme uygulamalarına ve buna bağlı olarak Türk nüfus yapısına dair politikalara yönelik ortaya çıkan sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların çözümünün büyük bir kısmını iskan politikaları çerçevesi içinde değerlendirerek, iskan kanunları aracılığıyla, tehdit unsuru ve öteki olarak kabul edilen Kürtler gibi diğer ulusların ve etnik cemaatlerin tamamıyla yok edilmeleri yönünde idari ve siyasi planlamalar yapıyorlardı.

Örneğin Türkiye yönetimi, Kürt nüfusunu tek bir millet kimliğini esas alan Türkçülük içinde eritmek, Türk ırkçılığının Kürdistan'da yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla siyasal ve idari bir program olarak 1934'de kapsamlı bir hale getirerek, yürürlüğe koyduğu İskan Kanunu ile, 1908'den beri ulusal yönde örgütlenen Kürtlere ve 1919'dan sonra ortaya çıkan Kürt ulusal ayaklanmalarına karşı tedbirler alarak, Türk ırkçılığı için tehdit unsuru olarak telakki edilen Kürt ve Kürdistan kavramlarını yoketmeye çalışıyordu.

1934'teki iskan kanunu esas alınarak,

Kürdistan'da tehcir edilen Kürtlerin devlet hazinesine devredilen taşınmaz mülklerinin, dış Türkleri toplama politikası ile Balkanlardan ve Kafkaslardan Türk nüfusunu çoğaltmak amacıyla da getirilen "muhacirlere" verilmesi uygun görülmüştü.

Diktatör Atatürk'ün liderliğinde tek parti olan CHP içinde örgütlenen Türkçü kadrolar, 1934 İskan Kanunu çerçevesi içinde oluşturdukları siyasal programlarla Kürdistan'da soykırım, asimilasyon ve etnik temizlik sürecini hızlandırarak, 20.yy.'ın tümünü kapsayan idari-askeri uygulamalarla, Kürtler arasında Türkleştirme politikalarına yön veriyorlardı.

Örneğin; iskan-tehcir uygulamalarında izlenen politika şöyle tarif edilmişti; **"..Türk ırkından olmayanların serpiştirme suretiyle köylere ve ayrı mahalle veya küme teşkil edemeyecek şekilde kasaba veya şehirlere iskanları mecburidir..." (bkz.Düstur, 3.Tertip, c.15, Başvekalet Matbaası, 1934).**

Bu yazımda, tek parti döneminin yani CHP'nin Kürtleri yoketmek için soykırım ve etnik temizlik yapmak amacıyla yürürlüğe koyduğu 1934 İskan Kanunundan, bu iskan kanununun amacı ve bu kanun hakkında dönemin Türk yöneticilerinin görüşlerinden kısaca sözedeceğim. Ayrıca bu iskan kanununun kamuoyunu yönlendirmede devletin önemli propaganda araçlarından biri olan dönemin Türk basını aracılığıyla, Türk toplumu arasında Kürt düşmanlığını yaratma algısı biçiminde yansıtıldığını söylemek mümkündür.

Değerli bilim adamı İsmail Beşikçi'nin "Kürtlerin Mecburi İskanı" adlı çalışması hariç 20.yy. boyunca yasaklardan dolayı bütün yönleriyle araştırılamayan bu konunun Kürt tarih çalışmaları açısından bütün boyutlarıyla incelenmesi gerektiği düşüncesindeyim.

Çünkü Türk aydınları, yazarları, tarih araştırmacıları ve siyasetçileri vs. hala Türk ırkının yüce çıkarları adına Kürtlerin

topraklarından sürülmesini, Kürtlerin zorunlu sürgünlerde yaşadıkları acıları, Kürtlerin planlı programlarla soykırıma tabi tutulmalarını modern Türk devletinin çağdaş idaresine karşı çıkan gerici veya zorba Kürt ağalarının, aşiret reislerinin, beylerinin, din adamlarının, şeyh ve seyitlerinin iskan yoluyla cezalandırılması gibi tanımlar içinde değerlendirmişlerdi/değerlendirmektedirler.

Örneğin; çağdaş Türk ırkçılığının savunucularından biri olan Falih Rıfkı Atay bu konu hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır; "...haydutluk tasfiye edilmek, ağalar ve seyitler devrini sona erdirmek, halka toprak verilmek ve yeni nesillerin mekteplerde terbiyesine başlanması..." (bkz. Falih Rıfkı Atay, Biz nasıl hallediyoruz, Ulus gazetesi, 3 Eylül 1938). Aynı görüşün bir benzerini Şevket Süreyya Aydemir'in "Doğu illeri sorunu" başlığı taşıyan makalesinde görmekteyiz; "...Nerede, küçük toprak mülkiyeti beliriyorsa orada halk sırtını hükümete dayamak istiyor ve orada, idare, mektep ve dolayısıyla Türkçe yerleşiyordu, nerede ağa ve şeyh galip gelirse, orada köy ve toprak ağasının kontrolüne geçiyor, oradan mektep ve idare çıkarılarak beyin hükmü geçiyor ve Kürtçe halkın dili oluyordu.." (bkz. Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam).

1930'lardan beri çağdaş Türkçüler yani çağdaş Türk ırkçıları, dönemin Kürt milliyetçiliğine önemli oranda önyak olan ve Kürtlerin iç dinamizmini teşkil eden aşı-

ret yapısına, nüfuz sahibi dinadamlarına gericilik adı altında müdahale ederek, kamuoyu nezdinde aşağılayarak, bu yönlü propaganda bilgileriyle Türk toplumunu yönlendirmeye çalışıyorlardı/çalışmaktadırlar. Ayrıca Türkiye yönetimi, 12 Eylül 1980'de 1934 İskan Kanunu ve uygulamalarıyla ilgili önemli deliller teşkil eden ve cumhuriyet arşivi, Toprak İskan Genel Müdürlüğü kataloğunda bulunan belgelerin (gizli yazışmalar, telgraflar, şifreler, ta-

limatlar) büyük bir kısmını seka kağıt fabrikalarında imha etmesi, cumhuriyet döneminde Kürtlere yönelik planlanarak gerçekleştirilen soykırım felaketlerinin hangi vahim boyutlarda yapıldığına işaret etmektedir.

Diktatör Atatürk'ün talimatlarıyla hareket eden cumhuriyet döneminin Türkçü kadrolarının Kürt ulusal meselesine yönelik değişik planlamalarla yürüttüğü bütün siyasal faaliyetlerin özünde,

Kürt nüfusunu fiziki/Türkleştirme politikalarıyla yoketmek ve Kürdistan topraklarını Ankara yönetiminin-Türk idaresinin denetimine almak idi. Örneğin: 1913-1918 yıllarında Kürtlere yönelik gerçekleştirilen tehcir ve soykırımlarda "İskani Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti" dairesinin müdürü olarak görev yapmış olan ve tehcir konularında tecrübeli olduğu için tek parti (CHP) döneminin değişmez (1927-1938) içişleri bakanı olarak görev yapan Şükrü Kaya: 1934 İskan Kanunu hakkındaki görüşünü şöyle dile getirmişti: "...İskan kanunu, Türkiye cumhuriyetinin otoritesine, diline, bayrağına bağlı olan tek kimlikli bir Türk nüfusu yarat-

mak...Türk kültürüne bağlı olmayan ve ana dili Türkçe olmayanların Türk nüfusa entegre edilmesini,Türklük içinde eritilmesini..."(bkz.TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.3).

İskan Kanununda en çok tartışılan konulardan biri, Türk nüfusunun kimlerle ve nasıl artırılması gerektiği üzerinde durulmuş ve ayrıca bu İskan Kanununda, yerleşim bölgeleri tespit edilirken "Türk kültürüne bağlı olmama, ana dilinin Türkçe olmaması Türk ırkından-soyundan olmama ve Türklük içinde eritilmesi-serpiştirilmesi..." gibi bazı kavramların çok sıkça kullanılması, İttihatçı yönetim döneminde 1913-1918 yıllarında Kürdistan'da yapılan etüt çalışmalarında da ortaya çıkan raporlarda çok sıkça kullanılan bu kavramlardan yeniden yararlanıldığına işaret etmektedir. Bu etüt çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan raporlar, 1923'ten sonra Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı alanlarda ek raporlarla hızlandırılarak, 1925 yılında hazırlanan ve Kürdistan'da uygulanan **"Şark Islahat Planı"** gibi idari tedbirlerle zenginleştirilmişti. Tek tek Kürt aileleri üzerinde etütler yapılarak, hazırlanan bu raporlar, 1934 İskan Kanunu'nun hazırlık döneminde zorunlu göçertilmeye tabi tutulan Kürtlerin yaşadığı bölgeler ve zorunlu olarak yerleştirilecekleri alanlarla ilgili yer tespiti tartışmalarında kullanılmıştı. Ayrıca Türk yönetimi, bu kanun ile Kürt vilayetlerinde asayışı sağlama adı altında geliştirdiği idari uygulamalarla Osmanlı döneminden kalma milliyetçi Kürt gruplarının çalışmalarını sınırlama-zamanla yoketme siyaseti izliyordu.

1934 İskan Kanunu'nun hazırlık döneminde tartışılan bir diğer konu ise, soykırım, etnik temizlik ve zorunlu göçertmelerle boşaltılan Kürdistan'a "... Türk ırkına bağlı olup da balkanlarda ve Kafkasyada yaşayan Türk muhacirlerinin" nasıl yerleştirileceği sorunu idi.

Türkiye yönetimi,1927 nüfus sayımında Kürt nüfusun fazlalığına dair du-

rumu, Türk unusuru için önemli bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirerek, Kürtlerin iskan kanunlarıyla, Türk nüfusunun içinde asimilasyon yoluyla eritilmesini öngörmüştü. Özellikle 1927 yılında kabul edilen **"Bazı eşhasın şark menatı-kından garp vilayetlerine nakillerine dair kanun"** ile Türk idaresini red eden 1500'den fazla (resmi kaynaklara göre) Kürt ailesi (hane) Batı Anadolu'ya göçertilerek, taşınır-taşınmaz malları talan edilerek, arazileri de bir daha sahibine verilmemek üzere hazineye dahil edilmişti (bkz. Resmi Gazete, Sayı 624,19 Haziran 1927, TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 28). Ayrıca bu kanuna bağlı olarak 1929'da çıkarılan ve **"şark menatıki dahilinde muhtaç zürraa tevzi edilecek araziye dair kanun"** ile Kürtlerden boşaltılan bölgelerdeki arazilerin Türk muhacirlere dağıtılması kararlaştırılmıştı (bkz. Resmi Gazete, Sayı 1213, 8 Haziran 1929 ve TBMM Zabıt Ceridesi Cilt.12). Özellikle Kürdistan'da asayışı sağlama adı altında Türk sömürge idaresini yerelleştirmek için kurulan ve zorunlu göçertme dairesi gibi çalışan umumi müfettişlikler (1927) bu tehcir kanunlarının pratik uygulayıcıları, tanzim edicileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Örneğin; umum müfettişliklerinin önemli görevleri arasında, Kürdistan'dan zorunlu göçertilen Kürtlerin taşınır-taşınmaz bütün malvarlıklarının talan edilmesini tanzim etmek, Ankara yönetiminin yani devletin zimmetine geçirilmesini sağlamak ve Kürtlerden talan edilen sermayeyi yaratılmak istenen ve Türk milli ekonomisini temsil eden **"Türkiye İş Bankası"** gibi kurum/unsurlara devrini gerçekleştirmek idi.

Türkiye yönetimi, geçmişten miras olarak devraldığı iskan politikasını 1934'teki İskan Kanununu, Kürt nüfus kimliğini, Türk nüfusun içinde eritilmesini toplumunun bütün kesimlerini kapsayacak şekilde yürürlüğe koyarak, 1934 İskan Kanunu sonucunda ortaya çıkan nüfus hareketle-

riyle, Türk nüfusun genel çıkarlarına göre yerleşim alanlarını düzenliyordu. Dönemin Türk yöneticileri nüfusa dair uygulamaları şöyle tanımlıyordular: **"Türklük kimliğini özümsemiş ve olaylar karşısında ortak duygu ve düşünceye sahip kaynaşmış bir nüfus yapısı oluşturmak..."** (bkz. Ayhan Aktar, Trakya Yahudi Olaylarını Doğru Yorumlamak, Tarih ve Toplum Dergisi, Kasım 1996). İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın merkezi bir teşkilat olarak üç şube biçiminde 1930'da kurduğu Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'nün (bkz. Düstur, 3. Tertip, C.15, Ankara 1955) birinci ve ikinci şubeleri Kürtlerin iskan-sevkiyat işlemlerini planlayarak, Kürt nüfusunu gerek Kürdistan'da ve gerekse sürülme yeri olan Batı Anadolu'da düzenli bir şekilde kontrol ederek, asimilasyon programları çerçevesi içinde Türk nüfusu içinde eritmek ile sorumlu idi.

27-Nisan-1932'den sonra Türkiye Meclisinde hazırlıkları başlatılan, kanun tasarısı olarak 27 Mayıs 1934 tarihinde Türk Meclisine sunulan ve 14 Haziran 1934'te Türkiye meclisinde kabul edilerek yürürlüğe konan 1934 İskan Kanunu, Türkiye'nin 20.yy. boyunca sömürge Kürdistan'da uyguladığı en kapsamlı, en uzun süreli asimilasyon ve etnik temizlik projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. "52 madde ve 10 farklı bölümden oluşan ve yakın dönem Kürdistan tarihinde Türkiye tarafından gerçekleştirilen soykırım uygulamalarını yakından ilgilendiren 1934 iskan Kanunu'nun, ilk iki maddesi iskan bölgeleri, Türk kültürüne yakın olmayan ve yokedilmesi gereken hedef gruplarını yani öncelikle Kürtlerle ilgilidir. 1.bölümde 3-7 arasındaki maddeler muhacir ve mütecilerin kabulü, 2.bölümü oluşturan 8-11 arası maddeler nakiller, asimilasyon, kültür ve idare tedbirleri işlemekte, iskanın bütün ayrıntıları üçüncü bölümde 12-25 arasındaki maddelerini kapsamakta, 4.bölümde mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbatalarının detaylarını içermekte,

5.bölüm muafiyetleri, 6.bölüm mali hükümleri, 7.bölüm iskan komisyonunun görevlerini işlemekte, 8.bölüm icrai hükümlere ve kanunun son iki bölümü de müteferrik hükümleri açıklamaktadır" (bkz.TC. Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, No.2733. Düstur, 3. Tertip, C.15, Başvekalet Matbaası, 1934).

1934 İskan Kanununun yürürlüğe girmesiyle, Kürt kimliği ve Kürtler tamamıyla inkar edilmiş, Kürt ulusal değerleri sınırsız şiddet uygulamaları-cezai tedbirlerle aşağılanarak tümden yok sayılmış, bu kanuna göre yapılan sosyal, kültürel ve dil programlarıyla bütün Kürtler kendilerini Türkçe'nin yeni terim ve kelimeleriyle ifade etmek zorunda bırakılmıştı.

Örneğin: **Kütahya milletvekili Naşit Hakkı Bey** kanun hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır; **"...Türk olmanın şeref ve değerini bu topraklarda yaşayanların iliklerine kadar işletecektir.. Türkiye cumhuriyeti de ancak gönül ve kafa birliği ile dil birliğini göz önüne alarak bir soyun tek çocuğu saydığı Türklüğün iç ve dış güçlerini bileştirip yükselterek her şeyi ancak bu büyük Türke başlamayı kendisine ülkü ve amaç yapmıştır.. Türkiye'de, Türkün diyen herkesin bu Türklüğü devlet için belli ve açık olmalıdır..."** Yine aynı görüşmede Edirne mebusu Şeref Bey kanun için şunları dile getiriyordu: **"Bütün ülkümüz, bütün Türklüğümüzle içimizde kaynayan şuurla, Türklük ülküsüne koşturan duygularla..."** (bkz. TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre.5, İçtima 3,C.23).Yani Türklüğü ve Türk ırkçılığının korkusunu iliklerine kadar hissetmeyen, Türklük şuurunu red eden Kürtlerin soykırım ve zorunlu göçertmelerle yok edilmeleri, Ankara Meclisi'nde açıkça tartışılarak dile getirilmişti. 1930'larda devletin temel Kürt politikası olarak da kabul edilen bu görüşler, bütün Türk aydınları, siyasetçileri, sanatçıları ve bilim ile uğraşan kesimleri tarafından desteklenmiş ve bunun bir in-

sanlık suçu olduğunu bilmelerine rağmen, yıllardır bu insanlık suçunu gerici Kürt reislerinin modern Türklük içinde terbiye edilmeleri biçiminde yorumlanmıştır.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İskan Kanununda ırk tabiri ile ilgili bilgileri şöyle açıklamaktadır; **"...burada kullanılan soydan amacın ırk olduğunu belirtmiş, soy tabiri yerine Türk ırkı tabiri kullanmanın daha faydalı olacağını, soy kelimesinin aile manasında da kullanıldığını savunmuş itirazlar üzerine de şimdilik ırk diyelim sonra iltibas olur..."** Yine Tatar Sadri Maksudi Bey (Arsal) ise, **"...Türk ırkının istikbalini temin etmek, Türkün, Türk olarak yaşamasını temin etmek için en büyük çarelerden birisi, lisanın Türkçeleştirilmesidir..."** (bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre.4, İçtima 3, C.23, Celal Nuri İleri, İskan Kanunu ve Yurtlandırma Politikamız, Ulus Gazetesi, Ağustos 1935). Ulus ve cemaatlerin birliğinden oluşan Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına kadar Kürdistan'da yüzyıllarca kendi geleneksel değerleriyle yaşamlarını sürdüren Kürtler, Osmanlı Devletinin son yıllarında bu geleneksel yapı üzerinde Kürt milliyetçiliğini biçimlendirmeye çalışıyorlardı. Fakat daha sonraları diktatör Atatürk liderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde, Türk ırkçılığının ideolojik sistemine kurban edilerek, iskan kanunlarıyla soykırımlarla, asimilasyon programlarıyla ya toplu katliamlarla yok edildiler ya da zorunlu iskan etme tedbirleriyle topraklarından sürüldüler. Sözde bütün bunlar Türk ırkının istikbalini güvence altına almak için yapıldı.

1934 İskan Kanunu'nda askeri seferler gerekçe gösterilerek, Kürdistan'ın hemen hemen bütün bölgeleri yasak bölge ilan

1934 İskan Kanunu'nda askeri seferler gerekçe gösterilerek, Kürdistan'ın hemen hemen bütün bölgeleri yasak bölge ilan edilmişti. Yasak bölge ilan edilmesinin ana sebepleri arasında; göçertilen Kürtlerin yeniden topraklarına geri dönüşlerini önlemek ve en önemlisi ise, insanlarla birlikte yakılan köyleri, kasabaları ve şehirlerde gerçekleştirilen Kürt soykırımını dünya kamuoyundan gizlemek idi.

edilmişti. Yasak bölge ilan edilmesinin ana sebepleri arasında; göçertilen Kürtlerin yeniden topraklarına geri dönüşlerini önlemek ve en önemlisi ise, insanlarla birlikte yakılan köyleri, kasabaları ve

şehirlerde gerçekleştirilen Kürt soykırımını dünya kamuoyundan gizlemek idi.

1934 İskan Yasası'nın 11. Maddesine göre; anadili Türkçe olmayanların yani zorunlu olarak Batı Anadolu'ya göçertilen Kürtlerin bulundukları alanlarda yeniden köy, mahalle, iş kurmaları, bir arada toplu olarak yaşamaları, umumi yerlerde Türkçeden başka bir dil konuşulmasını; beş yıl, on yıl gibi atamaklı muayyen müddetlerde önce umumi yerlerde, sonra, çatı altında müşterek yerlerde, daha sonra evlerde veya sanatçı kümesi kurmaları engellenmişti. Ayrıca **"...çarşı ve pazarlarda, meydanlarda, bütün ve en sonra her yerde Türkçeden başka dil söylenmesini yasak etmek ve başka kıyafet taşınmasını, başka adetleri, başka oyunları, başka türkü ve şarkıları velhasıl başkallığı delalet eden her şeyi kaldırmak..."** (bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, İçtima 3, C.23, Naci Kökdemir, Eski ve Yeni Toprak, İskan Hükümleri ve Uygulama Klavuzu, 1952). Ankara yönetimi, Kürtlerin ancak bu şekilde daha kolayca asimile edilebilecekleri düşüncesiyle, böylesi uygulamalara başvurmamıştı.

1934 İskan Kanunu'nun 16.maddesi ise, Kürtlerin iç örgütlenme biçimlerinden biri olan geleneksel aile yapısını Türkleştirme politikası içinde eritmek, Kürtlerin toplumsal iç dinamiklerini parçalamak ve buna bağlı olarak sosyal, kültürel ve man-

evi değerleri yoketmeye yönelik idi. Örneğin; "...Karı-koca ve henüz evlenmemiş olan çocuklar birer aile kabul edilmiş olup onlardan bir iskan grubu meydana getirilmişti. Küçük çocuklar ailelerinden ayrı tutularak, kendi başlarına birer aile olarak kabul edilip iskanları çoğu zaman ayrı ilerde yerleştirilecek şekilde yapılmıştı. (bkz. İsmail Beşikçi, Kürtlerin Mecburi İskanı. Hüseyin Koca, Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları).

1934 İskan Talimatı'na göre, ailelerinden alınarak göçertilen Kürt çocukların çoğunun toplu olarak gruplar halinde öldürüldüğü veya gürbüz ocaklarında Türkleştirilerek, daha sonraları asker temini yönünde eğitilerek, Türk ordusuna alındıkları da bilinmektedir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1934 İskan Yasasını ve Kürtlere uygulama biçimini şöyle açıklamaktadır; **"...kanun tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleketi adeta yeni baştan inşa etmek düşüncesiyle hazırlanmıştır..."** (bkz. TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre 4, İctima 3, C.2).

1930'lardan itibaren Türkiye'deki toplumsal yapı, ırkçılık temeleinde geliştirilerek, ırkçılık yani Türkçülük yönünde oluşturulan kamuoyu ile göç yollarındaki güzergahlarda, göçertilenlerin yerleştirildikleri yerleşim alanlarında ve Kürdistan'ın genelinde yapılan çok yönlü propagandalarla, Kürtlerin aşağılanması sağlanıyordu. Örneğin; Türk aydınlarından bir olan **Falih Rıfıkı**'nın düşüncesi bu konuya iyi bir örnek teşkil etmektedir; **"...Bir kaç vilayet daha doğru tabirle, geniş bir alan tasavvur ediniz ki halkı birbiriyle mütefik bir efendiler şapkasının pençesi altındadır. Ahali esirdir, esiri devlet müesseselerinden hiç biri bu şapka ile çarpışarak uyuz beylerce vatandaşa insanlık hukukunu ve zevkini tattıramaz. Müessir olmak iddiasında bulunan bir devlet haritası üzerinde bu manzara kadar utandırıcı ve haysiyet kı-**

racı rezillik ne olabilir? Bu şapka dağıldığı vakit bütün ülke halkı zincirleri çözülmüş köleler gibi mesud ve hür olacaktırlar..." (bkz. Falih Rıfıkı Atay, Ayın Tarihi dergilerindeki ve Ulus Gazetesi başyazıları. Atatürkçülük Nedir?).

1930'larda devletin birer maaşlı memuru gibi görev yapan dönemin Türk aydınları, Kürtleri aşağılayan Türk ırkçılığını modern ve çağdaş bir ilerlemeci gelişme olarak kamuoyuna sunuyordular. Ötekileri inkar eden Türk aydınları, ırkçılık fenomenini 20.yy. boyunca Kürtlere karşı önemli bir siyasal tavır olarak kullandılar. Aynı siyasal tavır günümüzde terör olgusu suçlamasıyla Kürtlerin karşısına çıkmaktadır.

Diktatör Atatürk'ün temsil ettiği Türk ırkçılığı, 1930'larda Hitler faşizmi ile ortak hareket ediyordu. Zaten Hitler faşizminin 1934 İskan Kanunu üzerinde siyasal etkisi olduğu bilinen bir konudur. Örneğin; 1934'de İskan Kanunu'na dayanarak Trakya'daki Yahudi cemaatine yönelik gerçekleştirilen sindirme ve göçertme olaylarının, Almanya'da varlığını sürdüren Hitler yönetiminin bilgisi dahilinde yapıldığına ve iki ülke yönetimlerinin bu konularda siyasal işbirliği yaptıklarına işaret edilmektedir. (bkz. Haluk Karabatak, Türkiye Azınlık Tarihine Bir Katkı 1934 Trakya Olayları ve Yahudiler. Zühtü Uray, Türkiye'de İskan Meseleleri, Ulus Gazetesi, 16 Temmuz 1943).

İttihatçı iktidar döneminde iskan ve tehcir konusunda tecrübeli olan cumhuriyet döneminin İçişleri Bakanı, 1934 İskan Kanunu'nun hazırlayıcılarından ve baş uygulayıcılarından biri olan Şükrü Kaya, mecliste yaptığı bir açıklamada dolaylı da olsa Kürtlere yönelik yapılan soykırımı kabul etmekte ve tehcirin insanlar üzerindeki tesirlerini şöyle dile getirmektedir; **"...Bir ağaç köklü olarak bir taraftan diğer tarafa nakledildiği vakit güç tutuyor. Hatta bir kaç sene sonrası soluyor. Nerede kaldı ki insanlar atadan babaya**

yerleştiği evden, işlediği tarladan bir kanunla veyahut harici bir tazyikle ayrılırsa kökünden ayrılmış gibi oluyor. Binaenaleyh muhacerette müşkülât görüp müteessir olmamak icap eder. İşin tabiatı bunu iktiza ettirmektedir. Dediğim gibi ecdadın yurdundan malik olduğu tarladan bir kanunla, bir emirle, bir darbe ile atılan adamda kuvveti maneviye tabiatı ile sarsılır. Mala karşı rağbeti ve cana karşı kıymeti azalır, işte cana karşı kıymeti ve mala karşı olan rağbetini artırmak, kuvveti maneviyeyi yükseltmek, bu güçlüğü inzımam eden ruhi amillerdir...” (bkz.TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4 İctima 4, C.15, Ankara, 1935). 1934’te Kürtlerin imhasına yönelik hazırlanan İskan Kanununu diktatör Atatürk’ün talimatları doğrultusunda hazırlayan ve uygulayan Şükrü Kaya, Kürtlere yönelik yapılan zorunlu göçertmelerin, psikolojik ve manevi etkilerine dair bilgiler de vererek, iskan yoluyla yapılan imha planlamasının önemli bir siyasal amacına, boyutuna işaret etmektedir. Ayrıca manevi değerlerinden uzaklaştırılmış insanların (Kürtler) daha kolayca denetime alınarak, asimile edilebileceklerini ifade etmektedir. Tek parti döneminin yani CHP’nin Kürtlere yönelik temel politikalarından biri, çağdaş Türk ırkçılığı adı altında, Kürtler üzerinde aşağılık psikolojisiyle birlikte manevi çöküntü yaratarak, Kürdistan’da Türk milli hakimiyetinin gücünü arttırmak idi.

1934 İskan Kanunu’na dayanarak, Kürdistan’da Türk muhacirler için çağdaş Türk köyleri projesi hayata geçirilmişti. I. Umum Müfettişi **Abidin Özmen** bu konuda şunları dile getirmektedir; “...**Doğu vilayetlerinin Van Gölü havzası, Muş ovası, Bulanık ve Malazgirt kazaları, trenlerin ve şoselerin uğradığı sahanın iki tarafına Türk muhacirler iskan edilmelidir ... yüzer hanelik her sene üç-beş Türk köyünün kurulması zaruridir. Bu sayede geri bir milleti ileri bir milletin**

kültürü asimile edebilir... Hükümetçe seneden seneye bir program altında münasip muhitlerden başlayarak böyle müesseseler kurmanın zaruretine inanıyorum...” (bkz. Saygı Öztürk, Kasa-daki Dosyalar).

Yine bu konu hakkında Falih Rıfki şu düşünceleri dile getirmektedir; “...**Yeniçağ Türkiye’sinin temeli, yeni çağ köyüdür. Yeni göçmen köyleri yapıyoruz, uzanan demiryollarımızın iki tarafını yeni köylerle donatacağız; eski köyleri toplayacağız ve bir arada barındıracağız...**” (Bkz. Falih Rıfki Atay, Köye Başlarken, Ulus Gazetesi, 1936). Türk yönetimi, Kürdistan’da gerek asimilasyon politikalarında ve gerekse Türk idaresinin yerleşmesinde, modern Türk köylerini oluşturma projesinden önemli oranda yararlanmıştı. Modern Türk köyünün Kürdistan’daki oluşumuna (sosyal, kültürel ve eğitim yönünden) Halkevleri ve Köy Enstitüleri’nin de rol aldıkları bilinmektedir. Örneğin; 1. Umum Müfettişi Abidin Özmen 1935’te merkezi hükümete sunduğu raporda şu bilgileri aktarmaktadır; “...**Böyle müesseseler ilk olarak; Van’ın Gevas, Hakkari’nin Beytüşebap, Bitlis’in Hizan, Muş’un Malazgirt, Siirt’in Pervari, Diyarbakır’ın Eğil, Mardin’in Derik, Urfa’nın Viranşehir kazalarında kurulabilir. Geniş bir bölgenin ortasında kurulacak bir Türk merkezindeki iktisadi hakimiyet; aynı zamanda Türkçenin bölge halkına kısa zamanda öğretilmesi, dağlı Kürt’ün hükümete ısındırılmasını temin edecektir. Bunun için Halkevlerinden faydalanılmalıdır.**” (Bkz. M. Bülent Varlık, Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları, 1936). Aynı siyasal anlayış ve sorumluluklar Kürt vilayetlerinde bu niyetle kurulan Köy Enstitüleri içinde geçerli olduğu rapor edilmişti.

Türk yönetimi, İskan Kanununa dayanarak halkevleri gibi kurumlar aracılığıyla Kürtler ve Türkler arasında ortaya çıkabilecek evliliklere de müdahale ederek, Türk

ırkını ve buna bağlı olarak Türk dilinin hakimiyetini korumaya çalışıyordu. İskan Kanunu dahilinde Kürtlerin yaşadığı yerleşim alanlarındaki bütün devlet görevlerine bu konu bir talimatname ile bildirilmişti. Örneğin; Urfa milletvekillerine hazırlatılan bir raporda şunlar dile getirilmektedir; **“...Türk erkek ve kadınlarına da düşen ferdi görevler vardır. Gerek Kürt kadını ile evlenen Türk erkeğinin ve gerek Kürt**

erkekleriyle evlenen Türk kadınının en büyük kaygısı aile ortamında Türk dilinden başka dil ile konuşmağa izin vermemek ve Türk dilini hakim kılmağa çalışmak olmalıdır. Türk olmayan Müslüman erkeklerle evlenmiş olan milliyetperver Türk kadınlarımızın kurmuş oldukları yuvalarda Türk dili ve kültürünü nasıl hakim kıldıklarını uzaktan işitmekle gurur duyuyoruz. Bu itibarla

Türk kadınlarının Kürt erkeklerle evlenmelerini teşvikte fayda olacağını mülahaza etmekteyiz. Ancak bu yolda bir karara varmış olan Türk kadınlarına munasip bir şekilde milli vazifesini hatırlatmak hatta onun eline ilerde kendisine rehber olacak bir muhtıra vermenin pratik bir usul olacaktır.” (Bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi No.490.01.717.451.2/20 Eylül 1950. Tahsin Banguoğlu, Halkevleri Milli Kültür Ocakları, Ulus Gazetesi, 20 Şubat 1944.

İskan ile ilgili kanuni düzenlemelere ek olarak CHP Genel Sekreteri başkanlığında kurulan “Merkez hars komitesinin” ana görevleri arasında; Türk kültürünü ve Türk terbiyesini Kürtler arasında yaygınlaştırmak idi. Bu komitenin Kürdistan’da ve batı anadoluya sürülen Kürtlerin yaşadığı yerleşim alanlarında mahalli şubeleri açılmıştı. Kürtleri çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak için kurulan Merkez Hars Komitesi’nin Kürtler arasındaki mahalli şubelerinin çalışmaları halkevleri ve köy enstitüleri tarafından yürütülüyordu.

Falih Rıfki Atay, Büyük Millileşme Çağı, Ulus Gazetesi 28 Eylül 1942).

Türkiye Cumhuriyeti, Türk toplumunu ırk esasları üzerinde Kürtlere karşı örgütlemeye çalışarak, iki toplumun fertleri arasında olabilecek evliliklere kadar müdahale ederek, bütün toplumsal yapıyı Türkleştirme planlamaları ve programları dahilinde hazırlanan talimatnamelerle denetleyerek, yönlendiriyordu. Örneğin; Bi-

rinci Umum Müfettişi Abidin Özmen raporunda asimilasyon kavramını kullanarak şunları dile getirmektedir; **“...nahiye müdürlerinin süvari olmaları, mütemadiyen köy köy gezerek halkla temas etmesi, Türk, Kürt ve Alevi ailelerin birbirine kız alıp vermeleri, asker ve memur olarak batı halkından bu bölgeye gelip Kürt kızları ile evlenip burada yerleşeceklere arazi vermek suretiyle iskanda sosyal tesirlerin icrasını tebellüğ ettirir...”** (Bkz. Umumi Müfettişler Konferansı 1936). A.Özmen raporunda evliliklerin Türkleştirme politikasındaki önemi üzerinde durmaktadır. Bu anlamda evliliklerin olup olmadığı konusunda şimdilik somut bilgilere

sahip değiliz. Çünkü hazırlanan Kürt raporlarının detayları hala gizli tutulmakta veya Seka Kağıt Fabrikalarında imha edilmiştir.

1934 İskan Kanunu, dönemin Türk basını tarafından çeşitli övgülerle ele alınmış ve çeşitli haber, yorum ve köşe yazarlarının önerileriyle kamuoyunda propaganda edilmişti. Örneğin; Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Son Posta, Vakıf, Zaman, Hakimiyet-i Milliye ve Anadolu gazeteleri ile ülkü, Kadro, Varlık, İnsan, Ülkü, Yeni Adam,

Çığır, Yücel, Atsız Mecmua, Kooperatif, Karınca, Fikir Hareketleri, Ayın Tarihi ve Dergah vs. gibi gazete ve dergilerde Kürtlerin topraklarından Batı Anadolu'ya zorunlu sürülmelerini öngören 1934 İskan Kanunu'nu çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk inkılaplarının en önemli başarılarından biri olarak propaganda etmişler idi. Örneğin; **Zeki Mesut** Hakimiyet-i Milliye gazetesinde şunları yazmıştı: **"...Kanun, memleketimizde belki de eski rejim zamanından kalma ananeler tesir ile iyi bir intiba yaratmamış olan iskan kelimesiyle adlandırılmışsa da ruhu ve şümülü itibariyle Türkiye'nin bünyesi kanunu mahiyetindedir..., bu kanun doğrudan doğruya millet unsurunun çağdaş anlayışlara göre düzelmesine ve gelişmesine yarayan yasalardan biri olduğunu, çünkü İskan Kanunu, inkılap kanunlarından biridir. Aşiret ve göçebe hayatına son verecek, milli bünyeyi kemiren mahzurların önüne geçecek önemli bir inkılaptır..."** (Bkz. Zeki Mesut, Mühim Bir Kanun, Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 22 Haziran 1934).

Yüzbinlerce Kürt'ün bu İskan Kanunu projesi dahilinde soykırıma tabi tutulması, yüzbinlercesinin Türk unsuru içinde eritilmesi, yüzbinlerce Kürt'ün topraklarından sürülmesi ve Kürdistan'da yaşanan insanlık vahşeti, dönemin Türk basını tarafından ele alınmaması, işlenmemesi düşündürücüdür.

İskan ile ilgili kanuni düzenlemelere ek olarak CHP Genel Sekreteri başkanlığında kurulan **"Merkez Hars Komitesinin"** ana görevleri arasında; Türk kültürünü ve Türk terbiyesini Kürtler arasında yaygınlaştırmak idi. Bu komitenin Kürdistan'da ve batı Anadolu'ya sürülen Kürtlerin yaşadığı yerleşim alanlarında mahalli şubeleri açılmıştı. Kürtleri çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak için kurulan Merkez Hars Komitesi'nin Kürtler arasındaki mahalli şubelerinin çalışmaları Halkevleri ve

Köy Enstitüleri tarafından yürütülüyordu. Örneğin; Türkçü kadrolar, çağdaş asimilasyon programının önemli bir parçası olarak ilan ettikleri bu uygulamayı şöyle tanımlıyordular; **"...Bünyesini her gün biraz daha sağlamlaştırmayı amaç eden cumhuriyet rejiminin kurduğu bu yeni komite uyanıklıkla öngörünün yeni belgesi olarak kabul edilmiştir..."** (Bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 28 Nisan 1937. Dil Bağı, Ulus Gazetesi, 1 Mayıs 1937). Türkiye yönetimi, 1934 İskan Kanunu ile ırkçı bir nüfus politikası da izleyerek, Kürt nüfusu zorunlu göçertmelerle yoketmeye ve Türk nüfusu içinde eritmeye çalışıyordu. Bazı raporlarda geçen bilgilere bakılırsa, Türk yönetiminin, Kürtlere karşı iskan etme yoluyla aldığı asimilasyon uygulamalarının istenilen seviyede başarı elde etmediğini göstermektedir.

Örneğin, Birinci Umum Müfettişi Abidin Özmen'in 1936'da Umum Müfettişleri Konferansı'na sunduğu raporda şu bilgiler dikkat çekmektedir; **"...Diyarbakır, Van, Siirt, Hakkari, Muş, Mardin ve Urfa illelerinde 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre 877.283 yurttaşın yaşadığını, bu nüfusun 206 bininin Türk, 543 bininin de Kürt olduğunu, 1935 sayımında aynı bölgede Türk nüfusunun 228 bine, Kürt nüfusunda 765 bine çıktığını anlatmaktadır. Türk'ün 20 bin kadar artmasına karşı Kürt'ün 250 bin kadar artmış olması önemlidir..."** (Bkz. Umumi Müfettişler Konferansı 1936). Bu raporda geçen bilgiler, Kürt nüfusunu, Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü aracılığıyla yakından takip eden Türk yönetimini fazlaca rahatsız ettiği görülmektedir. Ayrıca Kadro dergisinin kurucularından ve Kemalist ideolojinin ileri gelenlerinden biri olan **İsmail Hüsrev Tökin** Türkiye'de Köy İktisadiyatı adlı yayında şunları dile getirmektedir; **"...Vakıa olarak şunu da tesbit etmek lazımdır ki bu Kürtçe konuşan aşiretlerin, şark vilayetlerinde bir çok Türkleri de cebirle Kürtleştirdikleri**

yani Kürtçe konuşan aşiretlerin anasırı haline getirdikleri görülmektedir. Bugün bütün Elaziz, Malatya civar ve mülhakatı tamamen Türk iken Kürtleşmiştir...

" (Bkz. İsmail Hüsrev Tökin, Türkiye'de Köy İktisadiyatı, Kadro Mecmuası Neşriyatı, 1934). Bu açıklamaya göre, Kürdistan'da, Kürtlerden boşaltılan yerleşim yerlerine yerleştirilen Türk muhacirler politikasında da istenilenin tam tersine bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Asimilasyon uygulamalarında ortaya çıkan bu siyasal sonuçlar, iskan yoluyla Türk ırkçılığı temelinde yaratılmak istenen yeni toplum tipinin ideolojik propagandacıları olan ve öncelikle Türk sol fazişmini temsil eden Türk aydınları arasında fazlasıyla rahatsızlıklar yaratmış idi.

Sonuçta 1934 İskan Kanunu ile Kürdistan'da 1925-1940 tarihleri arasında meydana gelen Kürt milli hareketlerinin ve Osmanlı Devletinin son döneminde gelişme gösteren Kürt ulusalcılığının önü kesilmiş, bu ulusalcılığın ve hareketlerin iç dinamiklerini oluşturan kesimler başta olmak üzere hemen hemen bütün Kürtlerin Batı Anadolu'ya sürülmesi öngörülmüştü. İskan Kanunu'nda Türk olma, Türk dilini konuşma ve Türk kimliğini taşıma yüce değerler olarak kabul edilmiş ve Türk olmayan Kürt ulusunun bu yüce Türkcülük değerleri içinde eritilmesi/yok edilmesi planlanmıştı. 1934 İskan Kanunu'ndan sonra Kürdistan'da Türk idari yapısını temsil eden ve Türkcülük programlarına göre şekillendirilen

çokça resmi-gayri resmi kurumun ortaya çıktığını görmekteyiz.

Özellikle Kürtleri çağdaşlaştırma temelinde terbiye etmek yani Türkleştirmek için Merkez Hars (kültür) Komitesi tarafından yönlendirilen Halkevleri, Köy Odaları, Köy Enstitüleri, Millet Mektepleri ve Seyyar Aşiret Muallimleri vs. gibi kurumlar ağırlıklı olarak kullanılmıştı. Bu iskan projesiyle, Kürdistan'dan Türkiye'nin batı vilayetlerine tehir edilen Kürtlerin dağıtılıp, Türklerin yoğun olarak yaşadığı alanlarda serpiştirilerek Türk kimliği içinde eritilmeleri düşünülmüştü. 1934 İskan Kanunu ile Kürtlerden, Türklük ve Türk milletini esas alan devlet otoritesine karşı itaat eden bir topluluk yaratılmaya çalışılmıştı. Diktatör Atatürk'ün liderliğinde tek parti olan CHP içinde örgütlenen Türkçü kadrolar, 1934 İskan Kanunu çerçevesi içinde oluşturdukları siyasal programlarla, planlamalarla Kürdistan'da soykırım, asimilasyon ve etnik temizlik sürecini başlatmışlar idi. 20.yy.'ın tümünü kapsayacak şekilde hazırlanan bu İskan Kanunu ile Kürdistan'da gerçekleştirilen idari-askeri uygulamalarla, Kürtler arasında Türkleştirme politikalarına yön verilmişti. Ankara yönetimi, günümüzde hala büyük oranda bu kanunun asayişi sağlama, kültür ve Kürt toplumunun Türklük içinde sosyal gelişme göstermesi gibi siyasal zeminine dayanarak Kürdistan'da Türkleştirme veya Türk idari kurumlaşmasına yön vermektedir.

Kakayi Dini (Yarsan)

Herhangi bir dini, mezhebi, felsefi ve toplumsal görüşü anlamanın en iyi yolu, adını ve adresini sordüğümüz bir kişinin söylediklerine kulak astığımız gibi o dine ve felsefeye inanların söylediklerine, kendi görüş ve bakış açısıyla kendilerini tanıtmalarına kulak vermektir. Bu, birbirini kabul etmenin birinci şartıdır. Yani birisini, o kendisi nasıl görüyorsa öyle kabul etmeliyiz.

Felekeddin Kakayi

Giriş

Herhangi bir dini veya mezhebi tanıdıktan sonra onu araştırabilir, hakkında görüş belirtebiliriz: Bu dini inancın ne kadarını kabul ediyoruz, ne kadarını kabul etmiyoruz. Kuşkusuz tek tanrı inancına aykırı olmadıkça ya da toplumun genel durumuna aykırı olmadıkça, dini bir inancı reddetmek, kabul etmemek çok zordur. Çünkü her kişi, her toplum dini inancında, tanrıya inanma biçimi ve dini ayinler konusunda özgürdür.

İnsanlık alemi, birbirini kabullenme, hoşgörü, fikir ve inanç özgürlüğü temeli üzerinde yükselen yeni bir ahlak anlayışına doğru ilerliyor.

Şu anda Kürdistan ve Ortadoğu'da, kendisinden çok az bahsedilen, özellikle de inananlarının, yani Kakayilerin kendilerini çok az ifade ettikleri bir dinle yüz yüzeyiz. Bu

nedenle başlangıçta; “Bu ad nereden geliyor?”, “Dinin oluşum ve yayılma tarihi nedir?”, “Ortaya çıktığı coğrafya neresidir?”, “Felsefesi nedir?”, “Dini ritüelleri nelerdir?” diye soruyoruz.

Bu makalenin sonunda yararlanılan kaynaklar yer alıyor. Kaynaklar iki bölümden oluşuyor. Bunlardan birincisi, Kakayilerin kendi kaynakları, Kakayiler tarafından basılıp dağıtılan önemli kitaplar, öteki ise Kakayi olmayanlar tarafından yazılan ve bir noktaya kadar Kakayilerin onayını alan makale ve kitaplardır.

Kakayilerin kendi görüşlerine yer vermeye, kendilerini ifade etmelerine çalıştım. Çünkü amacım, olabildiğince, bu dini olduğu gibi göstermektir.

Kakayi (Yarsan) felsefesinin öteki halklar ve dini inançlara yönelik bakış açısını söylemenin tam yeri. Kakayi inancının özü, tüm dinlerin, kültürlerin, ulus, dil ve renklerin olduğu gibi kabul edilmesi, hiçbir kişinin, toplumun, inancın kötü olarak görülmemesidir. Bu dinin kurucuları **“kendini kötü ve eksik, halkı iyi olarak gör”** diye buyurmuşlardır; “halk” Kakayi de olabilir, yer yüzündeki bir başka toplumsal grup da... Bu nasihat Kakayilerin **“Donawdon”a (Kıras gorin, Reenkarnasyon, yeniden dünyaya gelme)** olan inancından, dünya görüşü ve felsefesinden kaynaklanmaktadır ki sonrakı bölümlerde bu konuya değineceğiz.

Birinci Bölüm

Kakayi sözcüğünün kökeni

“Kakayi” sözcüğü hem bireyi hem de topluluğu ifade eder, yani Kakayiler için de sadece “Kakayi” sözcüğü kullanılır. Kakayi kelimesi çoğunlukla Irak’ta kullanılırken, İran’dakiler “Ehli Hak” olarak tanınırlar, diğer bazı ülkelerde de değişik sözcüklerle adlandırılırlar. Örneğin Afganistan ve Pakistan’da dervişlik anlamına gelen “Zıkri” denir. Bu makalede “Kakayi-Yarsan” ya da sadece “Kakayi” sözcüğünü kullanacağız.

Lehçesel anlamı

Yarsan, Yaristan sözcüğü iki bölümden oluşur. Bunlardan **“Yar”** Kakayilerin isimlerinden biridir, aynı zamanda Sultan Sehak’ın lakaplarından birisidir. Ayrıca “sevgi”, “merhamet” anlamına gelen “Yani” sözcüğü, Goran (eski Hewrami) lehçesinde tanrıya verilen adlardan biridir. Yani ayrıca “dost” ve “yardımcı” anlamlarına da gelir. Görüldüğü gibi “merhamet” de “Yar” sözcüğünün anlamlarından biridir. Tüm bunlar, Yarsan (Kakayi) inancının en eski inançlardan olan Mehrperweri-Mitrayi (Işığa tapma) ve Zerdüştlüğe kadar uzandığı gerçeğini ortaya koyuyorlar.

Burada **“Mehr”** sözcüğü güneş, aydınlık, sevgi, kardeşlik anlamındadır. Mitra ise doğruluk, sözünde durma ve ahde vefadır. Bu nedenle şu anda bile bir Kakayi hem kendinden olan birine, hem de başkalarına karşı sözünde durmalı, yaptığı anlaşmaya sadık kalmalıdır. Kakayilerde içsel anlaşmalara bağlı kalıp geliştirme konusunda bazı ritüeller vardır. Ayrıca Kakayilerin kendi dışındakilere karşı da doğru sözlü olmaları inancın buyruklarındandır. Bunlar da bizi “doğruluğa”, “doğru işe”, “doğru söze” büyük önem veren Zerdüşst felsefesine götürür, ki bu felsefe “doğruluk, barış ve yasa dünyanın özüdür” diyor.

Kakayiler kutsal kitaplarına **“Beyaz”** derler. Yarsani beyazlarının her zaman şunu tekrarladıklarını görürüz: **“Dört şeyi unutmayın. Bunlar temizlik, doğruluk, mütevazilik ve cömertliktir.”** Temizlik, her alanda, dilde, düşüncede, davranışta, giyim ve kuşamda, bedende temizliktir. Cömert ve alçak gönüllü olmak, merhamet, dine, ülkeye ve tabiata hizmet gibi buyruklar bize “temiz düşünce, temiz söz, temiz iş” diyen Zerdüşst felsefesini hatırlatıyor. “Temiz” sözcüğü yerine “iyi” sözcüğünü koyabiliriz, ki bu durumda herhangi bir anlam değişikliği olmaz.

“San”, “Yarsan” sözcüğünün ikinci bö-

lümüdür, "sultan", "ulu", "kutsal", "bölge" anlamındadır. 700 yıl önce ortaya çıkıp Yarsan inancını yenileyen **Yarani Sultan İshak (Sehak)'a "San Sehak"** da deniliyor. Öte yandan Kürdistan, Afganistan, İngiltere'de olduğu gibi bir bölge ve ülke anlamına gelir. "Yarsan" "Yaristan" demektir. Yani "Yaranların Bölgesi". Yarsan alemini küçülterek ve "yar" sözcüğünü temel alarak "Yari" diye yazıyoruz.

Kakayi sözcüğü **"kardeşlik ve karşılıklı yardımlaşma"** anlamına gelmekte-

En eski Reenkarnasyon inancı, Hindu-Brahmayi inancının kutsal kitabı Reg Veda'da (Marifet) göze çarpar. Reenkarnasyon ayrıca değişik biçimlerde Mitrayi ve Zerdüş inancında da vardır. Genel olarak Hindu Aryan dinlerinde, yani tüm kolları ile Hindu ve Buda dininde; Mitrayi, Zerdüş, Mani, Mazdek, Kakayi dinleri ve benzerlerinde Reenkarnasyon inancı vardır. Reenkarnasyon tüm Doğu ile Batıya yayılmıştı.

Geçmişte Amerika yerlileri özellikle de Latin Amerika ülkeleriyle Afrika, Asya Avustralya'da Reenkarnasyon inancı yaygındı, bu inanç, bugün de söz konusu bölgelerde bir noktaya kadar varlığını sürdürüyor. Donawdon inancı, son yüzyılda Avrupa ve Kuzey Amerika'da da yayıldı.

dir. Arapçası "Ahi"dir. Öyle anlaşıyor ki Kakayi, İslam aleminde var olan, birçok tarikat ve sofi guruplarında görülen "Ahi" hareketinden faydalanmış. "Ahi-Kakayi" sözcüğünün anlamı Yarsan sözcüğünün anlamına çok yakındır. "Ahi-Kardeşlik" hareketi, kökleri binlerce yıl öncesine giden, Hindistan'da, Çin'de ve Ortadoğu'da yaygın olan bir hareketti. "Yaran"lara yakın olan "Eyaran"lar bu toplumsal hareketin bir örneğidir.

İki bakımdan Kakayilere "Ehli Hak" denir. Bunlardan birisi Allah anlamına gelen **"Hak"** kelimesinin kutsal kitaplar olan Beyazlar'da her zaman kullanılmasıdır. "Hak", irfanın en üst aşamasıdır:

"Kendini bilme, Allah'ı bilmektir." Diğer yandan Kakayiler, **"insan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat gibi dört aşamadan geçer"** diyen tanınmış sofilik akımının izleyicileridirler. İnsan "hakikat" aşamasında aydınlanır, Allah'a yakınlaşır, yani kendini tanır, Allah'ı tanır. Bu noktada Kakayiler İslam alemindeki sofilik akımlarının önemli bir bölümüyle birleşir. İslam aleminde kendine "Ehli Hak" diyen birçok sofilik akımı ve gurubu vardır. Yani Allah onların yanındadır, ya da tanrıya ulaşmışlardır ve bilindiği gibi "Hak" Allahın bir başka ismidir.

Kakayi (Yarsan) adı ve yorumu üzerinde bunca durmamızın nedeni, adının içeriğini ifade etmesidir.

Kakayi dininin yazılı kaynaklarına dayanılarak yapılan yorumlarda, bu inancın köklerinin, bir yandan **Mitrayi (Mehrperweri), Zerdüş, Hindu, Buda ve benzeri Hint-Aryan** dinlerine, öte yandan İslam dinine kadar uzandığını görürüz. Bu durum Yarsan Beyazlar'ında açıkça görülür.

İkinci Bölüm

Yarsan Felsefesi

Yarsan felsefesi ya da dünya görüşü başlıca iki temele dayanır. Bunlardan birisi Donawdon (Reenkarnasyon), ötekisi ise Reenkarnasyon ışığında dünyanın, kainatın yaratılmasıdır.

1-Reenkarnasyon: Yeryüzünde var olan ve var olmaya devam eden en eski ve uluslararası bir inançtır. Bu belirlemeden amaç, herkesin Reenkarnasyona inandığını söylemek değildir, sadece coğrafi açıdan bir çok ülkede yayıldığını ifade etmektir.

Reenkarnasyon, ruhun bir kalıptan çıkıp bir başka kalıba geçmesi demektir. Bir canlının ölümü, bir alemden bir başka aleme yolculuk etmesidir. Çünkü

canlı öldüğünde ruhu, ya kendi cinsinden, ırkından ya da başkasından olan bir diğer kalıba geçer. Reenkarnasyon'a inananların hepsi aynı düşüncede değildir. Aralarında farklı görüş ve değerlendirmeler vardır. Örneğin Kakayiler, Reenkarnasyonu kainatın yaratılış gününden başlatırlar. Kainat, yaratıldığı günden itibaren "Donawdon" süreci ile, yani aşama aşama bugüne gelmiştir.

En eski Reenkarnasyon inancı, Hindu-Brahmayı inancının kutsal kitabı Reg Veda'da (Marifet) göze çarpar. Reenkarnasyon ayrıca değişik biçimlerde Mitrayı ve Zerdüş inancında da vardır. Genel olarak Hindu Aryan dinlerinde, yani tüm kolları ile Hindu ve Buda dininde; Mitrayı, Zerdüş, Mani, Mazdek, Kakayi dinleri ve benzerlerinde Reenkarnasyon inancı vardır. Reenkarnasyon tüm Doğu ile Batıya yayılmıştı. Geçmişte Amerika yerlileri özellikle de Latin Amerika ülkeleriyle Afrika, Asya Avustralya'da Reenkarnasyon inancı yaygındı, bu inanç, bugün de söz konusu bölgelerde bir noktaya kadar varlığını sürdürüyor. Donawdon inancı, son yüzyılda Avrupa ve Kuzey Amerika'da da yayıldı.

Reenkarnasyon inancı bir dine veya ulusa özgü bir şey değildir. Her toplumun kendine özgü ritüelleri vardır. Örneğin, Kakayilerin dini merasimleri Budaizminden ya da Çin ve Japonya'daki öteki dinlerin ritüellerinden farklıdır; onlarınki de aynı şekilde farklılık gösterirler.

Ama tüm Reenkarnasyona inananlar temel bir noktada birleşirler ki bu "İnsan-Tanrı" ya da "İnsan-Melek" kültüne olan inançtır. Yani insan ruh ve zihin aydınlığı yoluyla, kainatın büyük gerçeğine yaklaşıyor ki bu, Tanrının nurundan başkası değildir.

Reenkarnasyon felsefesinin amacı bireyi şimdiki dar sınırlarından kurtarmak, manevi aleme, daha temiz ve aydınlık bir ruha kavuşturmadır. Özünde semavi dinlerin mesajı da budur: **İnsanı kemaliyete (olgunluğa) ve hikmete yöneltmek.**

Dünyadaki dinlerin temel mesajı insanı eğitmektir, iyilik, doğru söz ve doğru iş yoluyla, temiz duygular ile irfanın en üst aşamasına **"Tanrıyı tanıması, kendini tanıması"** aşamasına ulaştırmaktır.

Kakayi (Yarsan) inancına göre, tüm insanlık başlangıçtan günümüze kadar ve gelecekte bu gerçeğe yöneldi, yöneliyor, yönelecek.

Donawdon'un amacı ise, insan ruhunu bir yaşamdan ötekine geçerken temizlemektir. Her yaşamda kötülükten kaçınarak, ilik yaparak L. on-raki yaşama ulaşmaktır. Daha fazla iyilik yaparak, doğru yolda yürüyerek sonuca ulaşmak, aslına dönmektir, ki bu da Tanrının ruhudur. İslam kültüründe denildiği gibi: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn". Yani insan geldiği asla dönecektir.

Kakayiler bu gerçeğe canı gönülden inanmaktadırlar. Bu nedenle Kakayiler, **"kimseye kötü deme. Çünkü biz sadece insanın dışa yansıyan yüzünü görebiliriz. Ama ruhunun temiz olup olmadığını, ruhunun hangi temizlik aşamasında bulunduğunu bilmiyoruz"** derler.

Bu inanca göre, herhangi bir yaşamında herhangi bir dine mensup olan insan, diğer yaşamında başka bir dine mensup olabilir. Çünkü tüm dinler bir

tek hakikate doğru giderler. Hiç bir inanç, din, kültür, dil ve ırk kötülenmemeli, ya da hakaret edilmemelidir. Yarsan felsefesi ve ahlakının esası budur. Davranışlarda af edici, geniş ve uzun soluklu olunmalıdır. Daha önce de dediğimiz gibi alçakgönüllülük, fedakarlık ve cömertlik, Kakayi inancının temel şartlarındandır.

Her ne kadar pratikte ve zaman zaman farklı biçimlere bürünse de, Kakayi inancının ideolojisi şöyledir:

İslam aleminde, Alevi, Bektâşi, Dürzi, İsmaili ve Kürdistan, İran, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bulunan onlarca diğer sofilik akımı ve grupları Kakayiler gibi düşünmektedirler. Adını andığımız grupların belirleyici özellikleri merhamet, bağışlayıcı ve barışçıl olmak, karşısındakini kabul etmek ve barış içinde birlikte yaşamaya inanmaktır.

Reenkarnasyona inananlar, sırasıyla Hristiyanlar ve Müslümanlardan sonra üçüncü büyük gurubu oluşturmaktadır. Reenkarnasyonlara inananların sayısı bir milyar olarak tahmin ediliyor. BM'ye bağlı UNESCO'nun 11 yıl önce verdiği rakamlar, dünyada 900 milyon insanın Reenkarnasyona inandığını gösteriyor. Bugün sadece Hindistan'da bu inançta olan 830 milyon Hindu yaşıyor. Tayland, Nepal, Kore, Vietnam, Kamboçya, Laos, Burma, Filipin, Hindistan, Endonezya ve Avustralya gibi ülkelerin tüm halkı ya da halkın önemli bir bölümü Reenkarnasyona inanmaktadırlar. Ortadoğu'dakiler dışında, Çin'de, Japonya'da Pakistan'da, Afganistan'da ve Batı Avrupa'da da önemli sayıda Donawdona inananlar yaşamakta.

Başlangıçta da dediğimiz gibi, Reenkarnasyon çok eski ve enternasyonal bir

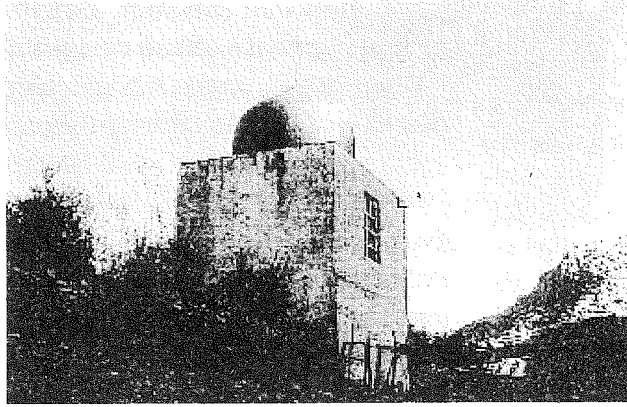
inançtır, değişik biçimlerde diğer dinlerde kök salmıştır.

Yaradılış

Kakayi felsefesinin, Reenkarnasyon temelinde kainat ve canlıların yaratılışı konusuna geliyoruz.

Dinlerin çoğunluğundan ayrı olarak Kakayiler, efsaneye dayanan yaratılış öncesi "ezel"den bahsederler. Alimlerin değerlendirmelerine göre, ulus ve toplumlar, kainatın yaratılmasına dair efsanelerini, "boşluk", sonra "su" ve daha sonra "varlıklar" gibi bazı temel noktalar

üzerine kurarlar. Kutusal Kuran'da dünyanın 6 günde yaratıldığından bahsedilir, diğer semavi dinlerin de konuya ilişkin görüşleri buna yakındır. "Karanlık",

karanlığın bağrında gizliydi" denir. Daha sonraki altı günde bu durum değişti, dünya ve canlılar meydana geldi. Her şey "Kun, vekun" (ol) diyen Allah'ın iradesi doğrultusunda oluştu. İncil'de, "Allah 'aydınlık oluştu, aydınlığı gör' diye buyurdu" diye yazar.

Kakayi dini, yaratılış efsanesini, "kun vekun" bir saniyede oluştu diye resmeder ve yaratılışı şöyle tarif eder: Başlangıçta, "ezel"de, sadece "cevher"de (atomda, özde) saklı bir güç vardı. Yarsan bu gücü Tanrının gücü, "mutlak" olarak tanımlar. Cevherin hacmi ise bilinmemektedir.

Kendini göstermek isteyen Allah'ın iradesiyle "cevher" nur biçiminde patladı, dağıldı. Cevherin patlamasıyla birlikte kainat oluştu. Zirvede "mutlak güç" denilen bir güç, dünyanın işleri konusunda karar sahibi oldu. Cevherden ayrılan par-

çacıklar başlangıçtaki temel güçten faydalandılar. Bunun nedeni ise, parçacıkların yaratılışın başlangıcında var olan "mutlak güç"ten ayrılması gerçeğidir.

Tanrının kendini göstermesi ve yaratılışın bir saniyesinin resmedilmesi, Yarsanın **"Cevher Alemi"** olarak adlandırılan gizli hazinesidir. Önce boşluk ve karanlıktan başka bir şey yoktu. Daha sonra gizli gücü içinde barındıran "cevher" Allahın, kendini göstermesi için O'nun emri ile patladı. Tüm taş, ot, katı maddeler, hayvanlar, denizde yaşayan canlılar gibi tüm yaratılanlar, "cevher" in ve ondan kopan parçacıkların ürünüdürler. Yani cevherin içinde bulunan enerji kainattaki maddeler ve yaşam haline geldi ki bu, enerjinin maddeye ilk dönüşümüdür.

Tek tanrılı inançlardan olan "İşraki" (Işık, parlaklık) inancında olanlar, baktıkları her şeyde Tanrı'yı gördüklerine inanırlar, varlığın da yokluğun da hak olduğu, Tanrı'dan bir parçanın varlıkların içinde saklı bulunduğu sonucuna varırlar. Şeyh Şahabeddin Suherwerdi tarafından geliştirilen bu İşraki-Zerdüştî felsefesi, özünde Zerdüşt felsefesidir. Yarsan inancı da aynı bakış açısına sahiptir. Tarihte, Sokrat, Eflatun, Pisagor ve benzeri Yunan filozofları da İşraki felsefesine inanırlardı.

Sadece biz insanlar değil, tüm dünya, canlılar ve kainat "cevher" in patlaması sonucu oluştu. Bu anlamda, Kakayi inancına göre, sadece insanlara, toplumlara karşı merhametli ve saygılı davranıl-

mamalı, aynı zamanda tüm canlılara, tabiata ve kainata saygı gösterilmelidir. Yarsan inancı, **"karıncaya basmamak için çaba sarfetmelisin, çünkü o da canlıdır ve kainatın ruhundan bir parça taşımaktadır"** diye buyurur.

Cevherin patlaması ve fizik

Bazı Kakayi alimler cevherin patlamasını, tanınmayan en küçük zerreciklerin büyük patlaması olarak görüyorlar,

Sabi

ve Medayi inancında, "nur ülkesi"nden bahsedilir. Aydınlık Zerdüşt inancının temelidir. Yarsan inancı güneşe, ateşe ve aydınlığa saygı duyar, onları tanrının tecellisi olarak görür, onlar Allah'ın sembolleridirler. Şu anda bile yaşlı Kakayiler, sabah güneşin ilk ışıkları ile birlikte, güneş yükselene kadar dua ederler. Aynı şekilde akşamları da güneşe veda ederler. Ama Kakayiler güneşe tapmazlar. Ayrıca Zürdüştiler de ateşperest değildirler. Nuru, aydınlığı Tanrının tecellisi olarak görürler. Öte yandan Kakayiler, "güneş dünyanın en temiz, en aydınlık varlığıdır" derler. Güneş ışınlarının, aydınlığının ne kadar temiz ve güzel olduğunu herkes bilir. Ama aynı zamanda zararlıdır da, çünkü en önemli enerji kaynağıdır. Kutsal Kuran'da da güneşe yemin edilir.

"fizik biliminin konusu bu zerrecik ve 'cevher'dir" diyorlar. Eğer "cevher" en küçük zerrecileriyle bilinirse, hem bilimsel olarak hem de dini açıdan yaratılışın açıklanmasına biraz daha yaklaşılmış olunur.

Kakayilere ait el yazmaları ve Beyazlı'da, atomun parçalanmasında neredeyse yedi yüzyıl önce yaratılıştan bahsedilir. Bu metinler 20 yüzyılın başlarında Rusça'ya, İngilizce'ye, Almanca ve öteki dillere çevrildiler ve yorumlandılar. Tanınmış Yarsan alim Hacı Nimet, 1940 sonrası yıllarda, Yaratılışa ilişkin Kakayi efsanesi ve diğer bir çok konu hakkında Farsça yazılar yazdı, yazdıkları daha sonra Fransızca'ya çevrildi.

1995 yılında tanınmış fizikçiler bilimsel bir gerçeği ortaya çıkardılar. Buna göre dünya tanınmayan en küçük zerreciğin büyük patlamasının sonucudur. Bu patlama (Big Bang) Habel adlı gök teleskopu vasıtasıyla görüldü ve resmi çekildi.

Fizikçiler, "büyük patlamanın başlangıcında toplu iğne başı büyüklüğünde

ama çok güçlü bir enerji vardı. Daha sonra bu enerji Einstein'ın $E=MC$ formülü uyarınca yavaş yavaş madde haline geldi" diyorlar. Belirtmek gerekir ki, enerjinin boyutu ve hacmi yoktur. Bu nedenle en güçlü enerji, çok ama çok küçük bir mekana sığabilir.

Tüm büyüklüğü ile kainatın, bir zerrecikten oluşmasına şaşırılmamak gerekir. Çünkü akıl ve mantık kabul ediyor. Belli olan bir şey var, o da tüm varlıkların temelinde enerji olduğudur.

Aydınlık

İnsan'ın ruhunun aydınlanması anlamına gelen İshraki (ışık, parıltı) inancından bahsettik. "Nur" (aydınlık) gerçeğine her yerde rastlamak mümkün. Kutsal Kuran'da "Nur" suresinde şöyle deniliyor: "Allâhu nûrus semâwâtî wel erd" (Allah,

yer ve göğün nurudur.) İncil'de "Tanrı nurdur." (Yohanna mesajı) Ayrıca Tanrı Musa Peygambere kendini şöyle gösterdi: "Parlak bir kıvılcım çaktı, ağaçları, ekinleri ve otları yakmayan alevler oluştu."

Sabi ve Mendayi inancında, "nur ül-kesi"nden bahsedilir. Aydınlık Zerdüş inancının temelidir. Yarsan inancı güneşe, ateşe ve aydınlığa saygı duyar, onları tanrının tecellisi olarak görür, onlar Allah'ın sembolleridirler. Şu anda bile yaşlı Kakayiler, sabah güneşin ilk ışıkları ile birlikte, güneş yükselene kadar dua ederler. Aynı şekilde akşamları da güneşe veda ederler. Ama Kakayiler güneşe tapmazlar. Ayrıca Züdüştüler de ateşperest değildiler. Nuru, aydınlığı Tanrının tecellisi olarak görürler. Öte yandan Kakayiler, **"güneş dünyanın en temiz, en aydınlık varlığıdır"** derler. Güneş ışınlarının,

aydınlığının ne kadar temiz ve güzel olduğunu herkes bilir. Ama aynı zamanda zararlıdır da, çünkü en önemli enerji kaynağıdır. Kutsal Kuran'da da güneşe yemin edilir.

Aydınlıktan bahsetmekten amaç şudur: Diğer sofilik ve irfan tarikatlarına bağlı olanlar gibi, Kakayiler de **"tüm kainat Tanrının nurundandır, tüm insanların ruhunda, manevi dünyasında Tanrının nurundan bir zerrecik vardır. Tanrıya inanç ve iyilik yolu ile bu gizli nur zerresinin, duygu ve akıl dünyasını aydınlatması için çaba**

harcanmalıdır" derler.

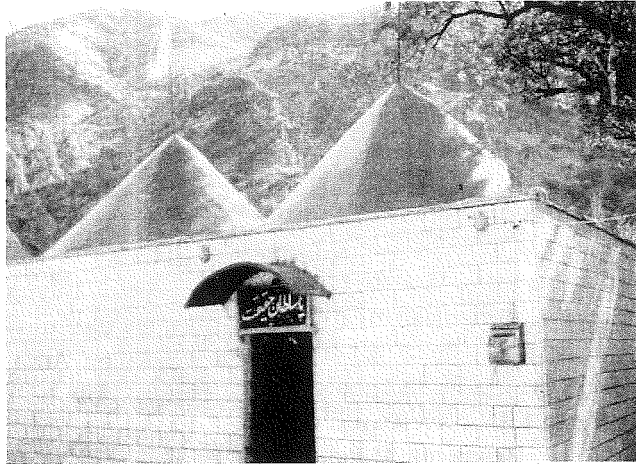
Bu değişik isimlerle anılan Aydınlık inancının (Arapçası İsticawa=İstnare) temel felsefesidir.

Kakayiler, batınî gözün (iç gözün) açıl-

ması derler, Bazı sofi tarikatları "basiret gözü" Budayiler ise "üçüncü göz" derler. Zaten Sanskrit-Hinduca olan "Buda" sözcüğünün tam karşılığı "aydınlanma"dır, yani, "Buda bu aşamaya ulaştı."

Yarsan kültürünün Kürdistan için önemi

Kakayi inancının kaynakları, yeni yeni basılan ve bir ikisi hariç, hepsi el yazması olan Beyaz'larda kaydedilmiştir. Kakayi inancının köklerini binlerce yıl öncesine götüren Beyazlar birkaç dönemde yazılmışlardır. Bunlardan bahsetmeyeceğiz. Ama İslamiyet'in ortaya çıkmasından sonraki dönemler üzerinde duracağız. Başta Güneş Takvimi'ne göre ikinci yüzyılda Behlul Dana eliyle ilk kez yazılanlardan, bilahare daha sonraki dönemlerden ve bu dönemlerde yaşanan değişiklikler ile Yar-

san inancına göre ileride de devam etmesi gereken değişikliklerden bahsedeceğiz. Ama şimdi Yarsan dini ve kültürünün Kürtler tarafından niçin önemsenmesi gerektiği üzerinde duracağız. Yarsan kültürü önemsenmelidir. Çünkü:

- 1- Kutsal metinleri Kürd dilini ve kültürünü zenginleştiren eski Kürd diliyle yazılmışlardır.
- 2- Önemlidir, çünkü Hewreman, Loristan, Hemeden ve öteki bölgeler gibi Kürdistan'ın kalbinde ortaya çıkan ve dünyanın diğer büyük dinleriyle yan yana olan ve gelişip yayılan eski bir din vardı; var.
- 3- Önemlidir çünkü Kakayi inancı, Reenkarnasyon uyarınca kişiliğin ve manevi hayatının yenilenmesidir, ki bu önemli bir noktadır.

Dil

Yarsan (Kakayi) inancı, 1200 yıldır, yani Behlul Dana'nın Loristan'da ortaya çıkmasından bu yana, Gorani (eski Hewrami) lehçesini, prensiplerini dile getirmede temel almıştır. Bazı dil bilgileri Gorani lehçesini dönemin "Pehlewicesi" ve Zerdüştlere kitabı Avesta'nın dili olarak niteliyorlar. Hewrami, Maço, Şebek, Bacelan, Zengene, Çımor, Şeyhani Germiyan, bir noktaya kadar Kelhorca ve Lorca, Kürd dilinin temel lehçelerinden biri olan Gorani lehçesinin ağızlarıdır.

Yarsan Defterleri binlerce sayfadır. Şu ana kadar temel defter olan Serencam'ın yaklaşık 900 sahife tutan ilk bölümü basılmıştır. Serencam'ın küçük bir bölümünü yorumlayan 800 sayfalık bir kitap daha basılmıştır. Basılmayan ya da basılması istenmeyen onlarca Beyaz ve elyazımı derleme günümüze kadar kalmıştır. Hepsi Kürdistan ve Ortadoğu'nun eski din ve kültürünü ortaya koyan idiom ve sözcüklerle doludurlar. Dil açısından değerli birer hazinedirler, Kürdistan kültürünün gizli yönlerini aydınlatıyorlar.

Yarsan inancının yer aldığı coğrafya onlarca tarihi mekan ve türbe vardır. İran ve Irak bu gibi tarihi yerlerin bir kısmını

kendilerine mal ediyorlar.

Yarsan Beyazları Kürtçenin Gorani lehçesi ile yazılmışlardır. Daha sonra, bundan 700 yıl önce Azeri bir Kakayi, kendi divanından ayrı olarak defterlerin önemli bir bölümünü Azericeye çevirdi. Türkiye'de ise bir kaç Türk Kakayi de Türkçeye çevirdiler. Şu anda yüzbinlerce Azeri Kakayi Azerbaycan, Türk Kakayi Türkiye ve Türkçe konuşulan ülkelerde yaşıyorlar.

Öte yandan tüm Beyazlar Farsçaya çevrilmiş bulunuyor. Yarsan inancının bir kısım dini metinleri ise Farsçadır. Şu anda Yarsan beyitleri ve buyruklarının büyük bir bölümü (Sorani ve Gorani lehçeleriyle) Kürtçe, Farsça, Azerice ve Türkçe olmak üzere dört ayrı dildendir.

Rus Doğu Bilimcisi Minorsky, 20. Yüzyılın başında Defterler'in bir bölümünü Rusçaya çevirdi. Defterler, ayrıca Almanca, İngilizce ve öteki Avrupa dillerine de çevrildiler.

Bazı büyük üniversitelerde Yarsan inancı okutuluyor, hakkında araştırmalar yapılıyor. Ama "Yarsani inancı" diye bağımsız bir bölüm olarak değil, İranoloji bölümü içinde. Her ne kadar Doğu bilimcileri Kakayi dilini Kürtçenin temel lehçelerinden biri olarak görüyorlarsa da Kakayiliğin kendisini tarihsel ve kültürel olarak İranolojinin bir parçası olarak kabul ediyorlar. Bu durumdan, başta Kakayiler olmak üzere Kürdler birinci derecede sorumludurlar. Bir diğer önemli nedeni ise Kakayi inancının Mitrayi, Zerdüştlük, Mani gibi Hindu-Aryan inançları içinde yer almasıdır. Hindu-Aryan inanç sistemleri içinde yer alan dinlere ait kutsal metinleri ve metin yorumlarının önemli bir bölümü Farsçadır.

Kakayi kültürünün yaklaşık 10 yıldır canlanan Kürdistan üniversitelerinde yer bulması için çaba harcanmalıdır. Özellikle daha önce belirttiğimiz Yarsan inancının kendine has özellikleri, müziği, kültürü ve dili Kürdistan üniversitelerinde araştırılmalıdır.

Kakayiler, sofilik ve irfan

Kakayi dini, temelde sofilik ve irfan inancıdır, ferde vurgu yapar. Çünkü insan ruhu tek başına Reenkarnasyona uğrar, bir kalıptan ötekine geçer. Halk bu dünyada birarada yaşar. Ama ister geçmişte olsun ister gelecekte, öteki yaşamında tek başına kalıp değiştirdi, değiştirecek. İnsan, bu dünyada temizlenmenin en üst noktasına ulaşmak için çaba sarfetmelidir.

Yarsan dininde zikir ve topluca ibadet vardır. Ama tüm ibadet ve dini ritüeller, kişinin tek başına irfan yolunda yürüyerek kemale ermesinde, ruhunu yükseltmesinde birer etmendirler. Hiç bir kimse başkası adına bu yolda yürüyemez. Herkes zorluklara kendisi katlanmalıdır. Bu da manevi kurtuluş ve özgürlüğün yoludur. Çünkü irfan ve sofilik, insanın bu yolculukta özgür olması için önündeki zincirleri, ayak bağlarını ortadan kaldırır. **İrfan kişisel manevi kurtuluşun yoludur. İnsanı toplumsal engel ve zincirlerden, düşünsel baskılardan, gelenek ve göreneklerle vehimden kurtarır, o vehimler ki, insanın beynine, kalbi ve ruhuna sinerler, yaşamı boyunca, insanın ruhu "İşraki" (aydınlanma, nurlanma) vasıtasıyla özgür oluncaya kadar oralarda kalırlar.**

Yarsan dininde sofilik ve irfan, özünde diğer inançlarda olduğu gibidir. Bu nedenle Yarsan, İslam aleminin, Hicri Takvimin ikinci ve üçüncü Yüzylında ortaya çıkan Hasan Basri Rabiyyi Edewiye (Hicri 135 yılında vefat etti), Sufyan Sevri, Ebu Haşim Sofi, Zoltan Mısri, Davud Tahi ve Hasan Basri'nin öteki öğrencileri başta olmak üzere tanınmış sofi ve alimlerine sahip çıkar, onları kendisinden sayar.

Hicri 250-350 yılları arasında diğer sofiler ortaya çıktılar. Ebu Kasım Cined (Hicri 297 yılında vefat etti), Bayezid Bestami (261 Hicri), Sehil Bin Abdullah Tısteri (283 Hicri), Ebu Said Heraz (286 Hicri), Emir Bin Osman Meki Sofi (334 Hicri), Amid Zencani ve ötekiler önde gelen sofi liderlerdi. Bundan bin yıl önce

Bağdat'ta ortaya çıkan ve irfan inancı nedeniyle orada idam edilen Hallacı Mansur'dan başlayarak aydınlanma filozofu ve alimi Feridun Etar, Mevlana Celaleddini Rumi, Şemsi Tebrizi, Sanai, Hakani, Kirman'lı Şah Nime-tullah Veli, Şeyh Mahmud Şebisteri, irfan inancı uğruna öldürülen Endalqewzad Hemedani, Seyid Mehemed Nurbekş, Camî, idam edilen Seyid İmadeddin Nesimi'ye kadar uzanan

zincirde birçok sofi ve irfan sahibi alimler bulunuyor ki her birinin kendine özgü tarihi ve trajik yaşamı vardır.

Yarsan tüm bunları "yar" dost ve "reher"i olarak bilir, çoğunun adı Reenkarnasyon zincirinde yer almaktadır, Defterler'de kendilerinden bahsedilmiştir.

Bazı büyük sofi ve arif kişiler tarikat kurmuşlardır. Tarikatlardan bazıları geniş Yarsan inancına katılmışlardır. Her tarikat ötekisinden ilim ve tecrübe alır, İslam alemindeki sofi hareketine yeni fikirler aşılır.

Daha detaylı ve geniş bir açıdan incelesek, sofilik hareketi dalgalarının, Kürdistan ve Ortadoğu'dan Hindistan'a, Çin ve Uzakdoğu sınırına, Kuzey Afrika ve bazı Avrupa ülkelerine kadar uzandığını görürüz.

Yarsan irfan ve sofiliği, Yahudi, Hristiyan, Hindu, Budayî sofiliğine yakındır.

Kakayi hareketi, ta başından itibaren, dönemin zorba ve baskıcı iktidarlarına karşı toplumsal, fikri ve felsefi bir harekettir. Bu hareket tek başına yaşamadı, içine kapanmadı. Aksine, bir nehir gibi, insanlığın toplumsal hareketine, kurtuluş, nurlanma ve kemaliyete erişme çabalarına katıldı.

Bazı uzman yazarlar, **"Yarsan, dönemindeki toplumsal, siyasal ve ekonomik sisteme karşı olan, tüm Zagros dağları ve çevresini kaplayan bir devrimdi. Bu nedenle Kakayi büyüklerinin türbelerine ve ziyaretlere Tebriz ve Erdebil'den, Hamedan, Kirmanşan ve Hewreman'a, Şarezur'dan, Loristan, Bağdat, Kerkük ve Musul'a kadar uzanan coğrafyada rastlanır"** diyorlar. Ziyaret ve türbelerin tarihi kalıntıları, şu anda koruma altına alınmışlardır. Bazı coğrafyacılar, bazı Kakayi ziyaretlerinin bölgede yaşayan öteki dini inanç ve mezheplere mensup olan kişiler tarafından da ziyaret edildiklerini belirtiyorlar. İleride bu ziyaretlerden önemlilerin isimlerini sıralayacağız.

Tarih ve coğrafya

Bu bölümde Kakayilere ait şu anda var olan mabetlerle ünlülerinin mezar ve türbeleri vasıtasıyla Yarsan inancının ortaya çıkıp yayıldığı coğrafyayı tanıtacağız.

Yarsan inancının en önemli mabedi, nerede olurlarsa olsunlar tüm Kakayilerin kiblesi olan Sultan Sehak (San Sahak'ın) türbesidir. Sultan Sehak Miladi 1275-1400 yılları arasında yaşamış, bir gurup dini fanatik tarafından şehit edilmiştir, Hewreman Bölgesi'ndeki Şexan köyünde defnedilmiştir. Sultan Sehak'ın türbesi **"Pirdewer"** diye adlandırılır (yani Sirvan Nehri üzerindeki eski köprü'nün öte yanı). Doğudaki tüm Yarsanlar Sultan Sehaki Berzenci'nin (San Sehak) türbesini, özellikle Newroz'da ziyaret ederler. Çünkü O'nun Newroz'un ilk günü yani 21 Mart'ta dünyaya geldiğine inanırlar. Zürdüştüler de Zerdüşt'ün Newroz ayının başında dünyaya geldiğine inanır-

lar. Bazıları ise Zerdüşt'ün, her yılın 26 Mart'ına denk gelen Newroz'un beşinci gününde dünyaya geldiği inancındadırlar.

Newroz'da onbinlerce Kürd, Türk, Azeri ve Fars Kakayi Pirdewer'i ziyaret ederler. Ayrıca Kakayiler yılın dört mevsiminde hac yeri olarak gördükleri Pirdewer'e giderler. Pirdewer'den başka şu türbe ve ziyaretler de vardır:

1- Kirmanşan-Dalaho dağlarındaki Baba Yadigar, bir çok kişi Pirdewer'den sonra Baba Yadigar'ı ziyaret ederler.

2- Hatun Rezbar'ın Kirmanşan-Pave Pirdewer'deki türbesi ve ziyareti.

3- Davud Keva Suvar, Pirdewer'de.

4- Pir Binyamin, Kirmanşan-Kerend'de.

5- Pir Musa Kirmanşan-Kerend'de.

6- Pir Mikail Dawdani, Hewreman-Bangyan'da.

7- Seyid Mehemed Gewre Suvar, Kirmanşan'da.

8- Kake Mustafa, Pirdewer'de.

9- Pir Şalyar, Hewreman-Teht'de.

10- Gumbet ve Aleviyan, Hemedan'da.

11- Baba Tahiri Hemedani, Hemedan'da,

12- Dede Bekter ve Hudawende, Se-hene-Kirmanşan'da.

13- Hacı Babo İse, Kirmanşan-Dey-nur-Sehene'de.

14- Han Ahmet (Pir Ahmet, İmam Ahmet), Kerkük'ün Musella Mahalle-si'nde.

15- Bave Haydar, Batı Gilan'ın Kıfr-wır köyünde.

16- Şah İbrahim, Bağdat Şeyh Ömer'de.

17- Bave Şahsuvar, Kifri'de.

18- Bave Mehmed, Hanekin'de.

19- Seyid Ferzi ve Şeyh Emir, Kengawer Kirmanşan'ın Qazunye köyünde.

20- Şah Heyas, Musul'un Qarequş kazasına bağlı Werdek köyünde.

21- Kel Davud, Serpeli Zehav'da.

22- Kuşçuoğlu, Azerbaycan'da, Tebriz ile Erdebil arasında.

23- Süleymaniye'ye bağlı Berzenci'de

Şeh İsa ve Şeyh Musa Berzenci türbeleri.

24- Miri Sur, Süleymaniye'ye bağlı Seyid Sadık kazasında.

25- Pir Mensur, Süleymaniye'de.

26- Pir Mehemed Şarezuri, Halepçe'de.

Ve Hawar, Halepçe, Şarezur ve öteki yerlerde bulunan onlarca ziyaret ve türbeler.

Kakayilere ait türbe, ziyaret ve mabetlerin bulunduğu yerler göz önünde tutulduğunda, Kakayilerin Loristan, Kirmanşan ve Hewreman'dan Azerbaycan, Bağdat, Kerkük, Hanekin ve Musul'a kadar olan coğrafyada var oldukları ve olmaya devam ettikleri görülür. Kakayiler buralarda çoğunlukla vardılar, az ya da çok, şu anda da etkinler.

Bazı güvenilir kaynakların Yarsanların yaşadıkları kent ve bölgelerle ilgili listelerine bakarsak, aşağıdaki harita çıkar karşımıza. Kuşkusuz Kakayiler aşağıda belirtilen yerlerde çoğunluğu oluşturmuyorlar ama az da olsa varlar. Güneyden Kuzeye doğru:

1- Ahvaz (Huzistan), Körfez sahillerinde de Kakayiler var, sayıları Ahvaz kentinde bir hayli fazladır ve "Muşe Eşeyi" olarak tanınırlar.

2- Kent ve bölgelerinin önemli bir bölümü ile Loristan, örneğin Lekistan'da Kakayiler çoğunlukta dırlar.

3- Şiraz kenti ve çevresi, Bahtiyar bölgesinin bir bölümü.

4- Bir hayli Kakayinin yaşadığı Kirmanşan kenti ve çevresi.

5- Hamedan ve çevresinden Gazvin'e kadar olan bölge.

6- Bu arada Tahran'ı unutmamak gerekir. Şehir merkezinde Kereç, Heştgird gibi çevre kentler ile Sava ve Qum'a kadar olan bölgede.

7- Calus'da, Mezanderan ve Sari'de. Özellikle de Gilan vilayetinde birarada bulunan 70'den fazla köyün sakinleri Kakayidirlar.

8- Hewreman Bölgesi. Bu bölge Kakayilerin en eski yerleşim birimi ve hare-

ket alanıdır. Öyle ki Sultan Sehak "Hewreman Şahı" olarak da bilinir. Hewreman'ın Doğusundan Becar ve Zencan'a kadar, Batısında, Hawar ve Halepçe'den Serezur, Çemçemal ve Kerkük merkezi ve çevresine kadar, Güneye doğru Dakuk, Hemrin Dağı etekleri, Kifri, Kelar ve Hanekin, Mendeli, Bağdat ve Orta Irak'ın bazı yerleri (Diyala ve Bakube vilayetlerinde Arap Kakayiler yaşıyorlar), Kuzeye doğru Hewler'e, Hebat kazası, Qerequş, Musul merkezi, Telafar ve Nemrud'a kadar olan coğrafya.

9- İran'ın Doğu ve Batı Azerbaycan eyaletleri ile eski Sovyet Birliği içinde yer alan Azarbaycan da Kakayilerin yaşadıkları alanlardır. Tebriz, Elihçi, Sofyan, Heştardud, Kurtdere, Ormiye kenti ve çevresi, Maku, İran Ermenistan sınırına kadar olan bölgede yer alan yüzlerce köy ve kazalarda da Kakayiler bulunmaktadır.

10- Türkiye'de, Rumeli, Dersim, Sivas, Erzincan, Karakoyunlu, Batı Anadolu, Urfa, Van, Hakkari ve öteki yerlerde.

11- Aşkabad, Araks, Elzabes, Pırd gibi eski Sovyetler Birliği kentlerinde.

12- "Zikri" olarak bilindikleri Afganistan'da, Mezarı Şerif ve çevresiyle diğer birkaç bölgede.

Şurada ya da burada küçük-büyük gruplar halinde yaşayan, bilinçsizlikten, korkudan veya bugün olduğu gibi kolayca biraraya gelememekten dolayı kimliklerinden habersiz yaşayan Yarsanlar vardır.

Daha önce de dediğimiz gibi, yukarıdaki yerleşim birimlerinden bahsetmemizdeki amaç, buralarda yaşayanların hepsinin Kakayi olduğunu söylemek değildir, amacımız bu yerlerde az ya da çok, Kakayi bulunduğunu belirtmektir.

Öte yandan Reenkarnasyon inanç gereği, Kakayiler kendilerini bir yere uzun bir süre bağlamazlar.

Kakayilerin sayısı

Şu ana kadar Kakayiler ile ilgili olarak detaylı bir nüfus sayımı yapılmamıştır.

Tüm nüfus gözönüne alındığında sayıları Irak'ta azdır, Türkiye'de ve İran'da fazladır.

Yaşadıkları coğrafyanın genişliğine dayanarak Kakayilerin sayısını 5-6 milyon olarak tahmin edenler var. Bazıları bu rakamı az buluyor, "yaklaşık 8-9 milyon Kakayı var" diyorlar.

Tarih, bazı gelenek ve görenekler

Yarsan inancına göre, bu inancın oluşum tarihi 3 aşamalıdır:

- 1- Belli olmayan, bilinmeyen aşama, alemin yaratıldığı gün.
- 2- Yarsan inancının köklerinin uzandığı Mitrayi, Zerdüşt ve öteki Hindu Aryan inançlarının dönemi ki bu dinler bundan 3500-4000 yıl önce ortaya çıkmışlardır. Yarsan inancının kültürel ve felsefi köklerinin Zervani, Mitrayi, Zerdüşt, Mani ve benzeri dinlere kadar uzandığını, ayrılcı Brahmani, Budayî gibi

Doğu inançlarıyla etkileşim içine girdiğini gösteren onlarca belge, metin ve detaylı karşılaştırma vardır.

- 3- Kutsal İslam dininin ortaya çıkmasından sonraki, Reenkarnasyon gereği birkaç dönemden oluşan ve bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olan aşama.

- a) İslamiyet sonrası ilk dönem Miladi 806 yılında Loristan'da Behlül Dana tarafından, Kürtçe'nin Gorani lehçesiyle yazdığı beyitlerle başladı. Behlül Dana böylelikle bugünkü Yarsan inancının temellerini attı. Behlül Dana, o dönemde yaranlarına,

"gelin Kürd (İran) dinini yenileyelim" diyor. Yani bu inanç daha önce vardı, Mitrayi ve Zerdüşt inanç ve kültürü idi.

- b) Behlül Dana'dan sonra Miladi 1014-1074 yılları arasında Loristan'da yaşayan "Mubarek Şah" olarak tanınan Şah Huşen gelir. Şah Huşen Yarsan merasimleri ve toplumsal sisteminde büyük değişiklikler gerçekleştirmiştir, müzik, sema ve eğlenceyi bu inanca katmıştır. Çünkü Zerdüşt, **"alemin yaratılmasından amaç, sevgidir, sevinçtir"** diyor.

- c) Baba Nauz dönemi.

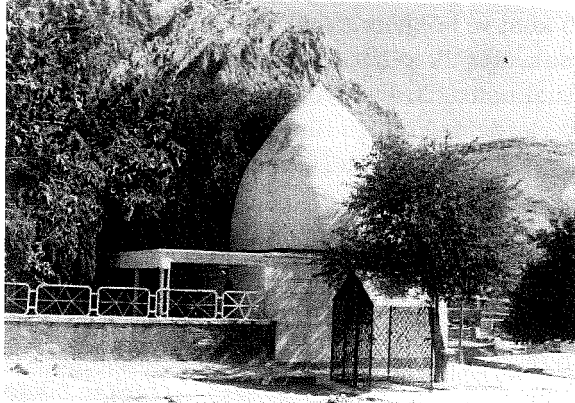
- d) Baba Halil dönemi.

- e) Hicri takvime göre 6. Yüzyılın başlangıcı ile 7. Yüzyılın başlangıcı arasında yaşayan Baba Serheng Dewdani dönemi. Baba Serheng Hewreman'da Şaho dağlarında yaşamıştır. Bu erenlerin,

çevrelerinde yer alan bir grup yaranı ve çağdaşı vardı.

- f) Sultan İshak (Sehak) dönemi. Sultan İshak Miladi 1270-1400 yılları arasında yaşamıştır. Henüz araştırılmamış olan bu dönemin araştırılması gerekir.

Sultan Sahak Yarsan inancının en büyük yenileyicisi ve inancın bugüne kadar devam eden iç işleyişinin kurucusudur. Sultan İshak'ın bu dönemde meydana çıkması, bir isyan ve devrime dönüştü. Sultan İshak geniş bir bölgede etkin oldu. Ruhi mesajının ışıkları Ahvaz'ın Güneyine, Loristan'a, Anadolu'ya, Azerbaycan'a, Kuzeye, Güneye, tüm İran'a yayıldı. Şehid edilmesinden sonra Hewre-

man'daki Şêxan köyünde defnedildi. Gömüldüğü yer başlıca ziyaretlerden biri, yarenlerinin yüz çevirdiği bir yer haline geldi. Yarsanlar her yıl, özellikle Sultan İshak türbesini ziyaret eder, dini merasim yaparlar.

Sultan İshak, kutsal kitap Serencam'ı yazıp Yarsanlara bırakmıştır. Kakayiler en büyük piri Pîr Binyamin'dir. Delil Davud, rehber, yol gösterici ve dara düşenlerin yardımına koşan, manevi güçlere sahip birisidir.

Sultan Sehak, dini inancını Pirdewer, Serencam, Davud ve Binyamin gibi dört temel üzerine kurmuştur.

Sultan Sehak'tan yüzyıl öncesine kadar, bir kaç aşama daha yaşandı. Birçok alim ve yenileyiciler peş peşe ortaya çıktı; her biri dini inancın temeline tuğlalar koydular, onbinlerce kişiye yol gösterdiler, ki kısaca şunlardır.

- a) Abidin Çaf ve Nergis Çaf dönemi (Hicri 730).
- b) Baba Yedigâr dönemi, Kirmanşan'da, Serene'de Dalaho Dağlarında (Hicri 803).
- c) Baba Yedigâr dönemine denk gelen Şah İbrahim dönemi. Şah İbrahim, dini yaymak amacıyla Dalaho Dağları'ndan Bağdat'a gitmiş ve orada ölmüştür. Türbesi şu anda Bağdat'tadır.
- d) Seyid Ekabir Hamoş (Seyid Hamoş) dönemi. Seyid Hamoş Hicri 844 yılında Hewreman'a bağlı Şêxan köyünde dünyaya geldi.
- e) Tak Tak Dervişleri ve Yarı inancının açıklandığı dönem.
- f) El Begi Çaf dönemi (Hicri 989-860). El Begi, Çaf(*) aşiretinden geleceği önceden bilmekle tanınmıştır.
- g) Han Ateş, Han Elmas Loristani dönemi (Hicri 1073-1138). Geleceği önceden görebilen iki kardeştiler. Yarsan inancının iç düzenlemesinde önemli rol oynadılar.
- h) Bave Haydar dönemi, Pirdewer dönemi sonrasında.

- i) Ali Kalender Dönemi.
- j) Şaveş Gulî dönemi.
- k) Şah Heyas dönemi (Hicri 1125).
- l) Kirmanşan Çimonabad bölgesinde Seyid Ferzi, Musul bölgesinde Şeyh Emir dönemi.
- m) Herdewel Kakayi'nin "Kakayi Ünlüleri" adlı kitabında geçen Dade Nezer dönemi.
- n) Kirmanşan Bölgesi'nde, Miladi 1894 yılında dünyaya gelen Seyid Bırake dönemi.

Her dönemde Yarsan hareketine güç ve dinamizm kazandıran ermişler ortaya çıkmıştır.

Kadın

1- Yarsan inancında kadının yeri vardır. Kadın da erkek gibi, ruhi kemaliyetin en üst düzeyine ulaşabilir.

2- Kakayi inancına göre, Tanrı inancının ve canlıların ortaya çıktığı dönemlerde, 4 melekten birisi, en yüksek ruhi kemaliyete erişen bir kadındı.

Yarsan Defterleri ve metinlerinde yer alan Yarsan uluları arasında, en az 16 kadın ve kızın adı geçmektedir. Bunlardan bazıları saz çalıyor, bazıları Yarsan beyitleri söylüyor, bazıları da erkeklerle birlikte beyitler yazıp okuyorlardı.

Behlül Dana döneminden (Miladi 806) bu yakın zamana kadar geçen dönemde ortaya çıkan bazı "temiz" ve üst düzey kadınların adları şöyle:

- Celale Hanım Loristani (Hicri 406-468), büyük Kakayi ermişi Şah Huşen'in annesi, tarihte "oğlunu bekar kalarak doğurdu" diye yazıyor.
- Rihane Han Loristani (Hicri 570).
- Fatma Lori Goran, Baba Tahir Hamedani'nın eşi, Miladi 1000 yılı başında Hemedan'da ortaya çıktı.
- Liza Hanım Çaf, Hicri 5. Yüzyılda, Şarezur'da dünyaya geldi.
- Daye Turezi Hewrami, Hicri 4. Yüzyıl başında, Hewreman'da dünyaya geldi.
- Daye Hezani Sergeti, Hicri 5. Yüzyılın başlarında, Hewreman'ın güne-

yinde, Halepçe'ye yakın Serget köyünde yaşadı.

- Nergis Hanım Şarezuri (Çaf), Hicri 813 yılında Şarezur'da dünyaya geldi, 63 yaşında iken Hewraman'ın Şexan köyünde vefat etti.
- Şemine Hanım Çaf, Kake Abidin'in annesi.

3- Kakayılıkde çok eşlilik değil tek eşlilik esasıdır. Ayrıca boşanma yoktur. Ama toplumsal değişimlerin ve çevrenin etkisiyle Kakayiler arasında çok evlilik ve boşanma da boy vermiştir.

4- Her ülkenin yasaları uyarınca resmi nikah kıyılır, bunun yanı sıra evliliğe meşruiyet kazandırmak amacıyla özel dini merasim de yapılır.

5- Kadın, miras dahil her konuda erkek ile eşittir. Ayrıca kadın ve kızların eğitim görme hakkı vardır. Zerdüş kızların eğitimine büyük önem vermiş ve bu işe kendi kızı Pure Çesip ile başlamıştı.

6- Esasında Kakayiler kadınlar makyaj yapmazlar, ama toplumsal ilerleme bu durumu da değiştirdi.

- Reenkarnasyon ile erkek ve kadın ruhunun eşitliği inancı gereği, kadın alt düzeyde görülmez. Çünkü kadın, ruhsal kemaliyet konusunda erkekten daha ileri bir düzeyde olabilir.

Bazı merasim, örf ve adetler

1- Namaz

Namaz, sofilik akımların çoğunda olduğu gibi, toplu olarak, dua ve yakarış çemberi oluşturularak kılınır. Kemaliyete erişmek isteyenler, pir veya alimlerin gözetiminde ferdi namaz kılabilirler. Her dini toplantıda, pir ve halifenin bulun-

ması önemlidir.

2- Kakayiler dini merasimlerde başta tembur olmak üzere def, şımşal ve öteki müzik aletleri çalarlar, özel olarak bestelenmiş beyitler okurlar. Zerdüş döneminden kaldığı ileri sürülen 82 makamın varlığından bahsedilir.

3- Dini toplantı öncesi abdest alınır, vücut ve elbiseler temiz olmalıdır.

4- Bazen ve bazı yerlerde kadın ve kızların da dini toplantılara katılmasına, müzik aleti kullanıp, beyit söylemelerine izin verilir.

5- Diğer gruplar gibi Kakayiler de bıyık bırakırlar. Bazıları saç ve sakalını uzatır. Ama toplumsal değişim, bu adeti de giderek değişime uğrattı.

6-

Pirdewer (Sultan İshak'ın Hewraman'daki türbesi) hacin yerini tutar.

7-

Sadece 3 gün oruç tutarlar.

8-

Newroz,

Kakayilerin en önemli bayramıdır. Ayrıca Kurban ve Ramazan bayramlarına da tam bir saygı gösterirler, birbirini kutlarlar, Kakayiler olmayanlara kutlama ziyaretine giderler.

9- İbrahim Peygamber ve eski dinlerden kalan kurban kesimi vardır.

10- Aryani dinlerden kalan, "söz verme", and içme" merasimi vardır. Amacı kardeşliktir, toplumsal ve ruhsal ilişkilerin güçlendirilmesidir.

11-Kakayiler, vefat edenin başında İslami talkinin dışında, özel dualarını da okurlar.

12- Çocuğun dünyaya gelmesinden belli bir süre sonra düzenlenen bir merasim ile çocuğa adı verilir ve küçük çapta

bir eğlence düzenlenir.

13- Erkek çocuklar, daha küçük yaşta iken sünnet edilirler.

14- Yarsanlardaki helal ve haram anlayışı, İbrahimi dinlerde, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te olduğu gibidir.

Sonuç

Kakayiler, dualarının dili, toplumsal durumlarının gerektirdiği bazı örf ve adetlerinin dışında, diğer insanlardan farklı şeylere sahip değildirler. Bazı örf ve adetleri bölgeden bölgeye değişmiştir. Me-

rasimlerini, örf ve adetlerini gizlemelerinin nedeni, kendilerini uygunsuz adlarla anan, iftiralar da bulunan çevrelerinden gelen baskı olabilir. Bu baskı Yarsanların kendilerini tecrit edip içe kapanmasına, kendilerini doğal olmayan, garip olarak görmelerine, çevrelerine karşı güvensiz ve kuşku olmalarına yol açtı.

Kakayilere tabii bir gözle bakılması-nın, Kürdistan toplumunun Kakayilere kucak açıp farklılıkları gidermesinin zamanı gelmiştir.

Kaynaklar

a) Kakayi yazar ve araştırmacılar tarafından Kürtçe ve Farsça olarak yazılıp basılan kitaplar:

- 1- Şahnameyi Hakikat, Hacı Nimetullah Çayhun Abadi, İranoloji Bölümü, Paris, Dr. Mehemed Mukri'nin araştırması, Paris, Hicri 1350, Farsça.
- 2- Nur Ali İlahi, Bırhan Elhak, Farsça, 3. Baskı, Tahuri Kitabevi, Tahran, Hicri 1354
- 3- Seyid Mehemed Hüseyini, Büyük Divan, derleme, Bağ Ney Yayınları, Kirmanşan Hicri 1382, Kürtçe.
- 4- Dr. Gulmurad Muradi, Ehli Hak felsefesi ve tarihine bir bakış, Farsça, Erzan Yayınları, isveg, Miladi 1990.
- 5- Dr. Mehemed Mukri, Seyad Yelahi ve Şabaz Ezeli, (Damyar dönemi), Wiesbaden-Almanya, Herasutis yayınları, Miladi 1967.
- 6- Teyib Tahiri, Serencamın terihi ve felsefesi, derleme-araştırma, Kürtçe ve Farsça, Aras Yayınları, Hewlêr, Miladi 2009.
- 7- Mecid Qas, Remzyari, derleme-yazım, Kirmanşan Miladi 1979.
- 8- Mecid Qas, Ayini Yari, derleme-yazım, Kirmanşan Hicri 1358.
- 9- Mecid Qas, Enderzi Yari, derleme-yazım, Kirmanşan, Miladi 1980.
- 10- Herdewil Kakayi, Kakayi şair ve ünlüler, Bağdat, Miladi, 1990.
- 11- Dr. Baram İlahi, Kemaliyet yolu, Farsça ve Yarsan bakış açısıyla irfan konusunda 4 ayrı kitabı.
- 12- Henüz basılmayan Kakayi elyazmaları.
- b) Kakayi olmayanların yazdıkları ama Kakayilerin bir noktaya kadar kabul ettikleri önemli kaynaklar.
- 1- Sadık Sofizade (Borakeyi), Serencam Mektubu (Kelami Hezane), Hermend Yayınları, Tahran Hicri 1375.

2- Sadık Sofizade'nin önemli kitap ve makaleleri.

3- Mehirdamadi İzedi, Kürdler ile ilgili 14 bölümlük kitabının Yarsan ile ilgili kısmı, Kürtçe, Serdem Yayınları, Süleymaniye Miladi 2007.

4- Mehmet Bayrak, Aleviler ve Kürtler, Türkçe, Yarsan kültürü ve tarihine ilişkin bölümü, Miladi, 1997.

5- Şu kişilerin kitap, makale ve araştırmaları: Mehemed Mukri (Paris), Sadık Sofizade, Mehmet Ali Sultani, Dr. Cemal Nebiz, Minorsky, Reşid yasmi, C. Y. Palack, Laibzig Almanya Hicri 1865, M. Hewrami, Eyüb Rüstem. W. M. Jawkovisky Murad Avreng, Vladimir Aleks Yung İvanov, Miladi 1886 ve birkaç diğer kaynak

6- Ansiklopediler. İslam ansiklopedilerin büyük çoğunluğunda Ehli Hak (Kakayi, Yarsan) bölümünde, "İslam aleminde bir sofi topluluğu" olarak bahsediliyor.

7- Eldiyan Elalami Ansiklopedisi (Dünya Dinleri Ansiklopedisi). En yeni ve önemli bir ansiklopedidir. Arapçası 2000-2001 yılında çıktı. Ediot Creps İnt. tarafından Almanca, Fransızca ve Arapça basıldı. Kırtan fazla araştırmacı ve din adamının çalışması olan bu ansiklopedi 10 cilt halinde çıktı. Tüm dünya dinleri hakkında olan bu ansiklopedinin İslamiyet ile ilgili bölümü, Mısır Ezher Üniversitesi'nden, İran ve Suudi Arabistan'dan din adamlarının yardımıyla hazırlandı. İslam aleminde Sofilik ve Sofi gurupları başlıklı bölümde 58 guruptan bahsediliyor. Ansiklopedinin 58 bölümü ehli Hak-Kakayilere ayrılmış. Bu bölümde Kakayi inancının özellikleri detaylı bir biçimde, Kakayilerin kendilerini ifade ettiği tarzda anlatılıyor ki, bu makalenin içeriği gibidir. İslam ansiklopedileri içinde Kakayi inancının özüne en yakın yorumu, bu ansiklopedide yapılmıştır.

Çeviren: Mesud Tek

(*) Çaf, Sınırın İran ve Irak kesiminde yerleşmiş olan Kürdistan'ın en büyük aşiretlerinden biri.

**“ Li Sûriyê tekoşîna milletê me, bê
rawestan dom dike, ta ku mafên xwe
yên rewşa bi dest bixin ”**

Elî Şemdîn

**Endamê Komiteya
Navendî ya PDPKSê**

**1-Tu dikarî behsa rewşa îro ya Sûriyeyê bi giştî û
rewşa Kurdên Sûriyeyê bi taybetî bikî?**

Belê, ji 15.3.2011-an ve Sûriye derebasî rewşeke
taze bûye, Şoreşeke cemawerî berfireh destpêkirî ye.
Ji bilî destxistina rûmet û azadiyê, bi sedan hezar
xelkê sivil rojane derdikevin kolanan li bajar û baja-
rokên Sûriyê û singa xwe ya tazî bê tirs didin ber
çekên rêjîma BEAS, û ta niha zêdetir ji 4500 şehîdî
hatine kuştin, ji bilî yên wenda û ne diyar û bi dehan
hezar yên girtî û birîndar. Rêjîma BEAS riya tûnd û
tûjiyê girtiye ber û hîç guhdanê bi daxwaziyên millet
nakê û xwepêşanderên destvala û sing tazî weke tîro-
rist û tawanbar dijimêre û li qelem dide û bi hemî
hêza xwe dixwaze vî milletê azadixwaz û aza bê deng
bike. Lê dîtina rêjimê derew derket û roj bi roj pêla
nerazîbûnê û xwepêşandanê zêdetir û berferehtir bû
û her diçe jî ta ku mafên xwe yên rewşa bi dest bixe.

Miletê Kurd jî li Sûriye, ji yekem roj ve beşdarî di wan xwepêşandanan de kiriye û her dike. Têvgera wî ya siyasî bi tûndî kiryarên rêjîmê yên dirinde protesto û riswa kiriye û bi şarezayî serkêşiya cemawera xwe kiriye û ew ji kuştinê û komkujiyê parastîye. Herweha karîbû di van neh mehan de ji destpêka Şoreşa Sûrî, yekrêzî û yekdengiya xwe pêkbîne. Di 26.10.2011an de Kongira xwe ya niştîmanî li bajarê Qamişlo li dar xist, bi beşdariya 254 endamên ku zorîne ji kesên serbixwe û nûnerên gênc û jinan bûn, tenê 100 endam ji wan nûnerê 10 partiyên beşdar bûn, di vê kongira dîrokî de encûmenek ji 45 kesan hate helbijartin û komelek biryarên giring û hestiyar hatin sitandin. Ji wan biryaran ew e ku ev rewşa li Sûriyeyê bi rêve diçe, ji 15ê Adara 2011an ve bi navê Şoreşa Sûrî bi navkirin û xwe dîtin beşeke sereke ji vê Şoreşê û doza guherîna rêjîmê û doza ruxandina hemî dezgehên wê kirin yên emnî û siyasî û fikrî.

Herweha doza pêkanîna rêjîmeke demokratî ferhlayen kirin ku mafê milletê kurd di destûrê de were destnîşankirin, weke netewa duyem di Sûriyeyê de ku milletê kurd êdî karibe mafê xwe yê çarenivîs bi xwe bi rêve bibe.

Ev Kongire piştgiriyeke mezin dît ji aliyê milletê Kurd ve. Li Sûriye û li parçên Kurdistanê yên din û bi zûtirîn dem vê Encûmena Niştîmanîya Kurdî li Sûriyeyê karîbû şandekê destnîşan bike bi serokatiya berêz Hemîd Derwîş ji bo serdana Qahîra paytexta welatê Misrê ji bo pêwendîyan bi Oposiyona Sûrî re bike û bi rastî jî vê şandê di 16. 11.2011an de gihişt Qahîra û bi gelek Serokên Komkara Erebbî Nebîl Elerebbî civiya û bi germî li şanda kurdî hate pêşwazî kirin. Bi dîlferehî li daxwazên wî hate guhdar-

kirin û şanda kurdî li Qahîra li gel herdû aliyên Oposiyona Sûrî yên serêkî (Encûmena Niştîmanî Sûrî, û Heyeta Tensîqa Sûrî) civiyan û bi wan dane qebûlkirin ku di vê li gel Encûmenîya Niştîmanî ya Kurdî were danûsitandin weke grûpeke serbixwe û bi hevbeşiya grûpa kurdî divê kongira niştîmanî Sûrî yê giştî were amadekirin..

Bi rastî rewşa Sûriye ber bi guherîneke mezin û dîrokî ve diçe û ez bawerim ku kurd îro bi yekrêzî û yekdengiya xwe, wê karibin roleke mezin di pêşeroja Sûriyeyê de bilîzin.

2- Rola kurdan di xwepêşandanan de çîye? Wê çîbe? Gelo kurd amade ne ji bo giftugo ligel BEAS bona nasandina mafên Kurdan?

Herwekê me di destpêkê de jî got, Kurd ji yekem roj ve di şoreşa Sûriye de beşdar in û li hemî navçeyên kurdan xwepêşandan bi berferehî berde wamin û wê her berdewam bin ta rûxandina rêjîma BEAS û hilweşandina hemî dezgehên wî yên dîktatorî ku ji sala 1963an ve milletê Sûriyeyê bi hemî netewe û kêmeteweyên xwe ve di bin destê zîlm û zorê de hiştiye.

Vê rêjîma dirinde û hov hiç dergehek nehiştiye ji bo diyalog û giftûgoyê. Ew tenê amadeye ji kuştin û girtin û birçîkirina millet re. Ew bi xwe, bi kiriyarên xwe yên dîktatorî Sûriyeyê ber bi pêşerojêke tarî ve dibe. Û hemî derfetên diyalogê ji dest xwe daye û windakiriye. Lewma Kongirê Niştîmanî Kurdî li Sûriye biryar daye ku kurd bi tenha giftûgoyê li gel rêjîmê qet nakin. Eger ne di çarçewa oposiyona Sûriyê de be, ji ber ku hêvî di vê rêjîmê de qet nema ye ku tu mafan bide kurdan û em qet bawer jî nakin mafên kurd werin bidestxistin di bin siya rêjîmeke dirinde û dîktator de; mîna vê rêjîma hov ku rojane bi dehan ji milletê xwe yên sivil û bê sûc û guneh, bi xwîneke

sar dide kuştin.

3- Tu dikarî bi kurtahî behsa armancên damezrandina Encumena Nîştîmanî Kurdî li Sûriyê biki?

Me di pêşî de bersiva vê pirsê hinekî daye û dubare jî dikin ku ev Encûmen gaweke dirokî bû li ser rîya xebata mîletê kurd û qûnaxeke nû bû ji bo pêkanîna yekrêzî û yekdengiya tevgera wî ya siyasî ku ev tevger li seranserê pêncî salê derbasbûyî de di bin pencê parçebûn û nakokîyan de dinale. Şensê baş ewe ku îro encûmenekek hatiye helbijartin ji kongirê nîştîmanî kurdî li Sûriyê ku di 26.10.2011an de hatibû lidarxistin bi beşdariya nûnerên 10 partiyên siyasî û komek ji nûnerên gênc û jin û rewşenbîr û kesatîyên welatparêz yê serbixwe. Ev cara yekeme ku di diroka mîletê kurd de li Sûriyê ku bi vî rengî kongirek hatiye damezrandin û encûmenekek jê hatiye helbijartin ku nûneratiya zêdetir ji %80 ji mîletê me dike li Sûriyeyê. Bi rastî ev tenha rêye ji bo bi destxistina mafê kurd li Sûrî û ez-mûna Kurdistanê Îraqê vê yekê bi zelalî nîşan dide.

4- Gelo piştî rûxandina rejîma BEAS ya Sûriyê, rewşa Sûriyê wê çawa be? Gelo ji bo kurdan herêmekî federal an otonom mimkun e ku bê damezrandin?

Mixabin, kes nizanê pêşeroja Sûriyeyê ku ji %100 bi ku ve diçe, ji ber ku diyar e rejîma Sûriyê biryara xwe ya dawî daye ku qet dest ji desthilatê nakişêne û hîç amade jî nîn e ji bo guhertin û çaksaziyê û bi yekcar guh li raya giştî ya Erebi û navdewletî nake. Guhdanê li şîretên dostê xwe yê nêzîk jî qet nake. Li beramber jî mîletê Sûrî bi azayî nîşan daye ku nema diraweste ta ku vê rejîma dirinde û hov neruxwî ne û mafê xwe bi dest

nexe. Lewma dergeh li ber xerabtirîn sînyaro vedibin. Lê tiştê guman tê de nema ye ew e ku ev rêjîm êdî nema dikare vê dewletê bi rêve bibe. Wê ber bi ruxandinê ve biçe û meger îro be yan sibe be, ew jî girêdaye bi gelek mercan ve ye. Di pêşî de girêdaye bi parçebûna rêjîm û laşker û kêmetewa Elewî ve. Herweha girêdaye bi helwesta Neteweyên Yekgirtî ve û dest têwerdana laşkerî ya dewletên zulhêz û mezin ve û pêkanîna navçeyên parastî. Lê tiştê ku ne ciyê gumanê ye ew e, ev rêjîm nema dikare berdewam bike û xwepêşandanên mîlet bêguman bi serdikevin û dergeh li ber sistemeke demoqrati vedibin ku mîletê Sûrî bi azadî û rûmetî bijî. Dûr ji kuştin û girtin û birçîbûn û tirsê, herweha mîletê kurd jî êdî nema bindestî û zilm û zora sedan sal qebûl dike. Kurd doza mafên xwe yê netewî dikin û divê didestûra nû de hebûna wî wek neteweya duyem li Sûriyeyê were destnîşankirin û divê derfet jê were dayîn ku li navçeyên xwe, xwe bixwe çarenivîsa xwe bi rêve bibe û ew roj jî dûr nema ye. Gelekî nêzîke bi saya xebata mîletê Sûrî bi giştî û yê Kurdî bi taybet.

5- Ji kerema xwe, xwe bide nasînê?

Ez di sala 1958an de li Bajarê Qamişloyê ji dayik bûme. Min Beşa Ziraetê ya Zankoya Helebê di sala 1980yan de qedand û niha Muhendîsê Ziraetê me. Yek ji endamê Komîteya Navendî ya Partiya Demoqrata Pêşverû Kurdî li Sûriyeyê me û nûneriya Partiyên Kurdên Sûriyê li Herêma Başûrê Kurdistanê dikim. 3 zarokên min (du keç û kurekî) hene.

Silêmanî /10.12.2011

Rewşa Kurdên li Suriyeyê...

■ Em gelek kêfxweş û şabûn ji bo Kovara Deng ku piştgiriya wê diyar e ji bo birayên wan yên Kurd li Sûriyê. Li dijî zulm û zordariyê û ji bo azadî û demokrasîyê. Ev karê we xuya dike ku helwesta we ya neteweyî zor paye bilind e, ya neteweyî zor paye bilind e.

Şehmus Hemo

Wek tê zanîn bi peymanana Qesra Şîrîn di 1639an de di navbera Osmanî û Safeviyan de Kurdistan bû du perçe. Pişt re di 1920an de gerekê heremên ku kurd têde dijîn bibûya herema kurdan lê ev peyman bi peymanana Lozanê hate tunekirin. Piştî Şerê Cîhanê yê Yekem û bipêkanîna peymanana di 1916an de hûn jî dizanin ku beşek ji miletê kurd, bi pêkanîna Peymana SYKES-PICOT hatiye girêdan bi dewleta Sûriyê ve.

“Rejîma Beas Li Kurdan Xeteriyan Zêdetir Kir”

Tevlî ku li gelek peymanên mafên mirovan ên navneteweyî imze kirine jî hê jî çavên xwe ji mafên kurdan re digre. Kurdên Sûriyê ji hemû mafên xwe yên mirovî bêpar in. Rewşa Kurdan li Sûriyê piştî rejîma BEAS bêtir dijwar bû û pîlanên nijadperestî, hewldanên tunekirina Kurdan xurt kir. Ji wê demê ve

dest bi koçbirina kurdan ji bo herê-
mên hundirê Sûriyê û stendina nas-
nameyan; pêşilêgirtina derê karan li
ber wan destpêkir û bi heman awayî
kurdan li hember hev bikaranîn, ere-
ban li dijî hev bikaranîn destpêkir û
zimanê kurdî hate qedexekirin.

Wek em dizanin îro hêjmara kur-
dan li Sûriyê ji 3 milyon zêdetir e.
Kurd xwe wek beşekî ji miletê Sûriyê
dinase û her û her xwestiye ku mafê
xwe yê neteweyî di nava vî welatî de
bi dest bixe.

“Kurd Di Xwepêşandanên Sû- riyê de Roleke Giring Bi cîh tinin”

Di warê siyasî, keltûrî û aborî de,
kurdan rolekî mezin listine di pêşke-
tina Sûriyê de. Lê hêzên şivonîst û
nexasim partiya BEAS li dijî vî rolê
sekini ye. Bi çavekî nijadî li kurdan
dinihêrin û wek dijmin dijwarî li wan
dikin da ku dixwazin koka wan bînin
û tune bikin.

Lewra dest bi pîlan û projeyên şo-
venîstî kirin li heremên kurdan. Lê
gelê kurd ew hewldanan bê encam
hiştiye û bi berxwedana xwe bi siya-
seta ereb kirinê neheliya ye û têko-
şîna xwe ya aştiyane berdewam dike.

Gelê kurd, berxwedan û têkoşîn
bilind dike li dijî projeyên nijadî û di
hewldana parastina nasnameya xwe
û di hewldana sazkirina sistema de-
mokrat û azad de.

Ji ber vî yekê di 1957an de li Sû-
riyê yekemîn partiya kurdan bi destê
Hemze Niweran, Osman Sebrî û
Hamît Derwîş hat damezrandin ku
îro ew partî dayîka tevgera siyasî ya
kurda ye li Sûriyê.

Îro em dibînin ku ji 15ê meha
Adara 2011an û vir de şoreşek li Sû-
riyê bi rê ve diçe. Ew şoreş, şoreşekî
mirovani û mêrani ye ku gelê Sûriyê
bi rê ve dibin. Wan li seranserî welatê
Sûriyê dest bi xwepêşandanan kiriye

li dijî rejîma BEAS ku ev rejîm li
hember wan bi hovîti çek, tank, top
û gulebarankirin bikar tîne. Lê dîsa
jî dengê nerazîbûna gelê Sûriyê roj bi
roj gurtir û firetir dibe. Gelê Sûriyeyî
bi merdanî doza mafû azadiyên xwe
dikin.

Hêjmara şehîdan ji çar hezarî der-
bas dibe ji bilî yê birîndar û girtî. Ji
bilî wan bi sed hezaran penaber
hene. Tevgera miletê kurd ya siyasî li
Sûriyê di vî şoreşê de paşve nemaye
û ji destpêkê bûye beşek sereke yê vî
têkoşînê. Rejîmê protesto kiriye,
doza mafên xwe kiriye û gelê xwe ji
hovîtiya rejîma BEAS parastiye û ne-
hiştiye ku xwîna miletê bi erzanî
were rêjandin. Ev jî bi saya hişyarki-
rîna tevgera kurdan ku hevkarî û
yekdengîbûna kurdan pêkaniye,
çêbû ye ku bi pêkanîna Kongreya Ne-
teweyî Partiya Niştîmanî ya Kurda
avakiribûn.

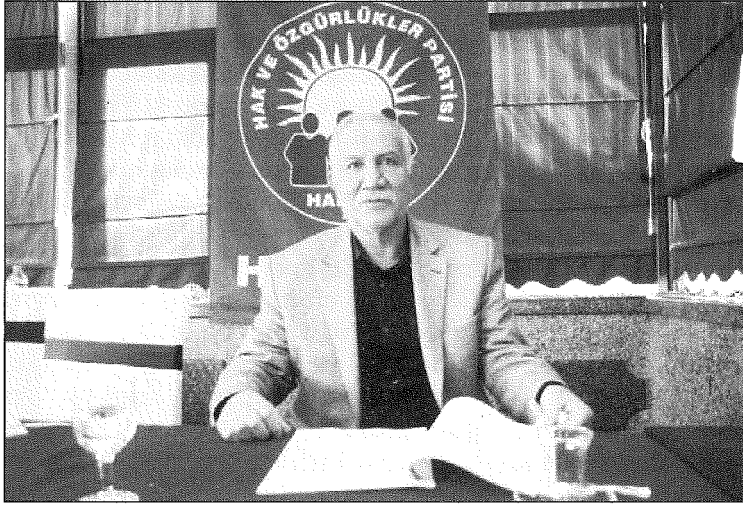
Divê Destûreke Nû Bê Çêkirin

Partiya Demokrat Pêşverû Kurd jî
li Sûriyê rolekî ber bi çav û mezin
listî ye û hêj jî dilîze. Çi bona xurtki-
rîna yekitiya kurdan li Sûriyê, çi ji
bona xurtkirina tevgerê li dijî operas-
yonên ereban.

Di vî warî de mamoste Hemît Der-
wîş, kesayetekî xwedî ezman û karîz-
mayeke niştîmanî ye. Diyar e ku
rolekî mezin dilîze ji bo hilweşandina
rejîma BEAS. Ji destpêka şoreşê
heta nuha bi heza gelê kurd hewl-
daye ku rejîma BEAS hilweşîne û sis-
temekî demokrat, berfire bibe avakirin
ku tê de mafên gelê kurd û yê din tê
de bî cî be cî kirin. Bi taybet jî di des-
tûra nû de mafên kurd yê neteweyî
bê nasîn û bê garantîkirin da ku
kurd karibin ciyê ku lê dijîn xwe bi
xwe bi rê ve bibin.

Kenan Kızıl (HAK-PAR Parti Meclis Üyesi):

**“Biz komisyon olarak Suriye’deki
Kürtlerin hak taleplerine destek
olacağız”**

Kenan KIZIL

**HAK-PAR Parti
Meclis Üyesi**

**Bildiğimiz kadarıyla Suriye
Kürtleri için bir komisyon kur-
dunuz; bu komisyon kimlerden
oluşuyor ve Suriye’deki Kürt-
lerle ilgili nasıl bir perspektif
izliyor, nasıl bir etkileşimi
amaçlıyor?**

Yıllardır Kürtler, orada nüfusun yaklaşık %15'ini, oluşturmalarına rağmen temel hak ve özgürlüklerinden; kendi dillerinden, kültürlerinden uzak yaşamak zorunda kalmışlardır. Biliyorsunuz, Suriye'de yaşayan Kürtlerin sayısı Filistinlilerden daha fazla ama çok olumsuz koşullarda yaşıyorlar. Onlar, bütün dünyada olduğu gibi giderek kendilerini yönetenlerle eşit olmak, özgür bir yönetim oluşturmak istiyorlar ve yönetenlerin sahip olduğu bütün haklara sahip olmak için bu mücadelelerini sürdürüyorlar.

"Suriye'de Baas Rejimi Kendini Devam Ettirmek İçin Katliam Yapıyor"

Aslında Suriye'deki Kürtlerin bu mücadelesi yıllardır devam ediyordu; ancak bölük-pörçük ve dağınık bir şekilde sürdürülüyordu bu mücadele. Şimdi ise, Tunus ve Mısır'da başlayan ve Libya, Bahreyn, Yemen, Suriye gibi Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde etkisini gösteren ve "Arap Baharı" olarak anılan halk hareketleri statükonun çatırdamasına neden oluyor. Bu gelişmelere koşut olarak, Suriye'deki Esat yönetimindeki BAAS rejimine karşı ayaklanan muhalifler, gelecekte nasıl bir Suriye inşa edeceklerini tartışıyorlar.

Buradaki Kürtler de kendi taleplerini ortaya koyup elde etmeye çalışıyor. Bizim oraya müdahale etmemiz, ne yapmak istediklerine karışmak gibi bir amcamız yok; biz ancak oradaki Kürtlerin hak ve taleplerini destekleyebiliriz.

Uzun yıllardır iktidarda olan Esat liderliğindeki BAAS rejimi Suriye'deki toplumun azınlıkta olan Nusayri kesiminden destek görüyor. Toplumun diğer ezici bir çoğunluğunun ülkenin yönetiminde temsiliyeti yok. Bu yüzden hak arayışına yönelen bu kesim, BAAS rejimi tarafından baskı altında tutulmaya çalışılıyor. BAAS rejimi kendi varlığını sürdürmek için son dönemdeki muhalefet eylemlerini şiddetle bastırmaya çalışmış, her gün öldürülenlerin sayısı ortalama 4-5 kişiye, Cuma günleri bu sayı bazen 30-40 kişiye kadar var-

mıştır. Bütün bu cinayetler Esat ve rejimi ayakta kalsın diye yapılıyor. Ama bu baskıcı rejim mutlaka yıkılıp gidecektir. Ardından kendi toplumuna çektiirdiği büyük acılar, işkenceler ve katliamlar bırakarak.

Sadece Kürtlere Değil Zulme Karşı Direnenlere Destek Olmaya Çalışıyoruz

Biz de Suriye'deki Kürtleri desteklemek, oradan buralara kaçmak zorunda kalanları barındırmak ve onlara destek olmak için bir komite oluşturduk. Bu Komite HAK-PAR, BDP, KADEP VE ESEP gibi partilerin yanı sıra; Devrimci Demokratlar, müşterek şahsiyetler ve bir bütün olarak Kürt halkının sorunu olduğundan dolayı toplumun çeşitli kesimleri tarafından da destek gördü. Komite sadece Kürtlerin değil, oradaki bütün ezilenlerin hak mücadelesini desteklemeyi hedef edinmiştir. Yani kısacası dört siyasi parti ve diğer gruplar bir komite oluşturduk ve Suriye'deki gelişmeleri, sorunları kamuoyuna ve insanlara duyurmayı, onlara destek sunmayı ve onlarla dayanışma içerisinde olmayı çalışmalarımıza amaç edindik.

Komite olarak, şimdiye kadar Suriye'deki Kürtlerle nasıl bir etkileşim içine girdiniz, bu yönde etkinlikleriniz oldu mu, kamuoyunda nasıl bir yankı gördünüz?

Suriye Kürtleri, şimdiye kadar tüm parçalardaki Kürtler ne zaman dara

düşse onlara kapısını açan; onlara imkânsızlıklar içinde sahip çıkan, koruyup misafir eder bir tavır sergilemişlerdir. Bildiğiniz gibi oradaki insanlar öyle ticaret ve büyük işler yapamıyorlar ve kıt imkânlarla geçiniyorlar. Bütün o imkânsızlıklarına ve yoksulluklarına rağmen, bütün varlıklarıyla kendi halkının yanında olmuşlardır. Şimdi biz de hem insani ve ahlaki olarak hem de bir vefa borcu olarak oradaki gelişmelere yoğun ilgi gösteriyor, Suriye'de yaşayan başta Kürtlerin ve diğer toplumsal kesimlerin durumlarını kamuoyuna duyurmaya çalışıyoruz.

Oradaki Gelişmeleri Takip Edip Kamuoyunda Duyarlılık Yaratma Çabasın-

dayız

Biz Komite olarak kuruluşumuzdan bu yana Suriye'deki gelişmelerle ilgili olduk, oraya kamuoyunun ilgisini çekmek için dört defa basın açıklaması yaptık. Suriye'den gelenlerle oradaki sorunları konuşmak üzere bir konferans düzenledik; bazı eksiklikleri olsa da bence çok iyi bir konferans oldu. Çünkü bu konferansa birçok akademisyen, siyasetçi, düşünür ve aydın katıldı, fikirlerini söyledi. Diğer yandan basının da takip etmesiyle Suriye'deki gelişmeler kamuoyuna ulaşabildi. Zaten bizim oradaki gelişmelerle ilgili karar alma gibi bir amacımız ve girişimimiz yok. Biz, ancak orayla ilgili temenni, dayanışma ve des-

tek sunma gibi roller üstlenebiliriz; yani şöyle olabilir, böyle olabilir gibi temennilerde bulunabiliriz ancak. Bizce Suriye'deki sorunlara, oradaki toplumsal dinamikler bir araya gelerek çözüm üretmelidir, ancak oradaki toplumsal dinamikler bir araya gelerek oranın kaderiyle ilgili belirleyici rol üstlenebilir.

Anlayacağınız biz onları sadece destekliyoruz ve ilerde -temennimiz bir şeyin olmamasıdır- şu an gerçekleştirilen katliamlar yoğunlaştırıldığında onları burada ağırlamaya dönük hazırlıklar yapmak, ihtiyaçları olduğunda yardımcı olmak gibi bir rol üstlenmeye çalışıyoruz. Bunların dışında komite olarak ulaşabildiğimiz oranda medyayı böylesi bir komisyondan kurulduğundan haberdar ettik ve Suriye Kürtleri ile Dayanışma Komitesinin amacının oradaki gelişmelere duyarlılık yaratmak, kamuoyunu bilgilendirmek olduğunu söyledik.

Siz Suriye'nin genel gidişatını nasıl görüyorsunuz?

Şimdi durum ve gelişmeler öyle gösteriyor ki Suriye'deki baskıcı rejim varlığını uzun süre koruyamayacak. Rejim yıkıldıktan sonra oradaki toplumsal kesimlerin haklarına kavuşması ve birlikte yaşama projeleri üretmeleri; oradaki örgütlü kesimlerin uzlaşmasına bağlıdır. Takip edebildiğimiz kadarıyla bu anlamdaki birliktelik ağı da yavaş yavaş örülmeye çalışılıyor.

Örneğin kamuoyuna yansıyan önemli gelişmelerden biri, daha önce ayrı ayrı hareket eden 5 Kürt örgütü/grubunun bir araya gelmesi ve daha sonra diğer Kürt örgütlerini de katarak 11 Kürt örgütünden oluşan Suriye Kürtleri Ulusal Meclisi'ni oluşturmaları ve ortak mücadele kararı almalarıdır. Suriye Kürtleri aynı zamanda, oradaki diğer muhalif kesimlerle de mevcut baskıcı rejimle mücadele etme noktasında bir araya geldiler. Böylece, gelecekte Suriye'de olası yeni bir yönetim oluşturulması ve bütün kesimlerin eşit hak ve söz elde etmeleri hedefleniyor.

Suriye'deki bütün ezilen kesimler, hakları gasp edilenler; hem etnik, hem dini hem de diğer hak ve özgürlüklerine

kavuşmak için mücadelelerini ortaklaştırmışlardır. Tabi, bu tür çabalar ve oradaki kesimlerin bu yöndeki girişimleri bizim de temennimizdir. Bir daha vurgulamalıyım ki oradaki baskıcı rejim yakın bir zamanda yıkılacaktır. Bu nedenle de oradaki özgürlük ve demokrasinin yeşermesi ve şekillenmesi yönündeki çabaların ve gelişmelerin desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Komisyonunuz Suriye'deki Kürtlerin konumlanmasıyla ilgili onlarla nasıl bir etkileşim içindedir?

Bizim komisyon olarak onların ne yapip ne edecekleriyle ilgili müdahale gibi bir perspektif yok. Ancak bildiğiniz gibi biz buradaki Kürtler, yapılar bir araya gelecek bir komite kurduk; biz baskı ve zulme karşı mücadele edenleri destekliyoruz. Suriye'de yürütülen mücadelenin içeriğini ve geleceğini oradaki iç dinamikler şekillendirip belirleyebilir ancak. Oradaki direniş grupları ancak mücadelelerinin hedeflerini belirleyebilir ve gelecekle ilgili taleplerini dillendirebilir. Bu taleplerine ulaşmak için nasıl bir yöntem ve mücadele dili ve yönemi geliştireceklerine, oradaki dinamikler karar verebilir. Biz de onların haklı davalarına, verdikleri mücadelelerine destek olabiliriz ancak.

Komitemiz, özellikle yarın öbür gün orada baskıcı rejim tasfiye edildiğinde Kürtlerin konumu, hak ve hukukları noktasında ve onların yeni yapı içerisinde kendi rollerini almaları için destek sunacaktır. Ancak biz, bunun nasıl olacağına direkt karışmayız ve Suriye'deki Kürtlerin statüsünün nasıl olacağını yine oradaki Kürtler belirleyecektir. Biz de oradaki gelişmeleri olanaklarımız ölçüsünde kamuoyuna duyururuz.

Suriye'deki gelişmeler sizce komşu

ülkeleri nasıl etkiliyor, nasıl etkiler?

Elbette Suriye'deki gelişmeler, İran ve Türkiye'yi de etkileyecektir. Şimdiye kadar Suriye ve İran; din kisvesi altında, İslam kisvesi altında kendilerini destekleyen İslami kesimler dışındaki bütün toplumsal kesimlere zulüm etmişlerdir. Suriye'nin mevcut baskıcı rejimini en çok destekleyen İran'dır. İran, Suriye'deki BAAS rejimini her şekilde desteklemiş, her türlü olanakla ona güç sağlamaya çalışmıştır. Aynı şekilde Suriye de ondan yararlanmıştır.

İran ve Suriye'nin mevcut Yönetimi Birbirine Destek Veriyor

Mesela İran-Irak savaşında İran'ın en büyük destekçisi Suriye rejimi olmuştur. İki rejimin destekçilerinin Şii olması da bu statükoyu destekleyen bir unsurdur. İki ülke rejimi de kendileri dışındaki bütün kesimleri baskı altına almıştır ve onlara zulüm uygulamıştır. Kendileri dışındaki grupların bütün haklarını gasp etmişlerdir. Etnik, dini ve diğer bütün temel haklarını kısıtlamışlardır. Bu bağlamda Suriye'de demokratik ya da federe bir yapının oluşması ve buradaki Kürtlerin talep ettikleri haklara kavuşmaları diğer parçalardaki Kürtleri de etkileyecektir.

PORTRE:

Kenan Kızıl, 1953 yılında Diyarbakır'ın Silvan İlçesinde doğdu, öğrenci olduğu 1965-70 yılları arasındaki dönemde, üyesi olmasa da Türkiye İşçi Partisi'nde (TİP'te) aktif rol aldı. Aynı dönemde DDKO'ların çalışmalarına katıldı. 1979 yılında DHKD Diyarbakır Şubesi'nin başkanlığını yaptı. Yine 1979 yılında tutuklandı ve TKSP davasından 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1986 yılında cezasını tamamlayıp çıktı. Şu an Hak ve Özgürlükler Partisinin(HAK-PAR'ın) üyesi ve Parti Meclisindeki göreviyle siyasi yaşamına devam ediyor.

SÜRGÜNDE BİR BELGESEL ROMAN: “YEZİDİN KIZI” VE YEZİDİLER

■ **150’liklerden Refik Halid’in (Karay) İlginç Yaşamı**

■ **Refik Halid, Türk roman, hikaye ve mizahının en ilginç kişiliklerinden biridir. 1888 yılında İstanbul’da doğan Refik Halid, baba tarafından bir memur ailesinin çocuğudur. Annesi ise Kırım hanlarının soyundandır.**

Mehmet BAYRAK

İlk ve orta öğrenimini iki ayrı okulda gördükten sonra, 1900-1906 yılları arasında Galatasaray Lisesi’nde okur. Okulu bitirmeden ayrılır, ancak ertesi yıl sınavla Hukuk Mektebi’ne girer (1907). Hukuk’un ikinci yılındayken, Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle (1908) burayı da bırakıp gazeteciliğe başlar.

Çeşitli gazetelerde yazar ve çevirmen olarak çalıştıktan sonra, özellikle mizaha yönelir ve asıl bu kimliğiyle tanınır. Burada, özellikle İttihad ve Terakki Partisi’ni eleştiren yazılar yayımlar ve 1911 yılında “Kirpinin Dedikleri” adıyla yayımladığı bu yazılar büyük ilgi uyandırır.

İttihad ve Terakki’nin muhalifi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası işbaşına gelince, Beyoğlu Belediyesinde Başkatip olarak göreve başlar (1912). İttihad ve Terakki Partisi’ni ve ileri gelenlerini taşıyan yazılarından dolayı, Mahmut Şevket Paşa’ya suikast olayı üzerine tutuklanıp, Sinop’a sürü-

lür (1913). Orada evlenir. Sonra Çorum'a, Ankara'ya ve Bilecik'e nakledilir (1913-1918).

Çocuğunun doğumu üzerine izin alıp İstanbul'a gelince (1918), Ziya Gökalp'in devreye girmesiyle, sürgün yaşamı sona erer. Bundan sonra Robert Kolej'de bir yıl kadar Türkçe öğretmenliği, ayrıca çeşitli gazetelerde makale yazarlığı yapar.

Mütareke döneminde, Damad Ferid Paşa işbaşına gelince, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na üye olur ve Posta-Telgraf Genel Müdürülüğü'ne getirilir (1919). Bu dönemde de çeşitli gazetelerde yazdıktan sonra, o dönem çok tutulan Aydede adlı mizah gazetesini kurar (1922).

"Milli Mücadele" döneminde adı "150'likler" listesine alınarak, İstanbul'dan sürgüne çıkmak zorunda kalır. 15 yıl kadar süren sürgün hayatını Beyrut'ta ve Halep'te geçirir (1922- 1938). Bu süre içinde Halep'te çıkan Doğru Yol (1924) ve Vahdet (1928) gazetelerinin yönetimini üzerine alır. Bu arada, Halep'te birkaç kitap bastırır ki, konumuzu oluşturan Yezidin Kızı da bunlardan biridir.

Atatürk'ün ölümüne yakın günlerde (Temmuz-1938) çıkarılan af üzerine, 15 yıllık sürgün yaşamının ardından Türkiye'ye döner. Türkiye dönüşü yeniden gazeteciliğe başlar ve romanlar, hikayeler, anılar, mizah yazıları yayımlar. Refik Halid Karay, bu serüven dolu ilginç yaşamın ardından nihayet 18.7. 1965 tarihinde hayata veda eder.

Refik Halid'in, 1919'da yayımladığı **Memleket Hikayeleri** ile 1940'ta yayımladığı **Gurbet Hikayeleri**, türünün öncüsü niteliğinde eserlerdir. Cevdet Kudret, söz konusu eserlerin önemi konusunda şu belirlemede bulunuyor: "O zamana değin yalnız türkülerde ve halk hikayelerinde sözü edilen Anadolu insanı, Refik Halid'in **Memleket Hikayeleri** ile, ilk kez düzenli, sürekli ve bilinçli olarak aydın toplulukların edebiyatına girmiş; bu tutum, daha sonraki kuşakların eser-

leriyle bugüne değin sürmüştür." (C. Kudret: Türk Edebiyatı'nda Hikaye ve Roman, Varlık yay. İst. 1965, s. 164).

Nitekim, kendisi de bu öncülüğün farkındadır ve bir konuşmasında şunları söylemektedir: "Memleket Hikayeleri, çığır açma bakımından bugünkü köy hikayeciliğinin nüvesini teşkil eder. Ben Anadolu'yu bir köylü olarak değil, varlıklı bir şehir delikanlısı olarak gördüm ve anlattım." (M. Baydar: Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, 1960).

Kürt ve Türk Aydınları Yakınlaştıran Sürgün

Gerek II. Abdülhamid'in istibdat döneminde, gerek İttihadçılar gerekse bunun devamı niteliğindeki Kemalistler döneminde sürgüne çıkan Türk, Kürt veya başkaca halkların aydınları arasında bir yakınlaşma ve dayanışmaya tanık oluyoruz. İlk Kürt kimlikli gazete Kurdistan'ın Kahire ve Avrupa'daki yayınlarında bunu gördüğümüz gibi, başta Dr. Abdullah Cevdet olmak üzere Kürt aydınlarının Avrupa'daki faaliyetlerinde de bu güçbirliği ve dayanışmayı rahatlıkla gözlemleyebiliyoruz.

Nitekim, buna benzer bir işbirliği ve dayanışma, Kemalist yönetim döneminde sürgüne çıkan Kürt aydınlarıyla diğer halklardan aydınlar arasında da yaşanıyor. Sözgelimi, 1924'ten itibaren Refik Halid'in yönetiminde Halep'te yayımlanan Doğru Yol gazetesinde, Türkiye'nin demokratikleşme sorunları çerçevesinde, Kürt sorununun demokratik çözümüne ilişkin de kimi yazılar yayımlanır ki, bunlardan birine de, yine sürgünde bulunan Kadri Cemilpaşa, sonradan "Doza Kurdistan" adlı anılar kitabında yer verir.

İlk basımı 1969 yılında Beyrut'ta yapılan kitabın, Türkiye'deki ilk yayını sadeleştirme ve notlama yoluyla 1992 yılında tarafımızdan yapılmıştır. Refik Halid'in yönetiminde çıkan Doğru Yol gazetesinin 17 Mayıs 1932 tarihli 745. sayısından alıntılanan ve belki de doğrudan adı

geçen Türk yazarı tarafından kaleme alınan "Kürtler Ne İstiyorlar, Ne Verilmelidir?" başlıklı son derece ilginç yazı, bugüne de ışık tutacak niteliktedir. Kısa bir kesitini birlikte izleyelim:

"(...)Kürde, (Sen Türksün) demekten bir şey çıkmaz. (Kürdistan yoktur!) demekle Kürdistan ortadan kalkmaz. Bizce Kürt sorununun atılacak ilk adım, Kürt milletinin ve Kürt vatanının varlığını kabuldür. İkinci adım, bu milletin isteklerini kuvvetli ve büyük bir ağabeyi sıfatıyla tecrübe ve ağırbaşlılıkla derin bakışlı bir rehber ve hami sıfatıyla dinlemektir. (...) Türkler, Kürtler'e Avrupaca genel olarak kabul edilen topraklarında dillerini konuşmak, bu dilde gazete çıkartmak, okullarda Türkçe'den sonra Kürtçe okumak, Kürtler'i yönetime ortak etmek gibi yardımlarda bulunmakla, Kürt milli akımını pekala olumlu bir yöne yönleltebilir. Kürtler (bağımsızlık istiyoruz) dediklerinde, (biz milli toplulukları, dilleri ve gelenekleri dahilinde yaşama ve gelişme istiyoruz) dediklerinden tereddüt etmiyoruz dersek, yanılmadığımıza kaniyiz. Kürtler'e karşı büyük bir ağabeyi durumunda bulunması gereken Türkler, Kürtler'e haklarını vermek suretiyle memnun etmeye ve haklarından fazlasını istedikleri zaman, (dururuz) demeye muktedirler. Zeki, çalışkan ve cesur olan bu unsuru, Türk vatanının yardımcısı gerçek evladı haline getirmek lazımdır. En büyük rahatı onlara Türkiye'de göstermek suretiyle, Kürtler'i memleketin öz evladı yapabiliriz.(...) Türk milletinin kuvveti, tarihi, toplumsal ve siyasal gelişkinliği bunu icab ettirir. Kılıç ile yapılan kılıç ile yıkılır. Ancak hakka saygı ve karşılıklı anlayışla, hayat ilişkilerinin kalıcılığı ve devamı mümkündür. İşte, Türkiye açısından Kürt sorunu hakkında izlenmesi gereken yol budur." (Bkz. Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopi): Doza Kurdistan (Kürdistan Davası), Özge yay. Ank. 1992,s. 134-136).

Özetle "Yezidin Kızı"

Refik Halid, ilk basımı 1938'de Halep'te, ikinci basımı 1939'da İstanbul'da yapılan romanının, baş kahramanlarından (Hikmet Ali) biridir. Zaten roman, anılarla yoğrulmuş otobiyografik bir romandır. 1922-1938 yılları arasında devam eden Lübnan, Irak ve özellikle Suriye'deki sürgün yaşamında, bölgedeki birçok Kürt aydınıyla temasta bulunduğu gibi, çok sayıda etnik topluluğu da doğrudan tanıma imkanı bulmuştur. 1933'de, Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla çıkarılan aftan Kürtler'in yararlandırılması ve 1935'te Irak Arap yönetimince Yezidi Kürtler'e katliam ve sürgün uygulanmasının, bu romanın yazılmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Romanın özeti şöyle: Suriye'de babadan kalma köyünü görmeye giden Hikmet Ali (romancının kendisi), Marsilya'da bindiği vapurda genç ve güzel bir kadınla karşılaşır ve ilk anda çarpılır. İlk dikkatini çeken husus, bu kadının Kürtçe konuşmasıdır. Bu nedenle romancı, kitabının ilk bölümüne "Kürdce konuşan Arjantinli kız" başlığını koyar.Vapur komiseri, kadının Arjantinli bir milyoner ve adının Zeliha olduğunu söyler ve Hikmet Ali'yi bu genç kadınla tanıştırır. Zeliha'nın yanında Asuri rahibi kimliğinde ve rehber durumunda, sakallı, esmer Şem'un adında bir adam vardır ve ikili Kürtçe konuşmaktadırlar. İspanyolca Matmazel Zeli della Yezdi olarak adlandırılan ve 1910 yılında Arjantin'in Mendoza şehrinde doğan bu genç kadın; aslen Güney Kürdistan'daki Sincar bölgesinden Yezidi Kürt kökenli bir kadındır. Ataları, Osmanlı dönemindeki ırkçı saldırdılardan kaçarak Arjantin'e yerleşmişlerdir. Ataları ve asıl yurduyla gönül bağıni hiçbir zaman koparmayan Zeli, başta ataları olmak üzere bölge halklarıyla ilgili önemli ölçüde kendisini donatmış; şimdiyse onları kurtarmaya, özgür bir cemaat kurmaya gelmiştir. Zeli, kendisinin Yezid'in (Yezdan) kızı olduğuna inanmaktadır.

Hikmet Ali'nin (romancı), bu topluluğun sorunlarına ve geleneklerine aşina olduğunu gören Zeli, ondan da yardım rica eder.

Zeli (Zeliha), Hikmet Ali ve Şeyh Şem'un, halkla görüşmek ve büyük Yezid'den kalan kutsal emanet ve eşyayı görmek üzere Sincar Dağları'nda bir hisara giderler. Burada büyük bir saygıyla karşılanırlar. Burada birlikte oldukları birkaç gün içinde Zeli ile Hikmet Ali arasında duygusal bir yakınlaşma olur. Zaman zaman baş başa kalırlar ve Yezidi gelenek, görenek ve inancı üzerine uzun soluklu sohbetler ederler. Ancak, bu ziyaretin amacını haber alan İngiliz yönetimi, durumdan rahatsız olur. Yapılan görüş alışverişi üzerine, Yezidi topluluğuna bulundukları yerde yardım edilmesi gerektiği sonucuna varırlar.

Hikmet Ali, Zeli'yi delice sevse de, bu birlikteliğin uzun erimli olamayacağını farkındadır. Esasen, Irak topraklarına vizesiz girdiği için de, yakalanmadan buradan çıkmak zorundadır. O da öyle yapar ve evine (Suriye'ye) döner. Yezidin Kızı Zeli ise, Hikmet Ali'siz tesellisini aramak üzere Hind denizlerine doğru yola çıkar. (Farklı bir özet için bkz. B. Necatigil: Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık yay. İst. 1979, s. 503-504).

Yukarda da vurguladığımız gibi, Yezidin Kızı, Refik Halid'in hayatını endirekt olarak anlattığı romanlarından biridir. Eser, tefrika edilmek üzere İstanbul'da Akşam gazetesine gönderilirse de, 150'likler'in Türkiye'de yayın yapma ya-sağı dolayısıyla yayımlanamamıştır. Bunun üzerine yazar, Halep'teki bir matbaaya İstanbul'dan yeni Türk harfleri getirterek, dizgisini bizzat yapmış ve ilk olarak 1000 adet bastırmıştır. İlk 25 adedini numaralı olarak özel kağıda bastıran yazar, bunun (1) numaralı-sını "Atatürk'e yürek çarpıntılarıyla" ithafıyla Atatürk'e göndermiştir. Kitabın gönderilmesinden bir süre sonra ise Refik Halid

dahil, 150'likler'in büyük bölümü için af çıkmıştır. Bu aftan yararlanmak amacıyla, aynı tarihlerde "Atatürk'ün Hayat Felsefesi" konulu bir kitapçık yazan ünlü Kürt aydınlarından Dr. Mesud Fani de, aftan yararlanarak, memleketi Antakya'ya yerleşmiştir.

Roman Diliyle Yezidiler ve Yezidilik

Romancıyla aynı kaderi paylaşan 150'lik Kürt aydınlarından Dr. Mesud Fani'nin, bu roman üzerine kaleme aldığı bir yazıda vurguladığı gibi; yazarın sürgünde yazdığı diğer eserleri gibi Yezidin Kızı romanı da, uzun erimli gözlem ve incelemelere dayanmaktadır (Bkz. Hikmet Münir Ebcı: Kendi Yazıları İle Refik Halid, Semih Lütfi Ktb. İst. 1943, s. 86-87).

Bu incelemelerin doğal sonucu olarak, romancı, kimi zaman kendi anlatımıyla, kimi zaman da Yezidi Kızı Zeli'nin anlatımıyla Yezidiler ve Yezidilik hakkında önemli bilgiler vermektedir. Sözgelimi, Zeli'nin şu anlatımı Yezidiler'in acılı kısa tarihi gibidir:

"1892 bizim için kan ve ateş yılıdır. Daha evvel de büyük felaketlere uğramış-tık. Onsekizinci asırda ikiyüze bini aşan nüfusumuz, Kürd ve Türk akınları önünde mütemadiyen eriyordu. 1638'de Melek Ahmed Paşa'nın Yezidi seferi tarihinde kızıl izini bırakmıştır. Osmanlı Devletine karşı bir Kürd isyanı çıkaran Revandızlı Mehmed de, aynı ırktan olduğumuza bakmayarak Sincar'a yürüdü ve ahalisini zalimcesine ezdi. O zaman Babalı, Yezidiler'in tarafını tutmuş ve 1835'te ordu yollayarak sergerdeyi başımızdan defetmişti. 1843 ve 1847 tarihlerinde de yine Kürd kıyımları olmuş, Nasturiler'le beraber cemaatim tekrar Kürdler'in hücumlarına uğramıştı. Size, kana boyanmış mazlum tarihimizi anlatmak istemiyorum; maksadım küçük milletin daima kahır gördüğünü hatırlatmaktır. Biz fasılasız darbe yedik; buna son ve amansız darbeyi Ömer Paşa vurdu; Yezidiler'i ortadan büsbütün kal-

dırmak istemişti. Ömer Paşa'nın kan ve pıhtı kokan çeteleri, o dediğim şeametli senede sayımızı elli bine indirdi. Onbeş binimiz görünüşte Müslüman olduk; büyük bir kısmımız da Hıristiyanlığa geçti. İşte, babam Emir Ali de bu son kısım içinde, daha doğrusu başındadır." (Age, s. 55-56).

Yezidiler ve Yezidilik konusunda oldukça donanımlı olan Zeli, o güne kadar Yezidilik üstüne yazan Bore, Guinet, Layard, Anastas, Şehristani, Timur Paşa gibi Batılı ya da Doğulu yazarları eleştire-

Yerleştiğimiz yer tekrar bir petrol sahası oldu. Bakü'de fışkıran gaz, bugün insan eliyle konulmuş borulardan Batum'a akıyor, fakat toprağın altındaki damarlardan Musul tarafına, Kerkük'e sızıyor, Sincar Dağı'nı derinden aşarak (s. 60) (...) Bugünkü politik coğrafya bakımından Irak, Suriye ve Türkiye arazisinde yerleşmiş bulunan cemaatimin Kafkasya'da Surhdar ve Hindistan'da Lebkos adını almış iki ufak şubesi vardır; yekunumuz aşağı yukarı seksen bin kişiyi bulur. Bu halkı, evvela Sincar'dakilerden başlayarak bir yere toplamak ve onlara modern, emniyetli bir yurd kurmak...

rek şöyle der: "En eski dinlerden biri olan Yezidiliği, Havarici kavgalarına yaklaştırırlar; Yezid'i, Muaviye'nin oğlu sandırırlar; Müslümanlığın ve Hıristiyanlığın Şeytanını bizim Tavus'umuz, Allahımız mertebesine çıkarırlar. Hayır! Bunlar yanlışır." (s. 59-60).

Romancı, Yezidi kızı Zeli'nin ağzından, Yezidiler'in yerleşim alanları konusunda bugüne kadar üzerinde pek durulmayan ilginç bir gerçekliğe de parmak basıyor:

"Biz Hazar Denizi'nin şark kıyılarında yaşamış bir ırktanız; belki bu ırkı şimdilik İranlı, Türk veya Kürd diye tayin edemeyiz. Muhakkak olan cihet petrol kaynaklarının çocuklarıydık, onun için de ateşperesttik. İstila sarsıntılarıyla yerimizden koparak cenuba kaydık, fakat öyle bir yere geldik ki geçtiğimiz toprakların altından yine ateşin kılavuzluk ettiğine hükmedilebilirdi: Yerleştiğimiz yer tekrar bir petrol sahası oldu. Bakü'de fışkıran gaz, bugün insan eliyle konulmuş borulardan Batum'a akıyor, fakat toprağın altındaki damarlardan Musul tarafına, Kerkük'e sızıyor, Sincar Dağı'nı derinden aşarak (s. 60) (...) Bugünkü politik coğrafya bakımından Irak, Suriye ve Türkiye arazisinde yerleşmiş bulunan cemaatimin Kafkasya'da Surhdar ve Hindistan'da Lebkos adını almış iki ufak şubesi vardır; yekunumuz aşağı yukarı seksen bin kişiyi bulur. Bu halkı, evvela Sincar'dakilerden başlayarak bir yere toplamak ve onlara modern, emniyetli bir yurd kurmak... İşte, projemizin ana hattı (s.67). Bize bir yurd lazım ki, orada sarsıntılardan kurtulup ecnebi entrikalarını hiçe sayacak bir kuvvetli devlet ve bir kudretli millet hakim bulunsun. Medeni kanunlarla idare edilen bir memleket! (s.69)".

Yazar, Türkiye Cumhuriyeti'nin de Yezidiler ve Aleviler için korunaklı bir yer olmadığını, "Türkiye'de tarikatlar, ayinler, şehlikler, müridler ve tekkeler, buna benzeyen dini teşekküller kaldırılmıştır" sözleriyle hatırlatmaktadır. (S.69)

Romanın önemli bir bölümünde de, Türk literatüründe daha çok Yezidilik olarak bilinen, ancak Kürt literatüründe daha çok Ezidilik veya Yezdanilik olarak anılan Yezidi Dini'ne ilişkin önemli bilgiler verilmektedir: "Yezidiliğin esasında, güneşe taptıran eski İran dinini ve bunu ıslah eden Zerdüştlüğü, Zendavesta'yı

aramalıdır. İyi ve fena iki prensibin çarpışması: Ahuramazda ve Angramainio... Yani Farsça'nın Hürmüz ve Ehrimen'i. Biz gönlümüzde bu akidelerle yola çıkmıştık. Hristiyanlık önümüzü kesti, sonra Müslümanlık'la karşılaştık. Bu temaslar bir nevi fikir karışıklıkları ve kaynaşmalar yaptı; artık Zend'in Avesta'sı yerine elimizde bir Mushafereş vardı, Kara Kitap denilen kitabımız. Üç dinin ve eski-yeni birçok mezhep ve tarikat itikadlarının birleşmesinden vücuda gelen bu kitap Zendce değildir; ilk yazıldığı dilde Arami harfleriyle de değildir, Farsî bozması bir Kürdce'dir."(s.60)

Romancı, eserin başka bölümlerinde de "Yezidi Dini Nedir?" sorusuyla Zeli'nin anlatımıyla konuyu daha da detaylandırır:

"Bildiğimiz bütün itikadların bir salad-rüs"üdür (karışımı MB). Fakat temelini iki zıddı, yani iyilik ve fenalık mefhumlarını birbirleriyle uyuşturmak teşkil eder. Onun içindir ki, her dine başvurmuşlar; hepsinden ümit ve şifa verici birer parça koparıp itikadlarına eklemişlerdir. Bu yamalardan ortaya çıkan şey, ilk bakışta biraz gülünç ve tenasübsüzdür (uyumsuz MB), çocukca cihetleri vardır, reforma muhtaçtır. Lakin hangi din bu kusurlardan kurtulabilmiştir? Dinlere şiirini veren de o kusurlar değil midir? Yalanı insana şiddetle yasak eden itikadda ben yükseklik buluyorum. Bir Yezide hakikatı söyletmek için etrafına elinizle, hayali bir daire çiziniz, bu Yezid'in halkasıdır, ondan çıkmamak için Yezidi yalan söyleyemez." (s. 117)

Eserde, Yezidilik'le Alevilik, Hristiyanlık ve Hind dinleri arasındaki birçok

ortak paydaya da vurgu yapılır ki, bunlardan biri de "teslis" yani "üçte-birleme"dir:

"Yezidi bir tanrıya inanır; fakat bunun altında bir ikinci tanrı daha vardır; bu da bir teslis'dir. (...) Bu teslisi Tavus, Şeh Hadi ve Yezid teşkil ederler. Yezid, Tavus'un oğludur; bildiğimiz şekilde bir insandı. İsa gibi insanlar içinde yaşadı, Rabb'in kanunlarını tanıttı, nihayet Allah'ın yanına erişti ve teslisin iki uzvu arasında yer aldı. Yezid, dünya yüzünde bir oğul bırakmıştı. İşte ben bu ilahi ve mukaddes sülaleden gelen prens Ali'nin ve aynı sülaleye mensup prenses Ayşe'nin kızları olmak dolayısıyla Yezid'in kızıyım...Yezid bende'dir, ben'im! " (s. 61)

Zeli, sürekli baskı altında tutulan Yezidiler'in korunma içgüdüsünü de şu sözlerle ifade eder: "Cemaatim kitap,niyaz ve ayinleri hakkında sır vermez; fakat bu, etraflarını çeviren müteassib ve mütecaviz düşman kitlelerinden korunmak için kurulmuş bir kaideydi" (S.66)

Refik Halid Karay, "Yezidin Kızı" romanında, sadece Yezidi dininin esasları, töre ve törenleri konusunda bilgi vermekle yetinmez; Yezidi etnoğrafyası ve folkloru konusunda da bize ilginç gözlemler sunar.

Üç gün üç gece devam eden çalgılı, danslı, şenlikli Yezidi düğünleri gibi, Yezidi cenaze törenleri de, ilginç gözlemlerle verilir. "Ey insanoğlu! Topraktan gelmiş-tin, bugün toprağa dönüyorsun! " belgisi, Yezidiler'in yolculama erkanını anlatan anlamlı bir söylemdir. Öte yandan Yezidi beyleri, pirleri, kuçekleri, kavalları, müridleri ve fakirleri konusunda da ilginç bilgiler sunulur...